

<https://helda.helsinki.fi>

Tietokirjallisuuden näkyvyys selailukulttuurissa

Linko, Maaria

Suomen tietokirjailijat
2016-03-03

Linko , M 2016 , Tietokirjallisuuden näkyvyys selailukulttuurissa . Vuosikerta. 2016 , Suomen tietokirjailijat , Helsinki .

<http://hdl.handle.net/10138/160806>

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Maaria Linko

TIETO -
KIRJALLISUUDEN
NÄKYVYYS
SELAILU -
KULTTUURISSA

Suomen tietokirjailijat ry

T I E T O -
K I R J A L L I S U U D E N
N Ä K Y V Y Y S
S E L A I L U -
K U L T T U U R I S S A

Maaria Linko

T I E T O -
K I R J A L L I S U U D E N
N Ä K Y V Y Y S
S E L A I L U -
K U L T T U U R I S S A

Suomen tietokirjailijat ry

© 2016 Maaria Linko ja Suomen tietokirjailijat ry

Kannen kuva: Sergey Nivens / Shutterstock.com

Kansi ja taitto: Ari Elo

Suomen tietokirjailijat ry

Mariankatu 5, 3. krs

00170 HELSINKI

www.suomentietokirjailijat.fi

ISBN: 978-952-67356-7-2

S I S Ä L L Y S

Tietokirjallisuuden näkyvyys median murrosvaiheessa.....	8
Digitalisaatio muuttaa lukutapoja ja median käyttöä	12
Kirjallisuuden kustantaminen ja kuluttaminen	14
Tutkimusaineistot	18
Tietokirjallisuus digitaalisessa selailukulttuurissa.....	21
Facebook, Twitter ja muut sosiaalisen median palvelut.....	24
Tietokirjallisuuden näkyvyys blogeissa.....	33
Miltä tietokirjailija näyttää selailukulttuurissa?	44
Sosiaalisen median merkitys tietokirjailijoille.....	47
Kokemuksia kommentaateista sosiaalisessa mediassa.....	51
Mistä tietokirjailija saa suoraa palautetta?	55
Miten kustantajat ovat markkinoineet teoksia verkossa?.....	56
Miten lisätä verkkonäkyvyyttä itse?	57
Näkemyksiä sosiaalisen median käytöstä kirjojen markkinoinnissa	60
Tietokirjallisuuden näkyvyys sanomalehdissä	69
Tietokirjallisuuden näkyvyys Helsingin Sanomissa.....	77
Tietokirja-arvioiden aihepiirit Helsingin Sanomissa 2014–2015 ...	79
Tuomioja kulki pettymyksestä toiseen – ja muita muistelmia	82
Putinin väkeä	86

Tietokirjallisuus kulttuuri- ja urheilusivuilla	89
Tietokirjailijat asiantuntijoina.....	93
Tiedeiheet lisääntyneet – arviot vähentyneet	101
Kirjamessut ja luentotilaisuudet	104
Kirjasesongin alku edelleen tärkeä uutisaihe	108
Aiheiden laaja kirjo Aamulehdessä.....	111
Talousviisaat ja Venäjän tuntijat.....	115
Onko Selänne uusi Mannerheim?	118
Lukuhullu dosentti on fiksu kolumnisti	119
Kestävyyssjuoksua, vaellusta ja arkiruokaa	122
Vahvoja tunnetiloja Tieto-Finlandian ympärillä	125
Maailman synnystä niin että tollokin tajuaa	127
Aiheiden paikallisuus Keskisuomalaisessa	133
Loistavat Tapperin veljekset ja muita kulttuuriaihteita	136
Palkinnot ja kirjamessut paikallisesta näkökulmasta	138
Vaikeuksien kautta voittoon.....	141
Seikkailuja, urheilua ja tapakulttuuria	142
Tietokirjat ja tietokirjailijat aikakauslehdissä	148
Tietokirjailijat arvossaan Suomen Kuvalehdessä.....	149
Luitko jo tämän? Kotilieden lukijoiden kirja-arvioita.....	155
Naiset, politiikka ja talous Annassa.....	160
Voimaantumisen teemana Kodin Kuvalehdessä	163
Talouselämän kirja-arviot	166
Newtonin kana ja muita Tiede-lehden kirjallisuusaihteita.....	169
Yliopisto- ja Tieteessä tapahtuu -lehden sekä	
Agricolan kirja-arviot	173
Digitalisaatio ja tietokirjallisuuden asema.....	176
Digitalisaatio ja tietokirjallisuus opetussuunnitelmissa	177
Merkittävät suomalaiset tietokirjat kautta aikojen –	
entä tulevaisuus?	183
Tietokirjailijat esiintyjinä tilaisuuksissa.....	188
Kirjamessut, TIETOKIRJA.FI ja SuomiAreena	189
Kirjailijaesiintymiset kirjastoissa, yliopistoissa ja muualla	191

Tiedon jano ja muita kirjallisuustapahtumia	195
Tietokirjallisuuspalkintojen jakotilaisuudet	198
Tieteen päivät, Tekniikan päivät ja TED-esitykset	200
Tiedekulma ja muita kirja- ja tiedekahviloita	202
Radion ja television keskusteluohjelmat	204
Tietokirjallisuuden mahdollisuudet selailukulttuurissa	206
Lukijat sosiaalisina kuraattoreina verkossa – entä kirjailijat?.....	211
Selailukulttuurin hybridit tuotteet vai kirja ja kohtaamiset?	214
Kirjallisuus	220

TAULUKOT

Arvioiden osuus tietokirjallisuusjutuista sanomalehdissä 2009 ja 2014 ..	71
Tietokirjailijamaininnat sanomalehdissä 2014.....	74
Eri kielillä julkaistujen tietokirjojen maininnat sanomalehdissä 2014	75
Tietokirjailija-sanan esiintyminen Helsingin Sanomissa 2003–2014	78
Helsingin Sanomien tietokirja-arvioiden aiheet verkossa 2014–2015	80

L I I T T E E T

Liite 1: Kirja-alan Twitter-toimijoita.....	227
Liite 2: Kirjakauppojen myydyimmät tietokirjat 2014.....	230
Liite 3: Pääkaupunkiseudun kirjastojen varatuimmat tietokirjat kesäkuussa 2015	232

T I E T O K I R J A L L I S U U D E N N Ä K Y V Y Y S M E D I A N M U R R O S V A I H E E S S A

Tietokirjallisuudessa eletään mielenkiintoista murrosvaihetta. Tietokirjojen myynti Suomessa oli laskusuhdanteinen useana vuonna peräkkäin, kunnes se kääntyi nousuun vuonna 2014. Samaan aikaan tiedon määrä verkossa lisääntyy jatkuvasti, myös sellaisen tiedon, jota ennen painettiin kansien väliin. Joillakin tietokirjallisuuden aloilla muutos näkyy voimakkaasti: esimerkiksi eri alojen hakuteosten ilmestyminen on lakannut lähes kokonaan ja vastaavat tietosisällöt löytyvät verkosta helposti päivitettävänä. Toisaalta toisilla aloilla tietokirjat myyvät edelleen hyvin.

Ihmiset eivät ole lakanneet lukemasta eivätkä kirjatkaan ilmestymästä. Kun katsoo ympärilleen vaikkapa paikallisbusseissa, huomaa, että monet matkustavat syventyneinä älypuhelimiansa. Kurkistukset vierustovereiden ruuduille kertovat, että monet seuraavat

sosiaalista mediaa ja sanomalehtien verkkopainoksia. Joku hymyilee itseksensä, vaikka on tammikuu ja eikä bussin ikkunasta näy mitään. Taisi olla mukava Facebook-päivitys. Kaukojunissa ja lentoasemilla laitteiden koot kasvavat: tabletit ja kannettavat tietokoneet ovat monilla käytössä, samoin tietysti älypuhelin. Niiden parissa uppoudutaan lukemiseen ja kirjoittamiseenkin.

Kirjallisuuden lisäksi mediassa, erityisesti sanomalehdistössä on meneillään voimakas muutos, jossa printtimedian lukija- ja tilaajamäärät ovat vähenemässä ja lehtien digitaalisten versioiden merkitys on lisääntymässä. Sanomalehtien ilmoitustila on jo pitkään käynyt huonosti kaupaksi, ja monet sanomalehdet ovat suorastaan ahdingossa. Ilmiö on kansainvälinen: esimerkiksi Yhdysvalloissa monet laatulehdet ovat jopa lakanneet ilmestymästä. Sekä Yhdysvalloissa että Britanniassa monien lehtien kriitikoita on myös sanottu irti (Jaakkola 2010).

Kaikkien muutosten keskellä kirjoista ja niiden teemoista puhutaan edelleen, mutta missä ja miten niistä puhutaan? Tarkoitukseni onkin tarkastella sitä, miten edellä kuvaillut – ja muutkin – muutokset ovat vaikuttaneet tietokirjallisuuden näkyvyyteen julkisuudessa. Aiemmassa kirjassani *Asiantuntija vai julkkis* (Linko 2010) tarkastelin tietokirjallisuuden ja tietokirjailijoiden näkyvyyttä erityisesti painetuissa sanomalehdissä ja aikakauslehdissä. Viisi vuotta myöhemmin onkin otollinen tilaisuus havainnoida, mitä muutoksia tämän kirjallisuudenalan näkyvyydessä on tapahtunut.

Kun tarkastellaan samojen kuukausien tilannetta samoissa lehdissä, päästään havainnoimaan muutosta ainakin pienessä mitassa. Kiinnostavaa on myös nähdä, missä asioissa esiintyy pysyvyyttä. Tarkoitukseni on selvittää, onko esimerkiksi tietokirja-arvioita tai

muista tietokirjallisuuteen liittyviä juttuja sanomalehdissä suunnilleen saman verran kuin viisi vuotta sitten.

Tarkoitukseni on myös selvittää, miltä osin tietokirjallisuuden näkyvyys on siirtynyt verkkoon. Elämme enenevässä määrin *selailukulttuurissa*, jossa älypuhelimien, tabletin tai tietokoneen ruudulla silmäilläään hetki jotain kirjaesittelyä tai keskustelua vastikään ilmenneestä kirjasta ja aivan kohta jo pyyhkäistään sormella eteenpäin. Hetken aikaa mietitään, että tuo kirjahan voisi olla kiinnostavaa lukea, mutta käväisensä ensin Facebookissa, ai niin, tarkistanpa nopeasti, onko kukaan tviitannut eteenpäin minun nokkelaa tviittiäni. Niin se kirja, mistähän sen voisi hankkia, ja tulikin tässä mieleeni, että tarkistanpa hotelliarvioita verkosta. Voisihan myös vertailla tuon aiemmin huomaamani kirjan hintaa eri verkkokirjakaupoissa.

Nimitän selailukulttuuriksi ilmiötä, jossa mittaaamaton määrä informaatiota on tarjolla koko ajan siellä, missä itsekkin olemme ja missä selailemme erilaisia mediasisältöjä vähän väliä. Voimme hyödyntää lyhyetkin työmatkat tai odotteluajat lukemalla verkkolehtiä tai e-kirjaa, mutta voimme myös vilkaista uusimpia päivityksiä sosiaalisen median eri alustoilta. Voimme tehdä töitäkin muun muassa lukemalla sähköposteja. Pidemmällä matkoilla monet katsovat televisiosarjoja. Mutta sittenkin moni valitsee myös painetun kirjan. Jos koko päivän on työssään katsonut tietokoneen ruutua, saattaa kokea rentouttavammaksi tarttua painettuun kirjaan.

Mistä lukijat saavat tietoa uusista kirjoista? Missä ja mistä kirjoista puhutaan? Vastaus ei ole yksiselitteinen, kuten ei ole sekään, että selailukulttuuri tuhoaisi kaiken keskittyneen lukemisen. Tiedämme, että verkko ja printtimedia sisältävät osittain samoja tietokirjallisuusaiheisia kirjoituksia. Toki on paljon sisältöä, joka löytyy vain

jommastakummasta. Havaintoja muutoksista pyrin tavoittamaan kuvailemalla muuttunutta mediamaisemaa, kyselyjen avulla, tarkastelemalla erilaisia kirjablogeja ja muita verkkosivuja. Yritän kohdistaa huomioni sellaisiin ilmiöihin, jotka tuntuisivat kuvaavan jotain tällä hetkellä olennaista tietokirjallisuuden ja tietokirjailijoiden verkkonäkyvyyden kannalta unohtamatta kuitenkaan painettua mediaa ja tietokirjailijoiden esiintymisiä erilaisissa tilaisuuksissa.

Tiedon digitalisaation ja toisaalta lehtien koventuneen kilpailun myötä muuttuvat myös tavat, joilla tietokirjailija näkyy julkisuudessa. Tähän asti tietokirjailijoilla on ollut vahva asema julkisuudessa asiantuntijana (Linko 2010). Tämä asiantuntijuus on kyetty lokeroimaan valtamediassa eri osastoihin ja julkaisutyyppeihin, siis eräänlaisiin osajulkisuuksiin.

Selailukulttuurissa median ja genrejen rajat hämärtyvät eikä enää ole yhtä selvää, mitkä ovat järkevät ja tehokkaat paikat asiantuntijoille päästä esiin. Pohdinnan arvoista on, minkälaisella asiantuntijuudella on kysyntää nykyisin ja mahdollisesti tulevaisuudessa. Tämä kysymys nousee usein esiin, mutta yksiselitteisiä vastauksia siihen ei taida olla.

Kesäkuussa 2015 Lahden kansainvälisessä kirjailijakokouksessa yhtenä teema oli digitalisaation merkitys kirjailijalle. Myös tiedejulkisuuden tutkijat ovat havainneet muutoksia siinä, minkälainen paikka tieteentekijöille ja muille asiantuntijoille varataan julkisuudessa. Erityisesti televisiokeskusteluihin halutaan sanavalmis tieteentekijä, jolla on omia mielipiteitä ja nopea reagointikyky. Vastapuoleksi voidaan valita esimerkiksi harrastamansa erikoisruokavalion tai jonkin tunnepohjaisen asenteen omaksunut vastakkaisen näkemyksen edustaja.

Yhä tavallisempaa onkin, että kaikenlainen tieto on samanarvoista eikä asiantuntijuutta ratkaise enää asema tiedeyhteisössä (Järvi 2015). Asia on kuitenkin kaikkea muuta kuin yksioikoinen.

D I G I T A L I S A A T I O M U U T T A A L U K U T A P O J A J A M E D I A N K Ä Y T T Ö Ä

Viestintä- ja mediaympäristön muutoksista mullistavin on ollut 1900-luvun loppupuolella internet ja varsinkin *world wide web*, joka on muuttanut suomalaisten median käyttöä 1990-luvun lopulta alkaen. Vaikka verkon käyttö on ollut suurelle osalle työikäistä väestöä ja nuoria itsestään selvä osa arkipäivää jo pitkään, 2010-luvulla on tapahtunut vielä merkittävä muutos älypuhelisten ja tabletti-tietokoneiden nopean yleistymisen myötä.

Suomen mediajärjestelmä onkin muutosten takia 2010-luvulla uuden murroksen edessä (Herkman 2011, 147–148). Verkko yhdistää jo nyt erilaisia viestinnän muotoja ja tapoja. Myös lehdistö, radio ja televisio ovat kaikki verkossa. Perinteisen median kannalta suurin ongelma on ollut se, että verkon käyttäjät ovat tottuneet saamaan sisällöt ilmaiseksi.

Verkko on myös muuttanut ihmisten lukutapoja ja median käyttötapoja. Se on haastanut perinteiseen mediaan keskeisesti liitetyn eronteon tuotannon ja vastaanoton välillä (mt.): median nykykäyttäjät kommentoivat ja kierrättävät erilaisia mediatekstejä sujuvasti samaan aikaan eikä enää ole välttämättä selvää, kuka on tuottaja ja kuka vastaanottaja.

Eri sukupolvilla muutokset ovat kuitenkin erilaisia ja mitä nuorempia sukupolvia katsotaan, sitä suurempia muutokset ovat. Nuorten aikuisten lukutavat ovat muuttuneet eniten. Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksen (2011; Pääkkönen & Hanifi 2012) perusteella kaikissa alle 45-vuotiaiden ikäryhmissä kirjojen lukemiseen käytetty aika on vähentynyt. Sitä vanhemmissa se on pysynyt suunnilleen ennallaan. Aivan tuoretta tietoa ei ole saatavilla, mutta erikoistutkija Mirja Liikkanen (2015) uskoo, että lukutapojen muutostrendi jatkuu ja siirtyy vähitellen myös vanhempiin ikäluokkiin ikäluokka kerrallaan. ”Sanomalehtien osalta vähenemistä on tapahtunut kaikissa ikäluokissa, nuorimpien osalta lukemisen taso alkaa olla minimaalinen”, Liikkanen toteaa.

Mediatutkijat muistuttavat, ettei ole syytä kiinnittää huomiota luettujen kirjojen tai lehtien määrään, vaan on syytä kiinnittää huomiota myös lukemisen ja yhteisöllisyyden suhteeseen. Puhutaan sosiokulttuurisesta lukutaitokäsityksestä. Tällöin lukeminen ei ole vain yksityistä kognitiivista toimintaa, vaan siihen sisältyy myös sosiaalinen ulottuvuus. Lukeminen ymmärretään tällöin laajasti erilaisten tekstilajien ja mediamuotojen käytöksi. (Herkman & Vainikka 2012.)

Jos puhutaan lapsesta asti digitaalisen teknologian parissa runsaasti aikaa viettäneistä sukupolvista, heillä samat kiinnostuksen kohteet, kaverit, harrastukset ja sisällöt kiinnostavat niin verkossa kuin tosielämässäkin. Verkko jatkaa heidän arkisosiaalisuutta. (Uusitalo ym. 2011; Kiilakoski & af Ursin 2014, 93.)

Nuorille media ei ole jotain, mitä vain käytetään, se on osa heidän elämäänsä. ”Jos nuori pitää lukemisesta itsearvoisesti, toisin sanoen lukee, koska se on kivaa ja sillä on nuorelle merkitystä, eivät digitaaliset innovaatiot horjuta tätä suhdetta. Sen sijaan uusi

teknologia voi mahdollistaa sen, että lukemisesta kiinnostunut nuori löytää ja omaksuu uusia lukemisen muotoja” (Kiilakoski & af Ursin 2014, 93).

Kiilakosken ja af Ursinin tarkoittamat uudet lukemisen muodot ovat ennen kaikkea verkkolukemista, jolloin tekstejä luetaan silmäillen, välilehtiä vaihdellen ja aiheesta toiseen siirtyillen. Silmäilevä lukutapa yleistyy ja samalla myös lukunopeus kasvaa: verkon suhteen passiiviset menestyivät heikoiten sekä lukemisen nopeudessa että ymmärtämisessä. Näin ollen voidaan puhua laajemmin selailukulttuurista, jonka seuraukset voivat olla myös positiivisia.

Lukemiskulttuurin ohella koko tietoympäristö onkin muuttunut. Vähän kärjistäen voidaan sanoa, että lähes kaikki olemassa oleva tieto on kenen tahansa saatavissa jotakuinkin käden käänteessä. Siksi mediayhteiskunnassa tietokirjailijan tehtävänä on toimia entistä enemmän jäsentäjänä, järjestäjänä ja näkökulmien esittäjänä. Vaikka tietoympäristö on muuttunut huimasti, kolme asiaa pitävät pintansa: kirjoittaminen, julkaiseminen ja lukeminen. (Heinimäki 2014, 57; Seppänen & Väliaverron 2012.)

K I R J A L L I S U U D E N K U S T A N T A M I N E N J A K U L U T T A M I N E N

Painettujen kirjojen myynnin vähenemisellä on paljonkin merkitystä monille kirjailijoille ja kustantajille, mutta siitä ei voi suoraan päätellä, että erilaisten tekstien lukeminen olisi vähentynyt huomattakseen siitä, että suomalaisten lukutaito olisi heikentynyt.

Tietoympäristön digitalisaatio on muokannut tietokirja-alaa monella tavalla. Julkaistujen nimikkeiden määrä laski viisitoista prosenttia vuodesta 2007 vuoteen 2010. Vuonna 2009 Suomen Kustannusyhdistyksen jäsenten tietokirjamyynä väheni kymmenen prosenttia ja oppikirjojen myynti kolme prosenttia. Tiedekustantamisen ala on ahtaalla useista syistä johtuen esimerkiksi vertaisarvioitujen tieteellisten artikkelien arvostuksesta julkaisumuotona.

Tietokirjojen osalta vuosi 2010 oli vuoden 2005 jälkeen viides vuosi, jolloin myynti laski. Uusien tietosanakirjasarjojen, monien hakuteosten ja sanakirjojen kustantaminen oli tullut mahdottomaksi. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen oppimateriaaleja kustannettiin myös aiempaa selvästi vähemmän. Kun kirjojen keskimääräiset myyntiluvut laskevat, eivät kustantajat ole enää valmiita ottamaan kustantamisen riskiä entiseen tapaan. Varsinkin monilla tieteen aloilla on vaarana, että lähitulevaisuudessa ei julkaista kotimaisten tekijöiden tietokirjoja.

Vielä vuonna 2013 tietokirjojen myynti väheni 3,5 prosenttia. Painettujen kirjojen myynti väheni 4,5 prosenttia, oppikirjojen myynti laski 1,2 prosenttia, mutta sen sijaan digitaalisten julkaisujen myynti kasvoi 2,5 prosenttia. Digitaaliset julkaisut kattoivat 14,3 prosenttia tietokirjojen kokonaismyynnistä vuonna 2013. (Pietiäinen 2014.)

Vuonna 2104 tietokirjojen myynnin lasku kuitenkin pysähtyi. Suomen Kustannusyhdistyksen tilastojen mukaan tietokirjojen myynti kasvoi 0,1 prosenttia. Painettujen kirjojen myynti väheni 0,5 prosenttia, mutta jälleen digitaalisten julkaisujen myynti kasvoi 3,3 prosenttia. (Pietiäinen 2016.) Kirjakauppaliiton (2015) mukaan kirjamyynä laski vuonna 2014 vieläkin enemmän, mutta

tässä yhteydessä on otettava huomioon, että kirjakauppojen kautta myydään etenkin isojen kaupallisten kustantajien teoksia (ks. Pietiäinen 2016).

Edellä kuvatut tilastot eivät ole koko totuus, sillä suuret kustantamot ovat menettäneet jonkin verran asemiaan. Lisäksi kaksi kolmasosaa tietokirjoista ilmestyy muiden kuin kaupallisten kustantajien julkaisemina, ja näitä tietokirjoja edellä luetellut luvut eivät koske. Julkaistujen tietokirjojen määrä itse asiassa kasvaa, koska pien- ja omakustantaminen lisääntyy. Tietokirjoja julkaisevat paljon myös niin kutsutut sidosryhmäkustantajat: yritykset, järjestöt ja viranomaiset, joiden päätoimiala ei ole kustantaminen, mutta jotka kuitenkin julkaisevat päätoimialaansa tukevaa kirjallisuutta (Pietiäinen 2016).

Ulkomaista kirjallisuutta ostetaan nykyään yhä enemmän kansainvälisistä verkkokirjakaupoista kuten Amazonista. Verkkokauppojen osuus Suomessakin on nyt jo vajaa viidennes kirjojen kokonaismyynnistä. Verkko on tehnyt kuluttajille helpoksi kilpailuttaa ostoksiaan ja kirjallisuus on yksi verkkokaupan suosituimmista tuoteryhmistä (Inkinen & Löytönen 2014, 11). Myös kirjakauppojen määrä Suomessa vähenee edelleen: joka toisessa Suomen kunnassa ei ole ollenkaan kirjakauppaa (Majander 2015; Kirjakauppa-liitto 2012). Sama ilmiö toistuu muuallakin maailmassa.

Kesäkuussa 2015 uutisoitiin Akateemisen Kirjakaupan myynnistä ruotsalaiselle Bonnierille. Näin kaksi isointa kirjakauppaketjua ovat nykyään kustantajien omistuksessa, sillä Suomalainen Kirjakauppa kuuluu Otava-konserniin. Bonnier omistaa suomalaisista kustantamoista WSOY:n, Tammen, Johnny Knigan ja Readme.fi:n sekä lisäksi Adlibris-verkkokirjakaupan.

Sähkökirja – tai e-kirja, käsite ei ole vielä aivan vakiintunut – ei silti ole Suomessa lyönyt itseään läpi ollenkaan siinä tahdissa kuin vielä muutama vuosi sitten kustantajat uumoilivat. EU-säädöksistä johtuva sähkökirjan korkea arvonlisävero Suomessa on varmastikin yksi syy tähän. Kansainvälisesti kirjojen ilmestyminen sähköisessä muodossa, joko pelkästään tai painetun kirjan lisäksi, on jo useamman vuoden ajan ollut arkitodellisuutta. Verkkokirjakauppa Amazon ilmoitti sähkökirjojen ylittäneen ensimmäistä kertaa kovakantisten painettujen kirjojen myynnin jo vuonna 2010 ja pehmeäkantisten painettujen kirjojen myynnin vuonna 2011 (Leino 2011). Silloin Suomessa uumoiltiin, että kirjojen sähköinen julkaiseminen lisääntyisi vauhdilla. Näin ei ole kuitenkaan tapahtunut.

Pirjo Rautiaisen tutkimuksessa *Sähköinen julkaiseminen tietokirjailijan näkökulmasta* (2012) arvioidaan, ettei kustantajilla ei ole kovin suurta halukkuutta julkaista tietokirjoja e-kirjoina. Kustantajat ovat perustelleet kiinnostuksen vähäisyyttä sillä, ettei e-kirjalle ole tarpeeksi ostavaa yleisöä ja että e-kirja söisi painetun kirjan myyntiä. Kustantajan mukaan sähkökirjan tuottaminen on myös teknisesti vaativampaa taiton ja erityisesti audio-visuaalisen rikastamisen osalta. Tämä lisää luonnollisesti kustannuksia.

Rautiaisen tutkimuksen ilmestymisestä on jo kolme vuotta, ja joskus muutokset tapahtuvat sykäyksittäin ja siten hetkellisesti hyvinkin nopeasti. Tänä ja viime vuonna kouluihin on hankittu paljon tablettitietokoneita ja opetusalan viranomaiset lataavat suuria odotuksia oppimateriaalien pilvipalveluihin. Jaakko Heinimäki (2014, 58) lienee oikeassa arvioidessaan, että kirjallisuuden digitalisaatio ja siirtyminen painotuotteista mobiililaitteisiin koskisi tietoa oppikirjallisuutta enemmän kuin kaunokirjallisuutta.

Jos sähkökirjaa ei ole vielä täysin omaksuttu, ovat sanoma- ja aikakauslehtien verkkoversiot sen sijaan löytäneet lukijat tablettien yleistymisen myötä. Tablettien käytetyin mediasisältö ovat nimenomaan lehdet. Tabletin muoto ja käyttötapa sopivat sanomalehtien ja aikakauslehtien lukemiseen jopa pelkistettyinä mutta tuttuina näköisversioina (Matikainen & Villi 2013).

Tietokirjallisuuden kannalta positiivista vuodessa 2014 oli erityisesti, että sekä myydyin aikuisten kirja että myydyin lastenkirja oli tietokirja. Jääkiekkoilija Teemu Selänteestä kertova Ari Mennanderin kirja *Teemu* oli Suomen myydyin kirja vuonna 2014 (ks. Liite 1). Kotimaisista lasten- ja nuortenkirjoista eniten ostettiin Mauri Kunnaksen kirjaa *Herra Hakkarainen harrastaa*, jonka voi luokitella lastentietokirjaksi.

TUTKIMUS - AINEISTOT

Olen lähestynyt sosiaalista mediaa tietokirjallisuuden näkyvyyden kannalta tässä tutkimuksessa useiden aineistojen avulla: tutustumalla lehtien ja tietokirjallisuuden kannalta potentiaalisesti tärkeiden, monien eri toimijoiden ja yksittäisten tekijöiden verkkosivuihin Suomen Akatemiasta Suomi24-portaaliin, selvittämällä tietokirjallisuuden näkyvyyttä yli sadassa blogissa syksyllä 2014 ja vuoden 2015 ensimmäisellä puoliskolla. Keräsin aineistoa myös lähettämällä sosiaalista mediaa koskevan kyselyn valikoiduille tietokirjailijoille ja Suomen tietokirjailijat ry:n hallituksen jäsenille toukokuussa 2015.

Verkkosivujen osalta ei ollut mahdollista ryhtyä kvantitatiiviseen analyysiin, vaan pyrin hahmottamaan yleiskuvaa sosiaalisen median merkityksestä tietokirjallisuuden näkyvyydessä. Lisäksi käytettävissäni oli Suomen tietokirjailijat ry:n vuonna 2014 teettämä yhdistyksen jäsenille suunnattu kysely sosiaalisen median käytöstä kirjojen markkinoinnissa sekä muita yhdistyksen dokumentteja. Tutkimuskirjallisuutta ja muuta kirjallisuutta hyödynsin sosiaalisen median eri alustojen käyttötapojen kuvauksessa ja osuvien sosiaalisen median alustojen löytämisessä.

Syksyllä 2014 tutkimusavustajani VTM Kaisa Leinonen keräsi tutkimusaineistoa systemaattisesti kolmesta painetusta sanomalehdestä: Helsingin Sanomista, Aamulehdestä ja Keskisuomalaisesta. Nämä lehdet ovat maakuntiensa ykköslehtiä ja lehtien alueellinen kattavuus on suhteellisen hyvä eli mukana ovat pääkaupunkiseutu, Pirkanmaa ja Keski-Suomi. Lehdet edustavat myös eri omistajakonserneja.

Leinonen tallensi lehdistä tietokirjallisuutta tai tietokirjailijoita koskevat jutut ja maininnat, myös sellaiset, joissa tietokirjailijoita haastateltiin asiantuntijoina. Seurasimme tarkoin lehtien kirjoittelua tietokirjallisuusaiheista, mikä tarkoitti käsityönä tehtävää aineiston poimintaa. Tiedot artikkeleista, niiden juttutyypeistä ja niissä mainituista tietokirjailijoista ja -kirjoista tallennettiin Excel-taulukoihin. Tutkimusavustajan kanssa neuvottelimme monista rajatapauksista.

Aikakauslehdistä keräsimme aineistoa noin kahden kuukauden ajan Suomen Kuvalehdestä, Kotiliedestä, Annasta ja Kodin Kuvalehdestä. Erikoislehdistä seurasin vielä Tiede-lehteä, Yliopisto-lehteä, Talouselämää ja Suomen Luontoa. Tarkastelin näiden lehtien

verkkosivuja, erityisesti blogeja ja blogikirjoitusten aiheita sekä lukijoiden kommentteja.

Radion ja television rajasin tutkimusaineiston ulkopuolelle yksittäisiä havaintoja lukuun ottamatta. Ratkaisu oli puhtaasti resurssikysymys eikä siis suinkaan tarkoita, ettei näillä mediakanavilla olisi merkitystä tietokirjallisuuden näkyvyyden kannalta.

Raporttini etenee siten, että ensin pääroolissa ovat tietokirjallisuuden ja tietokirjailijoiden näkyvyys sosiaalisen median eri muodoissa ja verkossa laajemminkin. Valotan myös tietokirjailijoiden omaa suhtautumista sosiaaliseen mediaan. Sen jälkeen tarkastelen tietokirjallisuuden ja tietokirjailijoiden näkyvyyttä sanomalehdissä ja aikakauslehdissä. Oman lukunsa saa viime aikojen mediakeskustelu tietokirjallisuuden asemasta ja oppikirjojen digitalisaatiosta. Viimeiseksi esittelen tietokirjailijoiden näkyvyyttä erilaisissa tilaisuuksissa. Lopuksi pohdin vielä tietokirjallisuuden näkyvyyden kokonaiskuvaa ja mahdollisuuksia selailukulttuurissa.

Haluan kiittää yliopistonlehtori Salli Hakalaa Helsingin yliopistosta, viestintäkouluttaja Riitta Suomista Yksityisestä kielitoimistosta, tiedottaja Ari Eloa ja toiminnanjohtaja Jukka-Pekka Pietiäistä Suomen tietokirjailijat ry:stä hyvistä kommentteista käsikirjoitukseeni sekä tutkimusavustajaani Kaisa Leinosta aineistonkeruusta ja sen tallentamisesta. Erityiset kiitokset osoitan niille tietokirjailijoille ja Suomen tietokirjailijat ry:n hallituksen jäsenille, jotka vastasivat sosiaalista mediaa koskevaan kyselyyni.

T I E T O K I R J A L L I S U U S D I G I T A A L I S E S S A S E L A I L U K U L T T U U R I S S A

Sosiaalisen median merkitys minkä tahansa aiheen näkyvyyden kannalta on eittämättä lisääntynyt. Tämä koskee myös tietokirjallisuuden ja tietokirjailijoiden saamaa julkisuutta mediassa. Verkon tietomäärä on sosiaalisen median myötä lisääntynyt valtavasti, kun kuka tahansa voi tuottaa sisältöä. Sosiaalinen media onkin tehnyt verkon käyttäjistä aktiivisia sisältöjen tuottajia (Pönkä 2014a, 29; Karvonen 2014, 31). Vielä muutama vuosi sitten tutkijat muistuttivat, että vain osa verkon käyttäjistä loppujen lopuksi tuottaa sinne itse sisältöjä (Matikainen & Villi 2013, 509). Tilanne on nopeasti muuttunut ja jatkuvasti suurempi osa ihmisistä myös kommentoi ja arvioi erilaisia asioita sosiaalisessa mediassa.

Yleisö tai käyttäjä toimii nykytilanteessa niin valikoijan, jake-
lijan kuin myös kommentoijan roolissa. Tätä toimintaa nimitetään

sosiaalisesti kuratoinniksi. Yleisö pystyykin nykyisessä verkkoympäristössä ja sosiaalisen median työkalujen avulla helposti, esimerkiksi linkittämällä, tviittaamalla tai suosittelemalla, kertomaan seuraajilleen kiinnostavina pitämistään mediasisällöistä. Sisällön jakaminen on ollut alusta asti merkittävä osa sosiaalisen median toimintaa, mutta jakamiseen liittyvien työkalujen yleistyminen on tehnyt sen selvästi helpommaksi (Villi 2011, 48–55).

Kysymys sosiaalisesta kuratoinnista – siis käyttäjien välittäjän roolista – on merkityksellinen minkä tahansa mediassa esiintyvän tiedon leviämisen kannalta ja keskustelunaiheiden syntyminen kannalta. Lehdetkin ovat noteeranneet tämän ja toimitukset seuraavat jatkuvasti Facebookia ja Twitteriä ollakseen selvillä siitä, mitkä aiheet herättävät keskustelua (Villi 2011, 59). Myös yritykset ovat tästä hyvin tietoisia ja hyödyntävät sosiaalista mediaa tuotteidensa ja tuotemerkkiensä tunnetuksi tekemisessä (Tsimonis & Dimitriadis 2014).

Jo 2010 julkaistussa tutkimuksessaan Kristen Purcell ja hänen tutkijatoverinsa havaitsivat, että Yhdysvalloissa seitsemänkymmentäviisi prosenttia uutisten yleisöstä päätyy niiden äärelle perinteisten väylien ohella myös tuttavien ja muiden kontaktien suositusten ja vinkkien kautta. Sosiaaliseen kuratointiin liittyvä käyttäjien tekemä arviointi lisää myös välitettävään sisällön arvoa (Rosenbaum 2011, 3–4). Yleisemmin tässä on kysymys median ja yleisön yhteistoiminnasta eikä enää pelkistä mediasisällöistä, joita yleisö vastaanottaa.

Aktiivista yleisöä on toki ollut ennenkin, mutta muutos on silti suuri, kun kuka tahansa voi välittää mediasisältöjä eteenpäin heti tuoreeltaan. Viitteitä on siihen suuntaan, että ihmiset saattavat

valita seuraamansa viestimet sen perusteella, miten hyvin niiden verkkopalveluissa tarjotaan mahdollisuuksia sosiaaliseen kuratointiin, eli sisältöjen välittämiseen edelleen lukijan omiin verkostoihin (Purcell ym. 2010).

Median puolesta alkaakin olla jo itsestään selvää, että sisältöjä pitää voida jakaa eteenpäin sosiaalisessa mediassa. Sosiaalinen media tuottaa myös omia, eri aiheisiin liittyviä julkisuuksia, ja ne voivat olla peräisin muualtakin kuin isoista mediataloista. Jaa-komento onkin sosiaalisen median tärkein työväline.

Sosiaalisen median erilaisia palveluita on valtavasti – uusia tulee ja osa vanhemmista menettää suosiotaan tai lakkaa olemasta. Seuraavassa kerron joistakin sosiaalisen median palveluista ja pohdin niiden merkitystä tietokirjallisuuden tai tietokirjailijoiden näkyvyyden kannalta.

Käytin kahta kriteeriä siinä, mitkä palvelut valitsin tässä esille tuotaviksi. Ensimmäinen liittyy relevanssiin tietokirjallisuuden näkyvyyden kannalta. Palvelun maailmanlaajuinen suosio oli toinen kriteeri. Kirjassaan *Sosiaalisen median käsikirja* Harto Pönkä (2014a) selostaa sosiaalisen median vaiheita meillä ja muualla, ja teos onkin tässä jaksossa tärkein lähteeni. Blogoja analysoin laajimmin, koska ainakin tällä hetkellä niillä näyttäisi olevan tietokirjallisuuden saaman julkisuuden kannalta merkitystä, mutta ei yksinään vaan linkittyneinä muihin sosiaalisen median muotoihin. Useimmilla tietokirjoista kirjoittavilla onkin käytössä toisiaan tukevien palvelujen verkko.

FACEBOOK, TWITTER JA MUUT SOSIAALISEN MEDIAN PALVELUT

FACEBOOK

Tähän asti suurin ja merkittävin sosiaalisen median palvelu on ollut Facebook, jolla on maailmanlaajuisesti noin 1,6 miljardia aktiivista käyttäjää kuukaudessa.¹ Aktiivisten käyttäjien lisäksi monella on Facebookissa tili, mutta on tärkeää huomata, että kaikki, jotka ovat sinne joskus kirjautuneet, eivät käytä sitä. (Pönkä 2014a, 15.)

Aluksi Facebookissa korostui yksityisen piirin tai laajasti käsitetyn tuttavapiirin keskinäinen kuulumisten ja kommenttien vaihto, mutta jo ainakin vuodesta 2008 lähtien yhteisöillä ja yrityksillä on ollut mahdollisuus perustaa omat Facebook-sivunsa. Ne ovat kaikille avoimia ja toimivat tiedottamisen ja markkinoinnin välineinä. Facebook itsessään on yksityinen yritys ja kriittiset tutkijat kuten José van Dijck (2013) muistuttavat, että tavoitellun sosiaalisuuden ohella käyttäjät voivat olla myös voittoa tavoittelevien yritysten tai vuttelun, jopa manipuloinnin kohteina.

Kustantajien suhtautuminen Facebook-sivujensa ylläpitoon ja vuorovaikutteisuuteen markkinointiviestinnässä vaihtelee suuresti. Isoista kustantajista Otavan Facebook-sivut lähinnä kertovat, mitä kirjoja heiltä on saatavilla ja esittelee kirjailijat lyhyin biografin. Sen sijaan WSOY pyrkii tuottamaan vaikutelmaa kiinnostuksesta lukijoita kohtaan esimerkiksi julkaisemalla lukijoiden blogikir-

1 Aktiivisten Facebook-käyttäjien määrää voi seurata yhtiön omien sivujen kautta osoitteessa <http://newsroom.fb.com/company-info> [katsottu 2.2.2016].

joituksia ja järjestämällä kilpailuja, joissa on kirjapalkintoja. Myös monilla kirjailijoilla ja yksittäisillä kirjoilla on julkisia Facebook-sivuja, joilla kirjailijat esimerkiksi kertovat tulevasta esiintymisistään ja näkyvyydestään mediassa. Esimerkiksi Helena Telkänrannan kirjalla *Millaista on olla eläin* on Facebook-sivut, joilla kerrotaan kirjailijan vierailuista televisiossa ja radiossa sekä kirjan aihepiiriin liittyvistä tuoreista tutkimuksista.

Suomalaisten Facebookin käyttöä tarkastellut Harto Pönkä (2014b) arvioi, että vuoden 2014 alussa Facebookilla oli enintään 2,2 miljoonaa yli 13-vuotiaasta suomalaista käyttäjää. Tämän perusteella Facebookissa olisi mukana noin neljäkymmentä prosenttia suomalaisista. Naisia on käyttäjistä vähän yli puolet. Kaikista yhteisöpalvelujen käyttäjistä yhdeksänkymmentäviisi prosenttia käyttää Facebookia.

Nopean muutostahdin takia vuoden 2014 alun tiedot Facebookin käyttäjistä ovat tosin jo vanhentuneita. Suosiota ovat lisänneet WhatsApp-pikaviestipalvelu, Instagram-kuvienjakopalvelu ja Pinterest, jossa kootaan kuvia sisältäviä linkkilistoja (Pönkä 2014a, 18). Pinterestistä löytyy mainioiden kuvien lisäksi esimerkiksi kirjasuosituslistoja, kuvia ja tietoja kirjakaupoista, lukemisen merkitystä korostavia mietelauseita sekä kuvia ihmisten lempikirjoista ja niihin liittyviä linkkejä. Kuvajakopalveluista voisi olla paljon hyötyä tietokirjallisuuden näkyvyyden lisäämisessä. Lisäksi, jo melko lähitulevaisuudessa suosituin sosiaalisen median muoto voi olla vasta nyt aluillaan tai kenties se on vielä perustamatta.

Tilastokeskuksen (2014) *Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö* -tutkimuksen tiedoista selviää, että nuoret ovat joka tapauksessa verkossa, mutta niin ovat yhä enemmän myös vanhemmat.

Tutkimuksen mukaan vähän yli puolet 16–89-vuotiaista seurasi yhteisöpalveluja vuonna 2014. Koko väestöstä kahdeksankymmentäkuusi prosenttia käytti verkkoa yleisesti ottaen ja kuusikymmentäneljä prosenttia käytti verkkoa monta kertaa päivässä.

T W I T T E R

Facebookin ohella yhdeksi merkittävimmistä sosiaalisen median palveluista on noussut Twitter. Vuonna 2006 perustetussa suosittussa mikroblogipalvelussa käyttäjät voivat kirjoittaa korkeintaan 140 merkin mittaisia twiittejä eli viestejä. Mikroblogi tosin ei ole kovin onnistunut nimitys, sillä ajatuksenvaihto Twitterissä muistuttaa enemmän juttelua tai pikaviestintää kuin varsinaista bloginpitoa (Suominen 2015).

Twiitteihin voi liittää kuvia ja linkkejä aivan kuten muissakin sosiaalisen median palveluissa, mutta Twitterin olennainen ero esimerkiksi Facebookiin on julkisuus. Suurin osa twiiteistä on julkisia ja siksi se on suosittu median työvälineenä. Twitterissä voi seurata yhtä hyvin pääministerien kuin ystävien tai ammattiin liittyvien kollegoiden lyhyitä päivityksiä. Tästä juontaa myös nimitys mikroblogi. Twitterissäkin on tosin mahdollisuus lähettää yksityisviestejä tai viestejä sovellukseen muodostetulle ryhmälle.

Twitter kehittyi alkuvaiheessaan vuosina 2006–2010 ristiriitaisiin suuntiin, yhtäältä monipuoliseksi viestintävälineeksi sosiaalisen median verkostoissa, toisaalta yksisuuntaiseksi joukkoviestinnän välineeksi tai vuorovaikutteiseksi yhteisöjen järjestäytymisen työkaluksi. Twitteriä voidaan käyttää sekä uutisvälineenä että markkinointiviestinnän tarkoituksiin. Vastaavasti Twitter liittyy vähemmän ihmisten henkilökohtaiseen elämään kuin Facebook. (Vainikka 2013, 14.)

Twitterillä oli vuonna 2014 noin 270 miljoonaa käyttäjää kuukaudessa (Pönkä 2014a, 16). Tosin toisaalla on myös arvioitu, että neljäkymmentäneljä prosenttia Twitter-tileistä on käyttämättömiä (Lyytikäinen 2014) ja että Twitterin suosio on Suomessa vielä vähäistä (Matikainen & Villi 2013). Twitterissä toisten päivityksiä jaetaan tyypillisesti eteenpäin, jolloin syntyy keskustelua jonkin ajankohtaisen asian ympäriltä. Suositut aiheet nousevat esille myös muussa mediassa. Se, että Twitter-käyttäjien suosittelemat linkit leviävät verkossa nopeasti (Pönkä 2014a, 25) lisää Twitterin vaikuttavuutta, vaikka jollain alueella aktiivisia käyttäjiä olisikin vain vähän.

Twitterissä käytetyt hashtagit eli aihetunnisteet – #-merkki aiheen edessä – auttavat myös lisäämään kuhinaa eri aiheiden ympärillä. Tunnisteita käyttämällä tuntemattomammatkin käyttäjät voivat osallistua keskusteluun ja saada sanomansa esille laajemmassa keskustelussa. Twitterissä voi seurata käyttäjien lisäksi keskustelua eri aihetunnisteiden kautta.

Tietokirjallisuuden ja -kirjailijoiden näkyvyyden kannalta kiinnostavinta onkin se, että Twitterin avulla voi synnyttää uusia puheenaiheita, siis tuottaa näkyvyyttä ja julkisuutta halutuille aiheille. Twitter mahdollistaa ammattimaisemman ja asiantuntevamman verkostoitumisen ja viestinnän kuin esimerkiksi alkujaan viihdekäyttöön suunniteltu Facebook. Sillä voi myös tavoittaa uusia mediasukupolvia paremmin kuin vanhoilla välineillä.

Twitteristä puheenaiheiden tuottajana kertoo esimerkiksi se, että Hillary Clinton ilmoitti Yhdysvaltojen presidentinvaalikampanjansa avauksesta juuri Twitterissä 14. huhtikuuta 2015. Tämä oli huolella harkittu teko.

Suomessa keväällä 2015 pidettyjen eduskuntavaalien osalta Twitterissä ehdokkaita oli kaksi kertaa enemmän kuin edellisissä eduskuntavaaleissa. Toisaalta alustavan analyysin perusteella tutkijat Salla-Maaria Laaksonen ja Matti Nelimarkka (2015) toteavat, ettei Suomen vaaleja voi kuitenkaan väittää vielä Twitter-vaaleiksi siinä mielessä, että kaikista yli kahdestatuhannesta kansanedustajaehdokkaasta vain neljäkymmentäneljä prosenttia on läsnä Twitterissä. Aihetunnisteilla sen sijaan oli merkitystä vaaleissa, koska puolueiden lisäksi monet muut toimijat, kuten kansalaisjärjestöt ja media, rakensivat kampanjoitaan erilaisten tunnisteiden ympärille.

Yhdysvalloissa ja Britanniassa myös useammat yritykset, erilaiset yhteisöt, poliitikot ja yksityishenkilöt suhtautuvat Twitteriin työvälineenä brändirakentamisessa huomattavasti vakavammin kuin Suomessa. Twitter nähdään ammattimaisempana, journalistisempana ja parempana kanavana oman maineen tai edustamansa asian edistämisessä kuin Facebook. (Vainikka 2013.)

Tampereen yliopistossa politiikan verkkojulkisuutta tutkineet Jaana Kuusipalo, Iris Ruoho ja Erkka Railo (2014) ovat lisäksi tunnistaneeet eräänlaisen ”Twitter-eliitin”, jonka osallistujat viestivät aktiivisesti ja joita seurataan runsaasti. Poliitiikan ja median suosituimmat Twitter-käyttäjät voidaankin nähdä eräänlaisena ”eliittien eliittinä”, ja sillä on monenlaisia seurauksia. Tutkijat puhuvat ”läheisyyden ja läsnäolon lumoa luovasta tunnepolitiikasta”.

Kirjoista ja kirja-alasta kiinnostuneet voivat hakea Twitteristä aihetunnisteiden avulla viestejä ajankohtaisista keskustelunaiheista. Tuloksia tuottavat esimerkiksi #kirja, #kirjat, #kesäkirjat, #kirjasto, #lukeminen ja #tietokirja. @tietokirjailija-haulla tavoittaa sekä

erilaisten julkisten tahojen että yksityishenkilöiden Twitter-tilejä, joissa käsitellään tietokirjallisuutta.

Sosiaalisen median sosiaalisuus on juuri kommentointimahdollisuudessa. Se toteutuu esimerkiksi, kun joku jakaa verkossa uusimman juttunsa tai blogikirjoituksensa ja samalla pyytää tviitissä seuraajiaan kommentoimaan aihetta (Buttry 2012). Aihetunnisteiden avulla muutkin osallistuvat keskusteluun ja esimerkiksi alkupe räisen blogikirjoituksen teemat nousevat paljon näkyvämmiin esille kuin ne olisivat mahdollisesti nousseet, jos kirjoittaja ei olisi maininnut missään alkuperäistä kirjoitustaan.

Tuoreimmat tiedot Yhdysvalloista kertovat kuitenkin, että Twitterin suosio on vähentynyt huomattavasti. Eri verkkopalveluista Facebookin suosio on aivan omaa luokkaansa, sen jälkeen tulevat Googlen omistama YouTube-videopalvelu ja Facebookin älypuhelimille, -kelloille ja tableteille toteutettu varsinaisesta Facebook-sovelluksesta erotettu Messenger-pikaviestipalvelu Facebook-viestien lähettämiseen. Google-hakukone on neljänneksi suosituin verkkopalvelu. Facebookin ja YouTube ohella varsinaisista sosiaalisen median palveluista Facebookin omistama Instragram-kuvajakopalvelu on lisännyt suosiotaan huomattavasti. (Larsen 2016.)

Y O U T U B E

Vuonna 2005 perustettu videoiden jakopalvelu YouTube on yksi merkittävimmistä sosiaalisen median palveluista (ks. esim. Pönkä 2014a, 17). YouTube on myös maailman toiseksi suosituin hakukone, sillä Googlen jälkeen eniten verkkohakuja tehdään YouTubea (ks. esim. Edward 2015). Tietokirjallisuuden kannalta kiinnostavaa on, että YouTubea voi katsoa kirjailijahaastatteluja ja

etenkin yliopistomaailmassa toimivien tietokirjailijoiden luentoja, jopa kokonaisia yliopistojen kursseja. Videoiden merkitys korostuu muualla sosiaalisessa mediassa jatkuvasti, kun esimerkiksi Facebook ja Twitter tukevat nykyisin videoiden suoratoistoa aikajanoillaan.

YouTube on erityisesti nuorten suosiossa. Nousemalle suosituksi YouTubessa on hyvät mahdollisuudet nousta esille myös muussa mediassa. Yksi suosittu ”tubettamisen” muoto ovat vlogit eli videoblogit. Niitä ovat esimerkiksi nuorten keskuudessa erittäin suosituksi nousseet päiväkirjablogit (Seppänen, L. 2015). Tietokirjailijoille videot ja videoblogit voisivat tarjota uusia näkyvyyden paikkoja. Kirjailijat voisivat esimerkiksi tuottaa kirjoihinsa liittyviä oheisvideoita, joita voi jakaa muussa sosiaalisessa mediassa. Jo nyt kirjoille tehdään usein elokuvamaailmasta tuttuja trailereita, eli mainosvideoita, joilla houkutellaan ostajia.

JOUKKORAHOITUSPALVELUT

Joukkorahoituspalvelut voidaan myös mieltää osaksi sosiaalista mediaa. Joukkorahoituspalvelut tarjoavat alustan, jonka avulla yksityishenkilöt voivat pienellä taloudellisella panostuksella vaikuttaa esimerkiksi erilaisten taideprojektien tai kirjojen toteuttamiseen. Joukkorahoitus voi koostua lahjoituksista, lainasta tai vastikkeellisesta rahoituksesta.

Suomessa joukkorahoitusmahdollisuuksia tarjoavat ainakin Mesenaatti.me- ja Invesdor-sivustot. Tunnettuja joukkorahoituskampanjan avulla viime aikoina julkaistu kirjoja ovat esimerkiksi Antti Nylénin valokuvakirja *Paita – The Shirt*, Tiina Kailan valokuvakirja Grönlannista ja Caj Bremerin keittokirja. Myös tieteen yhteisörahoitusohjelma on hiljattain polkaistu käyntiin.

WIKIPEDIA

Wikipediakin lasketaan sosiaalisen median muodoksi, koska sen käyttäjät rakentavat sitä itse, eli sitä ylläpidetään joukkoistamalla. Lisäksi varsinkin aktiiviset Wikipedian käyttäjät käyvät keskusteluja artikkelien tyylistä, Wikipedia sisällöstä ja tulevaisuudesta. Verkkotietosanakirjojen suosiosta kertoo jo se, että vuonna 2013 peräti seitsemänkymmentä prosenttia 16–74-vuotiaista haki tietoa Wikipediasta ja muista verkkotietosanakirjoista (Pönkä 2014a, 43).

Wikipedia onkin yksi suomalaisten eniten käyttämistä verkkopalveluista. Maailmanlaajuisestikin Wikipedia on käytetyin tietosanakirja. Sen luotettavuutta on usein kritisoitu, mutta vastaargumenttina on esitetty, että tietojen oikeellisuutta seurataan tiiviisti ja virheellinen – joskus myös tahallisesti tuotettu eli ”trollattu” tieto – pyritään korjaamaan nopeasti. Vuonna 2010 ilmestyneessä kirjassaan Joseph Reagle Jr. arvioi Wikipedian käytön ja merkityksen edelleen lisääntyvän (Auxier 2013; Reagle Jr. 2010.)

Wikipedia-artikkelit nousevat myös hyvin esille Google-hauissa. Jos tietokirjailija haluaa olla helposti löydettävissä verkossa, on Wikipedia-sivu tästä syystä omiaan lisäämään myös tietokirjailijoiden näkyvyyttä verkossa. Pelkästään suomenkielisessä Wikipediassa on lähes 400 000 artikkelia. Useissa käytetään lähteinä myös tietokirjoja ja tietokirjailijoita ja näitä lähteitä voivat eri alojen tietokirjailijat sinne lisätä asiantuntemuksensa ja julkaisujensa pohjalta. Näin myös Wikipedia sisäisten linkitysten takia siitä voi muodostua tietokirjailijan näkyvyydelle hyödyllinen paikka.

L I N K E D I N

LinkedIn on eri alojen asiantuntijoiden kansainvälinen verkostoitumispalvelu. Palveluun voi listata työhistoriansa ja ansionsa ja sinne voi liittää myös julkaisemiaan artikkeleita tai tietoja julkaisemistaan kirjoista. Keskeinen piirre LinkedInissä on mahdollisuus luetella hallitsemiaan taitoja, ja omaan LinkedIn-verkostoon kuuluvat jäsenet voivat vahvistaa niiden paikkaansa pitävyyden. Oman verkoston jäsenet voivat myös mainostaa tuntemiansa henkilöitä ilmoittamalla, että heidän tuntemansa henkilö hallitsee jonkin asian.

Entä mitä hyötyä tästä sitten voisi olla tietokirjailijoille? Ainakin tilanteissa, joissa tietokirja julkaistaan kansainvälisillä markkinoilla, LinkedIn olisi luonteva paikka kertoa siitä. Oman kirjailijantyön kannalta tärkeän yhdistyksen tai muun instituution voi merkitä tietoihinsa ja sitä kautta verkostoitua muiden kanssa. Tästä voisi olla hyötyä myös uuden kirjan suunnitteluvaiheessa. LinkedIn on kuin suuri asiantuntijarekisteri. Jos siellä saa luoduksi itsestään asiantuntijakuvan jollakin alalla, josta kirjoittaa, voi saada mahdollisesti työtarjouksia ja muutenkin nimeään esiin myös sitä kautta.

S U O M I 2 4

Otin Suomi24-portaalin tarkasteluun saadakseni selville, miten hyvin jotkut suurelle yleisölle tarkoitetut keskustelupalstat toimivat tietokirjallisuuden näkyvyyden edistäjinä. Tutkailtuani sivuston rakennetta päädyin tarkastelemaan alakategoriaa viihde ja kulttuuri ja sen alla aiheita kirjallisuus sekä kirjailijat.

Kirjallisuusaiheissa keskustellaan muutamista kirjallisuuden genreistä, kuten faninovelleista, fantasiasta, scifistä, runoista sekä dekkareista ja jännityksestä. Muita kirjallisuuteen liittyviä

alakategorioita ovat kirja-arviot, kirjailijat, kirjastot, lapset ja nuoret sekä yleinen keskustelu kirjallisuudesta. Yksittäisistä teoksista *Taru sormusten herrasta* on erotettu omaksi kategoriakseen.

Kirjailijat-otsikon alla Suomi24:ssä esiintyy parin viime vuoden aikana ainakin seuraavia kotimaisia kirjailijoita: Ilkka Remes, Matti Rönkä, Sofi Oksanen, Väinö Linna, Tuomas Kyrö, Kauko Röyhkä, Leena Lehtolainen, Eppu Nuotio, Ilkka Remes, Taavi Soininvaara, Jari Tervo, Lauri Viita, Anna-Leena Härkönen ja Kaari Utrio muiden joukossa. Ulkomaisista kirjailijoista mainitaan Stephen King, Danielle Steele, Virginia Woolf, Enid Blyton ja Carlos Ruiz Zafón.

Varsinaista kirjallisuuskeskustelua Suomi24:ssä ei käydä. Kommentit keskittyvät kirjasuositusten kysymiseen tai faninovel-leista keskustelemiseen. Jonkinlaisena vastakohtana sivustolle voi-sikin pitää esimerkiksi suomalaisten yliopistojen historian laitosten, arkistojen, seurojen, museoiden ja kirjastojen yhteishanketta Agricola-sivustoa, jossa on historian, kulttuurin ja yhteiskuntatieteidenkin alalta kirja-arvioita, historia-alan uutisia ja keskusteluja.²

T I E T O K I R J A L L I S U U D E N N Ä K Y V Y Y S B L O G E I S S A

Blogi on verkkosivu, jota päivitetään säännöllisesti ja jossa uusien päivitys on aina luettavissa ensimmäisenä (Jalkanen & Pudas 2013, 22, 158). Blogeissa on tärkeää myös seuraajien mahdollisuus kommentoida blogitekstejä.

² Agricola-verkosto löytyy osoitteesta <http://agricola.utu.fi> [katsottu 2.2.2016].

Tietokirjallisuuden näkyvyyden muutoksia hahmotettaessa kirjablogien ilmestyminen on suhteellisen uusi ja nopeasti suosiota lisännyt ja kirjallisuuden näkyvyyteen selkeästi uusia piirteitä tuonut ilmiö. Blogipalveluita on ollut käytössä 1990-luvun lopulta alkaen (Pönkä 2014a, 13). Tietokirjallisuuden näkyvyyden näkökulmasta blogit, joissa puhutaan ainakin silloin tällöin tietokirjoista, voi jakaa karkeasti neljään ryhmään: kirjablogeihin, eri lehtien verkkosivuilla ylläpidettyihin blogeihin, kirjastojen blogeihin ja muiden tahojen blogeihin.

Kirjablogit ovat yleensä yksityisten ihmisten ylläpitämiä, eli ihmiset tuottavat itse mediasisältöä niihin. Jotkut kirjablogit ovat useamman kirjoittajan tai kirjoittajayhteisön ylläpitämiä, jotkut taas kirjastojen tai kustantajien. Sanomalehtien ja aikakauslehtien verkkosivuilla ilmestyy usein moniakin blogeja, mutta harvoin ne käsittelevät pelkästään kirjallisuutta. Sen vuoksi en tarkastele näitä mediassa esiintyviä blogeja tässä yhteydessä nimenomaan kirjallisuusblogeina. Toki myös yksityisten ihmisten ylläpitämissä blogeissa kirjallisuus voi olla vain yksi käsiteltävistä osa-alueista. Jotkut näistä ovat kuitenkin tietokirjallisuuden kannalta tärkeitä. Esimerkkeinä mainittakoon Jukka Kemppisen³ ja Erkki Tuomiojan⁴ blogit.

Joskus blogitekstejä käytetään kirjan käsikirjoituksen pohjana tai kirjan aineiston keräämiseen. Esimerkiksi leivontablogien pohjalta on tehty kirjoja. Viimeisin suuntaus on ollut nuorison keskuudessa erittäin suosittujen videoblogien muokkaaminen kirjoiksi (Vartiainen 2014b).

3 Osoitteessa <http://kemppinen.blogspot.fi> [katsottu 3.2.2016].

4 Osoitteessa <http://tuomioja.org> [katsottu 3.2.2016].

Suomalaisia kirjallisuusblogeja on yli 6 000, jos mukaan otetaan kaikki blogit, joissa yksikin avainsana viittaa kirjallisuuteen, kirjastoihin tai kirjoittamiseen (Jalkanen & Pudas 2013, 30). Todellisuudessa varsinaisia kirjoihin keskittyviä blogeja ei siis liene läheskään yhtä paljon. Yksityisten ihmisten ylläpitämistä blogeista suosituimpia ovat muoti- ja sisustusblogit sekä blogien määrän että niiden seuraajien lukumäärän perusteella.

Rivien välissä – Kirjablogikirja -teoksen kirjoittajat Katja Jalkanen ja Hanna Pudas (2013, 39) esittävät, että Facebook-sivut ovat yleisin blogin jatke. Sosiaalisen median palveluja bloggaajat hyödyntävät ensisijaisesti omien blogipäivitysten jakamiseen, mutta myös ajankohtaisista kirjamaailman uutisista vinkataan ja keskustellaan paljon. *Kirjablogikirjan* ilmestymisen jälkeen useat muut sosiaalisen median muodot, kuten Twitter, Pinterest ja Instagram, ovat tulleet tärkeämmäksi ja nuorista ikäpolvista yhä suurempi osa on siirtynyt pois Facebookista.

Kirjablogit, jotka löytyvät esimerkiksi Kirjaseuranta.fi-sivuston alta, erottuvat mistä tahansa muista verkkosivuista blogeiksi hyvin helposti. Niissä on yleensä vain kirjoituksia kirjoista ja kirjallisuudesta laajemmin, esimerkiksi kirjallisuuspalkinnoista tai kirjamessuista.

Tietokirjallisuuden näkyvyyden kannalta on kiinnostavaa pohtia, mihin kirjallisuutta käsittelevät blogit ja varsinaiset kirjablogit asettuvat suhteessa sanomalehtien tietokirja-arvioihin ja muihin juttuihin, toisaalta lukijamäärän kannalta ja toisaalta sisältönsä puolesta eli toimivatko kirjabloggaajien kirjoitukset kirjallisuusarvoina, vai onko niillä jokin muu funktio. Käyn seuraavaksi tarkemmin läpi, mitä erilaisissa kirjallisuuteen liittyvissä blogeissa käsitellään.

LEHTIEN, YHTEISÖJEN JA YRITYSTEN BLOGIT

Miltei jokaisella sanomalehdellä ja aikakauslehdellä on nykyään verkkosivuilla blogi tai yleensä useampia blogeja. Niihin kirjoittavat joko lehden omat toimittajat tai lehden avustajat, jotka voivat olla myös kirjailijoita.

Suomen Kuvalehti näyttäisi ylläpitävän aktiivisesti kolmeatoista blogia. Käsittelen näitä tarkemmin myöhemmin, kun tarkastelen Suomen Kuvalehteä tietokirjallisuuden näkyvyyden kannalta yleisesti ottaen. Yli 50-vuotiaille suunnatulla Oma Aika -lehdellä on blogi, urbaaneille nuoremmille sukupolville suunnattu Imagelehti on koonnut verkkosivuilleen useita kymmeniä blogeja. Osassa Imagen blogeista näkyy tyypillinen elämän nautintoihin ”väreihin, herkkuihin ja yllätyksiin” keskittyvä estetisointi, mutta mukana on myös blogeja, joissa käsitellään kirjallisuutta, taloutta, yhteiskuntaa, kansalaisaktivismia, journalismia ja jopa koulumaailmaa. Moni kirjoittajista onkin tietokirjailija.

Tiede-lehdellä on kahdeksan blogia ja näitäkin käsittelen tarkemmin Tiede-lehden tarkastelun yhteydessä myöhemmin. Suomen Luonto -lehti ylläpitää samoin kahdeksaa blogia. Blogikirjoittaminen voi olla tyylilajiltaan vapaamuotoisempaa kuin lehtiartikkelien kirjoittaminen, mutta missään nimessä lehtien blogit eivät edusta vain kevyttä jutustelua erilaisten aiheiden liepeistä. Blogin pitäjät ovat yleensä kokeneita toimittajia, tutkijoita, tietokirjailijoita ja muita asiantuntijoita.

Yritysten blogeista mainitsemisen arvoinen on Lukulamppu. Se on kustantamoiden, verkkokirjakauppa Bookyn ja Elisan e-kirjojen yhteinen sivusto, jolla on kaupalliset tavoitteet. Sisältö

on kuitenkin monipuolinen ja sisältää muun muassa tietoja kirja-aiheisista tapahtumista, kuten luentotilaisuuksista ja kirjamessuista myös muualla kuin Suomessa. Vaikka sivusto on markkinointikana, toteuttaa se markkinointia lehtimainontaa sisällöllisemmällä tavalla.

Myös tieteelliset seurak, ammattilehdet, tutkimuslaitokset, yhdistykset ja eri alojen ammatilaiset ja harrastajat julkaisevat omia blogejaan. Niiden ylläpitämisen aktiivisuus tietysti vaihtelee, mutta monissa näistä blogeista mainitaan nimeltä tietokirjailijoita ja tietokirjoja silloin kun ne liittyvät blogin ylläpitäjätahon toimintaan. Niiden kautta tieto uusista tietokirjoista kulkeutuu nopeasti kunkin alan ammatilaisille tai harrastajille.

Yksittäiset blogit voivat olla vaikkapa jossakin ammatissa toimiville hyvinkin tärkeä ammatillisia tietokirjoja koskeva tiedonlähde. Pelkästään opetusalaan liittyviä blogeja löytyy kymmenittäin. Esimerkiksi opetusneuvos Martti Hellström pakinoi blogissaan⁵ opetukseen ja kasvatukseen liittyvistä aiheista, joihin kuuluvat myös alan tietokirjat. Hellströmin blogissa Kuukauden kirja -otsikolla on käsitelty viime aikoina *Suomen koululaitos* ja *Filosofian sanakirja* -teoksia.

K I R J A B L O G I T

Kirjablogit ovat ensi sijassa kirjallisuuden harrastajien foorumeita, vaikka monet bloggaajat toimivatkin ammatikseen kirja-alalla. Jalkanen ja Pudas (2013, 57) hahmottelevat kirjablogien tyypillisiä kirjoittajia ja toteavat, että noin kolmannes kirjabloggaajista on

⁵ Osoitteessa <http://pedagogiikkaa.blogspot.fi> [katsottu 3.2.2016].

opiskellut kirjallisuustiedettä ja vielä useampi työskentelee tai on työskennellyt kirja-alalla. Noin puolet kirjablogien pitäjistä työskentelee aivan muilla aloilla, mutta yhteistä useimmille heistä on korkea koulutustaso.

Kirjablogien etusivulla on nähtävillä aina jonkinlainen tekijän profiili. Silti useimmat ylläpitäjät toimivat nimimerkin takaa. Tosin aivan viime vuosina aiempaa useampi bloggaaja käyttää omaa nimeään bloginsa yhteydessä.

Useimmiten bloggaajat eivät kutsu kirjoituksiaan arvioiksi tai kritiikiksi, vaan he kirjoittavat vapaasti vaikutelmiaan kirjoista. Pulmaton asetelma ei kuitenkaan ole: Suomen Kirjailijaliiton entinen puheenjohtaja Tuula-Liina Varis kritisoi Kansan Uutisten kolumnissaan kesäkuussa 2012 blogikulttuuria laadunpuutteesta: ”tavaraa on paljon, mutta laatua vähän”. Kirjablogien pitäjät loukkaantuivat Variksen kommentista (Jalkanen & Pudas 2013, 105). Kipakkakin keskustelu rajanvedosta ammattimaisen kritiikin ja vapaamman ja ”kevyemmän” blogikirjoittelun välillä on sinänsä ymmärrettävää, koska ammattimainen taidekritiikki on monista syistä ahtaalla.

Joka tapauksessa kirjablogien suuri määrä ja laaja lukijakunta haastavat perinteisen kirja-arvion tekstilajina. Kenties ammattilaiskritiikin tyyli muokkautuvat lähemmäs blogikirjoittelun tuttavallista ja vapaamuotoista tyyliä. Kirjallisuuslehdet, kuten Parnasso, voivat taas aktiivisesti tehdä pesäeroa vapaamuotoiseen kirjoittamiseen ja korostaa kritiikin ammattimaisuutta. Kirja-arvioiden lukijat ja kirjallisuuskeskustelujen seuraajat kuitenkin itse päättävät, mitä tahojaa he haluavat seurata: sanomalehtikritiikkiä, ammattilehtiä, kirjablogeja, lehtien blogeja, yksityisten ihmisten blogeja vai yhteisöjen Facebook- tai Twitter-päivityksiä.

Jalkasen ja Pudaksen (2013, 34) kirjablogien pitäjille suunnatun kyselyn mukaan Suomen suosituimmilla kirjablogeilla on 15 000–20 000 käyntiä kuukaudessa. Tähän arvioon sisältyvät samojen lukijoiden useat käynnit. Blogialustoista suosituimpia ovat WordPress ja Googlen Blogger. Myös suomalainen blogipalvelu Vuodatus.net on suosittu. Saman kyselyn mukaan monet kirjabloggaajat arvelevat, että tulevaisuudessa monet kirjablogeista siirtyvät verkkolehtien yhteyteen ja muuttuvat samalla kaupallisemmiksi. Myös muut sosiaalisen median palvelut ovat vieneet blogeilta huomiota, mutta silti blogit ovat edelleen suosittuja (Pönkä 2014a, 17–22).

Tutustuin tutkimusta tehdessäni yli sataan kirjablogiin. Tietokirjallisuuden kannalta toimivimmaksi osoittautui Kirjaseuranta-blogilista.⁶ Suomalaisia kirjablogeja on koottu myös Plaza-sivustolle.⁷ Lisäksi Kotimaiset kirjablogit -Facebook-sivu kerää yhteen suuren joukon kirjablogeja.⁸

Usein jo blogin nimi ja sen lyhyt luonnehdinta blogilistassa vihjaavat, etteivät tietokirjat ole bloginpitäjän kiinnostuksen kohteina. Valtaosa kirjoittajista käsittelee blogiteksteissään kaunokirjallisuutta. Tyypillisesti osassa kirjablogeista, karkeasti arvioiden noin kolmanneksessa, mukana on myös tietokirjoja. Tällöinkin tietokirjoja on tavallisesti kuitenkin vain muutama prosentti käsitellyistä kirjoista. Tietokirjat, joita bloginpitäjät esittelevät, ovat tavallisimmin elämäkertoja ja muistelmia. Myös harrastekirjat ovat esillä. Oppikirjoista kirjoittaminen harvinaisempaa.

6 Osoitteessa <http://www.kirjaseuranta.fi/kirjablogit> [katsottu 3.2.2016].

7 Osoitteessa <http://plaza.fi/lukeminen/suomalaisia-kirjablogeja> [katsottu 3.2.2016].

8 Osoitteessa <https://www.facebook.com/Kotimaiset.kirjablogit> [katsottu 3.2.2016].

Toisaalta tietokirjailijat ja oppimateriaalin tekijät voivat työstää ja hankkia ennakkojulkisuutta tuleville julkaisuilleen rakentamalla kokonaisuutta ensin blogin muotoon. Yksi esimerkki tästä on blogina alkanut ja myöhemmin kirjana julkaistu Heikki Aittokosken *Narrien laiva* (Suominen 2015).

Sosiologit puhuvat elämän estetisoinnista, ja blogeissa kiteytyy paljon tästä jälkimodernille kulttuurille tyypillisestä tyyliittelystä ja korkean ja matalan kulttuurin vapaasta yhdistelystä (Featherstone 2007). Eräs kirjabloggaaja perusteleekin blogin ylläpitämistä näin:

Seuraan aktiivisesti kirjamaailmaa mm. netin kautta. Tutustun kustantamon uutuuskatalogiin aina kun näen sellaisen. Luen paljon uutuuksia, koska olen altis niiden houkutuksille – toisaalta melkein kaikki lempikirjani ovat klassikkoja. Saan jotkut kirjat arvostelukappaleina, mutta ostan myös paljon uutuuksia. Ja vanhoja kirjoja. Minulla on reilut tuhat kirjaa ja vuodessa luen reilut sata. Luku on pysynyt viime vuodet samana, luin siis näin paljon jo aikaa ennen kirjablogia. [– –]

Kirjoittaminen **syventää lukukokemusta**, kun kirjaa tulee analysoitua. Usein vielä kirjasta netissä syntynyt **keskustelu tuo siihen uusia näkökulmia** tai keskustelun kautta saa lisää lukuvinkkejä (ihan kuin kirjojen suurkuluttaja niitä tarvitsisi).

Julkisen lukupäiväkirjan pitäminen on ainakin minun kohdallani **lisännyt kirjakeskustelua** myös muualla kuin netissä. Kirjoista tulee aiempaa enemmän puhetta myös livenä ja sähköpostitse. Joskus joku läheinen ilmoittaa haluavansa lainata minulta kirjan, kun ”luin blogista, että sulla on se”.

Toisaalta, kun netti tarjoaa hienon mahdollisuuden kuulua **kirjanystävien yhteisöön**, omilla kirjakokemuksilla ei tarvitse piinata kaikkia tuttaviam. Olen lopettanut kyselemästä kaikilta,

oletko lukenut mitään kiinnostavaa viime aikoina. Toisaalta viime vuosina tutustunut niin moneen kanssabloggariin ja muihin lukutoukkiin, että tuo kysymys on käynyt tarpeettomaksi. Suuri osa ystäivistäni ei malta odottaa kirjakysymystä, vaan kertoo itse ensi tilassa, mitä kiinnostavaa on viimeksi lukenut.⁹

Sitaatti on pitkä ja tarina jatkuu vielä blogissa. Sisällytin sen tähän, koska vaikutelmani on, että kirjoittajan ilmaisema motivaatio ylläpitää kirjablogia on samankaltainen monilla muillakin.

Näitä kirjanrakastajien blogeja on siis eniten. Kirjablogien joukossa on myös kaupallisia intressejä omaavia blogeja, esimerkiksi kustantajilla. Lisäksi esimerkiksi monet kirjastot ylläpitävät blogia, jota voisi kirjablogin sijasta kutsua kirjallisuusblogiksi. Kirjastoalaan liittyviä blogeja on koottu Kirjastot.fi-sivustolle, jolla on yliopisto-kirjastojen, ammattikorkeakoulujen kirjastojen sekä yleisten kirjastojen blogeja. Mahtuupa joukkoon myös yksi kirjakoirankin blogi. Lista ei kuitenkaan ole läheskään kattava.

Tietokirjablogeja tai tietokirjoihin painottuvia blogejakin on. Esimerkiksi Arvovaltakirja-blogissa¹⁰ esiteltiin vuonna 2015 seuraavat yksitoista kirjaa, joista viisi oli tietokirjoja (lihavoituina alla):

Joni Skiftesvik: *Valkoinen Toyota vei vaimoni*

Teemu Keskisarja: *Tolvajärven jälkeen –*

Suurtaistelun ihmisten historia

JP Koskinen: *Kuinka sydän pysäytetään*

Marika Siniaalto: *Sosiaalisen median menestysreseptit*

9 Osoitteessa <http://www.lily.fi/blogit/koko-lailla-kirjallisesti/kirjablogi-ah-eli-mita-hyotya-kirjablogista> [katsottu 4.11.2015]. Lihavoinnit alkuperäisessä.

10 Osoitteessa <http://arvovaltakirja.vuodatus.net> [katsottu 3.2.2016].

Janne Käpylehto: *Mökille sähköt auringosta & tuulesta*

Sirpa Ahola-Laurila: *Soinin kupla*

Malcolm Gladwell: *Daavid ja Goljat*

Jarkko Sipilä: *Luupuisto*

Taavi Soininvaara: *Teräsarkku*

John le Carré: *Tulenarka totuus*

Jens Lapidus: *Vip-huone*

Tekemäni Google-haut vahvistavat käsitystä siitä, että tietokirjallisuus kirjallisuudenalana ja tietokirjailijat ryhmänä eivät löydy yksittäisillä hakusanoilla, koska näitä aiheita käsittelevissä jutuissa ei yleensä mainita kumpaakaan termeistä. Kirja-arvioissa tai haastatteluisia puhutaan tekijöistä ja teoksista nimillä eikä useinkaan käytetä luonnehdintoja tietokirja tai -kirjailija.

Jos haluaa saada kuvan yksittäisen tietokirjailijan näkyvyydestä verkossa, voi katsoa montako osumaa hänen nimensä tuottaa. Tulos on relevantti, jos kirjailijalla ei ole täyskaimoja. Teoksen nimellä tulos on joissakin tapauksissa luotettavampi, mutta jos tekijällä on toinen ammatti, esimerkiksi toimittajan, poliitikon tai tutkijan työ, hakutulokset voivat viitata siihen enemmän kuin hänen kirjailijuuteensa.

Poimin muutamia esimerkkejä kirjan nimillä saaduista hakutuloksista. Mukaan valittiin kirjoja, joista on ollut arvio tai muu juttu Helsingin Sanomissa lokakuussa 2014. Google-hakujen osumamäärät helmikuussa 2015 olivat:

Putinin väkeä – Venäjän hiljainen enemmistö | 204 000

(Kalle Kniivilä; Kanava-palkinto 2014)

Pohjolan leijona – Kustaa II Aadolf ja Suomi 1611–1632 | 180 000

(Mirkka Lappalainen; Tieto-Finlandia-palkinto 2014)

- Murrosten aika – Muistelmat 1979–1995* | 62 400
(Paavo Lipponen)
- Risainen elämä – Juice Leskinen 1950–2006* | 17 200
(Antti Heikkinen)
- Kansankodin pimeämpi puoli* | 13 700
(Tapio Tamminen; Tieto-Finlandia-palkinto 2015)
- Siinä syntyy vielä rumihia – Poliittiset päiväkirjat 1991–1994* | 5 190
(Erkki Tuomioja)
- Operaatio Elop – Nokian matkapuhelinten viimeiset vuodet* | 4 240
(Merina Salminen & Pekka Nykänen;
Tieto-Finlandia-ehdokas 2014)
- Vaaran vuodet 1991–1995 – Muistelmia ja päiväkirjamerkintöjä* | 3 490
(Iiro Viinanen)
- Nukuin vasta aamuyöstä – Olavi Paavolainen 1903–1964* | 2 560
(H. K. Riikonen)
- Kaikella kunnioituksella – Irtiottoja vanhempien vallasta* | 2 250
(Katriina Järvinen)
- Vrouw Marian viimeinen matka* | 1 610
(Kaj Myrberg & Erkki Leppäranta)
- Yläluokka – Olemisen sietämätön vaikeus* | 435
(Laura Kolbe)

Yllä olevasta luettelosta ei pidä vetää vahvoja päätelmiä. Katriina Järvisen teos *Kaikella kunnioituksella* ei saanut teoksen koko nimellä haettuna kuin 2 250 osumaa, mutta sen sijaan jos hakukenttään kirjoitti ”kaikella kunnioituksella kirja” tuli osumia heti 80 800.

Laura Kolben kirja herätti paljon keskustelua – niin perinteisessä kuin sosiaalisessa mediassakin – ja useita haastatteluja, mutta kuitenkin pelkän kirjan nimen perusteella hakuosumia tuli alle 500. Näkyvyyden tavoittaminen verkossa on siis haasteellis-

ta ja lähinnä voimme oppia että erilaisiin hakutuloksiin on syytä suhtautua varauksella.

MILTÄ TIETOKIRJAILIJA NÄYTTÄÄ SELAILU - KULTTUURISSA ?

Visuaalisen kulttuurin muuttumisesta tärkeämmäksi on puhuttu jo ainakin parikymmentä vuotta (Seppänen, J. 2005). 2010-luvulla se on enemmän totta kuin ehkä koskaan ennen varsinkin nuorten sukupolvien osalta. Älypuhelimet ja niiden hyvälaatuiset kamerat ovat saaneet varsinkin nuoret ihmiset katselemaan maailman kuvakulmien ja -aiheiden kannalta ja kun kuvien ottaminen ja levittäminen on helppoa, niitä myös levitetään Instagramin, Pinterestin, WhatsAppin, Facebookin ja muiden sosiaalisen median sovellusten kautta jatkuvasti. Myös yritykset ja julkisyhteisöt ovat viime vuosina omaksuneet sosiaalisen median eri muotoja ulkoisen kuvansa vahvistamisessa ja informaation välittämisessä (Seppänen, J. 2014).

Google-kuvahaku ole osa sosiaalista mediaa, vaan se on osa kaikille verkon käyttäjille avointa julkisuutta. Google-kuvahaun avulla on mahdollista katsoa laajan julkisuuden näkökulmasta, miten tietokirjailija näyttää visuaalisessa mielessä. Onko hän mies vai nainen? Entä vaikuttaako hän nuorelta, vanhalta vai minkä ikäiseltä tahansa? Entä näyttääkö tietokirjailijuus vakavana ja arvovaltaisena tehtävänä? Kurkistus klikkauskulttuuriin tehdään tässä vapaamuotoisesti havainnoiden.

Google-kuvahaun tulos tammikuun 12. päivänä 2015 sanalla tietokirjailija tuotti seuraavia havaintoja: kymmenestä ensimmäisestä kuvasta seitsemässä tietokirjailija oli mies ja vastaavasti kolmessa nainen. Google-hauissa hakutulos tietysti muuttuu koko ajan. Tulos on silti varsin mielenkiintoinen, kun sitä vertaa sanomalehtiaineiston tietokirjailijamainintoihin. Kun lasketaan kaikkien tätä tutkimusta varten seuratun kolmen sanomalehden tietokirjailijamaininnat yhteen ja katsotaan miesten ja naisten osuus maininnoista, voi havaita, että mieskirjailijoihin kohdistuu maininnoista kuusikymmentäviisi prosenttia ja naiskirjailijoihin kolmekymmentäviisi prosenttia. Eli karkeasti ottaen naispuolinen tietokirjailija päätyi lehtijuttuun yhtä usein kuin Google-kuvahaun osumiin.

Vastaavanlainen sukupuolijakauma on myös Suomen tietokirjailijat ry:n jäsenistössä. Vuoden 2015 lopussa yhdistyksen reilusta 3 100 jäsenestä noin viisikymmentäviisi prosenttia oli miehiä ja neljäkymmentäviisi prosenttia naisia.

Tein uuden Google-kuvahaun kesäkuun 6. päivänä 2015 ja tulos olikin varsin erilainen. Kymmenestä ensimmäisestä tietokirjailija-haun tuloksena saadusta kuvasta vain yhdessä oli nainen. Viidestäkymmenestä tietokirjailija-haulla saadusta kuvasta vain viidesstätoista kuvassa oli nainen.

Tammikuisessa kuvahaussa ensimmäisenä ponnahti näkyviin toimittaja, tietokirjailija Pasi Heikuran kuva. Kuvan ja otsikon perusteella pääsi helposti tutustumaan Helsingin Sanomien artikkeliin (2.12.2014), jossa kerrottiin, että ”toimittaja, tietokirjailija Pasi Heikura kokosi *Tuntemattoman sotilaan* lentävät lauseet yksiin kansiin.”

Toisessa kuvassa esiintyy tietokirjailija Risto Isomäki värikäessä miljöössä, mutta vakavana – kuvan artikkeli liittyy Isomäen

vakavaan varoitukseen Venäjältä tilattavan ydinvoimalan riskeistä. Kolmas tietokirjailija makoilee tyytyväisenä kartan päällä. Jutussa kerrotaan, että tietokirjailija Ari Turunen kyseenalaistaa karttojen ja tapakulttuurin kummallisuudet. Neljännessä kuvassa monikulttuurisesta asiakastyöstä kirjan kirjoittanut Marjut Nieminen opastaa, että ulkomaalaiselle pitää puhua enemmän kuin suomalaiselle, vähäpuheisuus herättää hämmennystä. Nieminen esiintyy kuvassa tyytyväisen näköisenä Ylen uutisstudioissa. Erittäin tyytyväiseltä näyttää kuvassaan myös tietokirjailija Petteri Järvinen, kun hän esiteli toukokuussa 2014 uusinta kirjaansa *NSA – Näin meitä seurataan*.

Tietokirjailijan hahmo ei ollut erityisen juhlallinen myöskään kesäkuussa tehdyssä haussa, vaan luontevan ja lähestyttävän oloinen henkilö. Eveliina Talvitie oli haun tuloksena ensimmäinen naispuolinen tietokirjailija, josta oli kuva verkossa. Talvitie kirjoittaa uudessa kirjassaan maineen merkityksestä naiselle ja siitä, miten samat asiat aiheuttavat miehelle ja naiselle erilaisen maineen.

Tarkastelin vastaavalla tavalla muutamia kymmeniä Google-kuvahaun osumia tietokirjailijoista. Tämän kevyen kuvakatsauksen tuottama havainto on se, että tietokirjailija on useammin mies kuin nainen, mutta hän voi olla myös nainen. Tietokirjailija näyttää useimmiten keski-ikäiseltä ja suhteellisen usein iäkkäältäkin. Hän on usein tyytyväisen näköinen, joskus hymyileväkin, useimmin kuitenkin vakavahko. Tietokirjailija näyttäytyy vakuuttavana muttei kuitenkaan jäykkänä hahmona. Kuvat ovat laadultaan hienoja, niissä on kekseliäitä rajauksia ja taustoja.

SOSIAALISEN MEDIAN MERKITYS TIETOKIRJAILIJOILLE

Saadakseni selville, miten paljon sosiaalisella medially koetaan olevan merkitystä tietokirjailijoiden ja heidän teostensa näkyvyyden kannalta, noudatin yhtä sosiologian tutkimusmenetelmien periaatetta: jos halutaan saada tietää, mitä ihmiset ajattelevat, usein kannattaa kysyä heiltä itseltään.

Valitsimme yhdessä Suomen tietokirjailijat ry:n toiminnanjohtaja Jukka-Pekka Pietiäisen kanssa joukon kirjailijoita, joiden teokset olivat vuonna 2014 myyneet erityisen hyvin tai kirjailijoita, jotka omien Google-hakujeni perusteella saivat erityisen paljon osumia eli verkkoon oli kertynyt heistä paljon haastatteluja, kommentteja, mainoksia ja muuta materiaalia, joissa heidät mainittiin. Osa vastaajista esiintyy seuraavassa omalla nimellään, osa taas toivoi, että ettei heidän nimeään mainittaisi.

Lista ei ole missään nimessä kattava. Kysely lähetettiin kahdellekymmenelleseitsemälle tietokirjailijalle, joista osa on tai on ollut myös Suomen tietokirjailijat ry:n hallituksen jäsen. Mukaan valituilta tietokirjailijoita tiedusteltiin toukokuussa 2015 lähetyssä sähköpostikyselyssä seuraavia asioita:

- 1) Onko kirjaasi kommentoitu sosiaalisessa mediassa tai lehtien verkkosivuilla?
- 2) Jos on syntynyt keskustelua tai ylipäänsä julkisuutta, niin missä? (Twitter, Facebook, jokin blogi tai useita blogeja, Instagram, YouTube, lehtien tai yhdistysten verkkosivut, muut verkkosivut, jokin muu muoto verkossa).
- 3) Oletko saanut lukijoilta, kuulijoilta tai muilta tahoilta suoraa palautetta kirjastasi? Mitä kautta palautetta on tullut (esim. Twitterissä, televisio- tai radio-ohjelmien jälkeen sähköpostitse tms.)?
- 4) Miten kustantaja on markkinoinut kirjaasi internetissä?
- 5) Oletko itse yrittänyt lisätä kirjasi julkisuutta internetissä? Jos olet, niin miten?
- 6) Miten suosittelisit toimimaan tietokirjan verkkonäkyvyyden lisäämiseksi?

Suomen tietokirjailijat ry:n hallituksessa toimineille vastaajille kyselyn kysymykset oli muotoiltu hiukan toisin: heitä pyydettiin muun muassa kertomaan, ovatko he osallistuneet keskusteluun tietokirjallisuudesta. Näitä vastauksia käsittelen tietokirjallisuuden asemasta käydyn keskustelun yhteydessä. Heiltä kysyttiin myös, millä verkkojulkisuuden tai muilla julkisuuden foorumeilla he katsovat tällä hetkellä olevan merkitystä.

Kyselyyn päädyttiin, koska sosiaalinen media jakautuu lukuihin eri alustoihin ja eri alustoillakin julkiseen ja rajatun joukon keskusteluun aina riippuen puhutaanko Facebookista (yleensä rajattu joukko), Twitteristä (yleensä julkinen) vai esimerkiksi lehtien verkkosivuista (vaihtelee, keskustelut voivat olla nähtävillä vain tilaajille). Tällöin useiden kirjailijoiden näkyvyyden seuraaminen verkossa on hyvinkin haasteellista.

Osa kyselyyn vastanneista ei tietenkään tahtoon seurata sosiaalista mediaa ollenkaan eivätkä he näin ollen tiedä, millaisissa yhteyksissä heidän teoksiaan tai henkilöään kommentoidaan verkossa. ”En ole perillä tästä, koska kartan sosiaalista mediaa”, kirjoittaa historioitsija Teemu Keskisarja.

Kyselyni perusteella ei siis tavoiteta ehdottoman kattavaa kuvaa siitä, miten valikoidut tietokirjailijat todellisuudessa näkyvät sosiaalisessa mediassa ja yleensä verkossa. Sen avulla saadaan kuitenkin yleiskäsitys siitä, mitä sosiaalisen median muotoja tunnustetaan ja mainitaan ja mistä taas ei olla kiinnostuneita. Samalla kyselystä käy ilmi, miten menestyneet tietokirjailijat suhtautuvat sosiaaliseen mediaan julkisuuden ja tietokirjanäkyvyyden kannalta.

Seuraavassa käynkin läpi tältä valikoidulta joukolta saamiani vastauksia kysymys kysymykseltä. Sen jälkeen tarkastelen Suomen tietokirjailijat ry:n jäsenistölleen vuonna 2014 lähettämän kyselyn vastauksia sosiaalisen median käytöstä kirjojen markkinoinnissa.

On peräti ymmärrettävää, että osa tietokirjailijoista suhtautui välinpitämättömästi tai jopa kielteisesti sosiaaliseen mediaan. Laadukkaan tietokirjan kirjoittaminen on vaativaa, pitkäjänteistä työtä ja sosiaalisen median seuraaminen puhumattakaan sen palveluihin aktiivisesti osallistumisesta vie aikaa, ja monet varmaankin kokevat,

että tuo aika on mieluummin käytettävä kirjan aineiston hankintaan, arkistotyöhön, lähdekirjallisuuden lukemiseen ja ennen kaikkea kirjoittamiseen. Osa ei kerta kaikkiaan arvosta sosiaalisen median nopeutta ja keveyttä, vaan pitää sitä haitallisena hölötystenä:

En ole aktiivinen somen käyttäjä, tuskin passiivinenkaan. Keskusteluihin en osallistu. En oikein tiedä syytä, hieman tunnen huonoa omaatuntoa – nykyään kaikkien näköjään pitäisi osallistua, ts. riehua julkisuudessa. Tuloksena on myös paljon ääntä, vähän villoja: joutavaa hölötystä liikaa. [– –] Olen vielä sitä sukupolvea, jolle koko sähköinen maailma on uusi foorumi. Minulle kirjallisuus on ennen kaikkea painettu kirja. Rakastan kirjojen virtaa ja merta, en bittijonoja avaruudessa. Kirja on minulle fyysisenä esineenä arvostuksen kohde. [– –]

Tietysti ajan puute on yksi syy. Aika menee ”oikeitten” kirjojen lukemiseen [– –]. Yksi seikka saattaa olla sidoksissa omien kirjojeni luonteeseen: ne käsittelivät Suomen sisällissotavaihetta, joissa tietoisesti asettauduin sodan hävinneitten, mykistettyjen, marginaaliin työnnettyjen joukkoon. Haluan ehkä tässäkin kuulua häviäjien, sivullisten mykkään joukkoon?

Mitään järkeä asenteessa ei tietenkään ole, eikä hyödytä ketään, kaikkein vähiten juuri ”häviäjiä”. (Olli Korjus)

Toisaalta osan kirjailijoista ei tarvitse huolehtia kirjojensa näkyvyydestä sosiaalisessa mediassa – niistä puhutaan joka tapauksessa. Suurin osa tietokirjailijoista kuitenkin kamppailee vähäisen näkyvyyden kanssa – tai on vain tottunut siihen ja pieneen menekkiin samalla.

Suhteellisen moni menestynyt tietokirjailija sijaitsee näiden mentaliteettien välimaastossa. He kokevat olevansa hiukan saamattomia tai taitamattomia sosiaalisen median seuraamisessa ja

varsinkin siihen osallistumisessa, mutta samalla he uskovat, että se tarjoaisi hyödyllisiä välineitä tietokirjojen näkyvyyden lisäämiseksi ja kirjoista käytävään keskusteluun.

Lehtien verkkosivut sekä Facebook olivat selvästi tutuimmat sosiaalisen median muodot ja oman kirjan näkyvyyteen liittyen näillä alustoilla oli eniten mainintoja. Twitter oli kolmanneksi useimmin mainittu ja blogitkin mainittiin useita kertoja. Tosin yksi Suomen tietokirjailijat ry:n hallituksen jäsenistä arveli blogien merkityksen olevan hiipumassa.

Kansainvälisenä asiantuntijoiden verkostoitumisvälineenä toimiva LinkedIn mainittiin vain kerran. Nuorison ja nuorten aikuisten parissa suosittu kuvienjakopalvelu Instagram tuli esiin vain pari kertaa. Tämä on selvästi sukupolvikysymys. Lisäksi kirjailijat saattavat ajatella, ettei tekstiä pääasiallisena ilmaisuvälineenä käytettäessä kuvanjakopalvelusta ole hyötyä, vaikka onhan kirjoissa kansi ja monissa tietokirjallisuudenlajeissa kuvitus ja muut visuaaliset elementit ovat tärkeitä.

KOKEMUKSIA KOMMENTEISTA SOSIAALISESSA MEDIASSA

Vastaukset kyselyn ensimmäiseen kysymykseen ”Onko kirjaa- si kommentoitu sosiaalisessa mediassa tai lehtien verkkosivuilla?” vaihtelivat suuresti. Ei ole yllättävää, että jotkut tietokirjailijat olivat hyvinkin tietoisia kirjansa näkyvyydestä sosiaalisessa mediassa ja että toisaalta samaan aikaan osa heistä ei ollut lainkaan kiinnostunut sosiaalisesta mediasta.

Osa oli aiheelle myötemielisiä, mutta ei tiennyt paljoakaan kirjansa näkyvyydestä tai omasta julkisuudestaan sosiaalisessa mediassa. He tiesivät lähinnä vain sen, mitä ystävät ja tuttavat olivat heille aiheesta raportoineet.

Jotkut toisaalta toivoivat saavansa esimerkiksi tästä tutkimuksesta ideoita, miten kannattaisi toimia sosiaalisessa mediassa tai ilmaisivat olevansa kiinnostuneita siitä, miten muut vastaajat hahmottavat muutoksen. Toinen osa näistä menestyneistä tietokirjailijoista oli tietoisia kirjansa näkymisestä lähinnä lehtien verkkosivuilla ja Facebookissa. Jonkin verran oltiin tietoisia myös näkyvyydestä Twitterissä.

Sosiaalisesta mediasta kiinnostunein tai parhaiten perillä oleva noin kolmasosa vastaajista kirjoitti puolestaan esimerkiksi tällaisia vastauksia:

Siitä on käyty kohtalaisen runsasta keskustelua somessa. Lehtien verkkosivuilla on ilmestynyt arvosteluja, ja niiden yhteydessä jotain keskustelua. Twitter ja Facebook ovat olleet tärkeimmät. Olen itse aloittanut ja ylläpitänyt keskustelua. Sitä löytyy sekä omalta sivultani että kirjoittajasivultani Facebookista että Twitter-tililtäni. #luottamus-tunniste on ollut aika usein käytössä. Keskustelua on käyty näihin päiviin asti, koska luottamus oli niin vahvasti esillä hallitusneuvotteluissa. (Mikael Pentikäinen)

On kommentoitu. Hyvin on levinnyt tieto. Arvioita on eri verkolehdissä ja blogeissa. Ja näitä on postattu Faceen. (Kulttuuri-alan tietokirjojen tekijä)

Yläluokasta keskusteltiin koko syksy vilkkaasti sosiaalisessa mediassa / Facebook, Twitter, blogit. ”Kuulunko yläluokkaan” -tyyppisiä keskusteluita käytiin mm. Suomi24-sivustolla ja Vauva-lehden verkkosivuilla. (Laura Kolbe)

Kirjaamme on kommentoitu niin somessa kuin lehtien ja keskusteluryhmien sivuillakin. Julkisuutta vauhditti myös senhetkinen maailmanpoliittinen tilanne. Monissa haastatteluissa kysyttiin Putinista ja uutisjutuissa siteerattiin kirjaamme. Julkiuus jatkui useiden kuukausien ajan. Keskustelua oli eri lehtien nettisivuilla, keskustelusivuilla, ja kirjaa käsiteltiin syksyn mittaan myös lukuisissa blogeissa. Pidimme kirjaamme esillä myös omilla Facebook-sivuillamme ja minä myös Twitterissä. (Poliitikkaan liittyvän teoksen kirjoittaja)

Miten kirjaa sitten pidetään esillä Twitterissä? Edellä siteerattu kirjan tekijä täsmensi, ettei Facebook-sivuilla ja Twitterissä kerrottu vain kirjan ilmestymisestä tai tekijöiden vierailuista, vaan että he tarjosivat seuraajilleen myös vapaamuotoista kuvailua kirjoittamisesta tai kirjaan liittyvistä vaiheista. He tavoittelivat persoonallista ja visuaalisesti houkuttelevaa tyyliä.

Esko Seppänen kertoo, että hänen teostaan *Suomen rikkaat – Kuka kukin on* on kommentoitu sosiaalisessa mediassa ja myös valtamediassa, varsinkin Uuden Suomen verkkosivuilla paljonkin. Kommentteja on kirjoitettu ennen kaikkea Facebookiin, jossa Seppäsellä on 5 000 kaveria. Osa heistä jakaa tekstit eteenpäin.

Eräs Tietokirjapalkinnon saanut kirjailija kertoo, että heti kirjan ilmestyttyä oli noin kuukauden verran hiljaista, ennen

kuin ensimmäiset arviot ilmestyivät. Palkinto vaikutti dramaattisesti kirjan saamaan näkyvyyteen. Juttuja oli paljon, ja joissain lehdissä useitakin eri näkökulmista. Lehtien verkkoversioiden kautta jutut myös synnyttivät paljon kommentointia.

Vihamielisen palautteen kohteeksi joutumisesta ei raportoitu yksikään tietokirjailija, mutta tästä ei tosin erikseen kysytty. Sosiaalinen media on kuitenkin lisännyt vihapuheen esiintymistä, kun ihmisillä on verkon kautta mahdollisuus saada näkemyksensä julki ilman ennakkorajoituksia. Vihapuheen kohteeksi ovat joutuneet paitsi poliitikot, myös monen alan asiantuntijat, esimerkiksi rasismin ja maahanmuuton tutkijat tai ravitsemustieteilijät. Heistä osa on tietokirjailijoita.

Reeta Pöyhtäri, Paula Haara ja Pentti Raittila (2013, 122–124) haastattelivat vihapuheen kohteiksi joutuneita asiantuntijoita, verkkotoimittajia ja toimittajia. Haastateltavat kertoivat, etteivät yleensä edes lue uutismedian sivuilla olevien verkkouutisten kommenttiosioita, vaan haluavat suojella itseään tarpeettomalta mielipahalta. Verkkokeskustelut ajautuvat kovin usein sivuraiteille henkilöiden arvostelemiseen. Verkossa kirjoittavat saattavat saada vastaavia kommentteja blogeihinsa ja Facebook-sivuilleen.

Esa Reunanen ja Auli Harju (2012, 155) puolestaan havaitsivat tutkimuksessaan, että erityisesti terveysalan asiantuntijoita epäiltiin tutkimuksia vääristelevistä taloudellisista kytköksistä, kun taas toimittajiin ja muihin asiantuntijoihin kohdistettiin vihjailuja poliittisista ja elitistisistä salaliitoista.

MISTÄ TIETOKIRJAILIJA SAA SUORAA PALAUTETTA?

Kysyin kyselyssä myös, mitä kanavia pitkin tietokirjailijat ovat saaneet suoraa palautetta lukijoilta tai muilta kiinnostuneilta. Tiedustelin lisäksi, miten he ovat kokeneet kirjansa saaman näkyvyyden.

Eräs kulttuurialan tietokirjailija kertoi, saaneensa palautetta paljon ennen kaikkea suoraan ihmisiltä esimerkiksi pitämiensä luentojen tai kirjamessuesiintymisten jälkeen, mutta myös julkisilla paikoilla, kaduilla tai vaikkapa elokuvateatterin lippujonoissa. Hän on saanut myös ilahduttaneita kirjeitä ja postikortteja, jotka on lähetetty hänelle yleensä kustantajan kautta.

Tavallisimmat tavat saada suoraa palautetta lukijoilta ovat sähköpostiviestit ja Facebook-kommentit tai yksityisviestit. Kirjailijat saavat myös jonkin verran lukijakirjeitä ja joskus myös puhelinsoittoja. Twitterkin mainittiin usean kerran. Näiden lisäksi kerrottiin myös, että kirjamessuilla ja kirjakaupoissa tuntemattomat ihmiset ovat pysäyttäneet ja kiittäneet.

Kyselyyn vastannut Tietokirjailijapalkittu kirjailija toteaa, ettei hänen tilanteensa ole mitenkään tyypillinen, koska palkinto itsessään luo paljon perinteistä mediajulkisuutta, joka puolestaan heijastuu verkkoon.

Yksi kyselyyn vastanneista kertoo, että historia-aiheiden osalta verkon keskustelu- ja kirja-arviosivusto Agricola on toimiva ja että parhaimmillaan siellä syntyy hyvää keskustelua. Agricolan keskustelut ovat moderoituja ja mukana on ihmisiä, joilla on hyvät taustatiedot.

Silloin kun kysytään paljon julkisuutta saaneilta tietokirjailijoilta, joiden teosten myynti on myös ollut menestyksestä, on

tuskin yllättävää, että lähes kaikki ovat kokeneet kirjansa saaman näkyvyyden myönteisenä. Eräs tietokirjailija kiteytti kokemuksensa näin: ”Olen ollut ihan tyytyväinen. Kirjaan liittyvät haastattelut ovat olleet hyviä ja asiallisia ja minulle tullut palaute kiittävää ja ilahduttavaa.”

Sävyjä tässäkin asiassa kuitenkin on. Kirjailija, jonka teokset käsittelevät sodan aiheuttamia traumoja, on kohdannut tilaisuuksissa kuulijoita, jotka ovat halunneet kertoa lapsuutensa vaikeista kokemuksista, jotka ovat liittyneet esimerkiksi kuulijan isän sotatraumoihin. Kontrasti yksinäisen kirjailijantyön ja kasvotusten tapahtuneiden ihmisten raskaiden elämänkohtaloiden kohtaamisen välillä on ollut suuri.

MITEN KUSTANTAJAT OVAT MARKKINOINEET TEOKSIA VERKOSSA ?

Kokemustasolla vain harvoilla menestyneiden tietokirjojen tekijöillä oli sellainen käsitys, että kustantaja markkinoisi heidän teostaan verkossa. Esko Seppänen toteaa esimerkiksi tyhjentävästi ja varsin kuvaavasti monen kirjailijan kohtaaman todellisuuden: ”Ei se, mutta itse olen.”

Seppäsen näkökulma on tietysti tekijän näkökulma, kustantajan edustaja saattaisi vastata toisin. Ja toki tekijätkin näkevät asiat eri tavalla. Eräs tietokirjailija arvioi, että ”kustantaja on markkinoinut kirjaa omilla nettisivuillaan ja kertonut esimerkiksi esiintymisestämme kirjakaupassa somessa. Suurempi huomio lienee ollut

edelleen perinteisemmässä markkinoinnissa, kuten kirjakauppaketjun ikkunoihin ripustetuissa mainoksissa, joissa kirjamme [on ollut] mukana.”

Toinen kirjailija vaikutti myös tyytyväiseltä kustantajan panostukseen: ”Kustantajani verkkoviestintä ja some – huolella harkitut kanavat asiakasprofilin mukaan.”

Kansainvälinen ilmiö on, että kirjamarkkinoinnin panostus kohdistuu potentiaalsiin myyntimenestyksiin ja valmiiksi suuriin nimiin. John B. Thompson (2010) on todennut, ettei kirjamarkkina ainakaan anglosaksisessa maailmassa kasva, ja siksi kirjavalikoiden laajentaminen ei auta kustantajia menestymään. Kustantajat pyrkivätkin ennalta arvioimaan, mistä kirjoista voisi tulla todellisia menestyksiä ja panostavat sitten markkinointiresursseja näihin kirjoihin ja niiden tekijöihin. Tästä bestsellerisoitumisesta ja markkinoinnin keskittymisestä ilmiönä puhui osuvasti Mikko Lehtonen (2001, 141–146) jo 2000-luvun alussa. Kehitys ei näytä pysähtyneen, mutta suuri muutos on tapahtunut siinä, että kirjailijat ja heidän taustayhteisönsä ja myös heidän lukijansa voivat sosiaalisen median avulla omin voimin lisätä teostensa näkyvyyttä.

MITEN LISÄTÄ VERKKONÄKYVYYTTÄ ITSE?

Kun tietokirjailijoilta kysyttiin, miten he ovat itse yrittäneet vaikuttaa kirjojensa näkyvyyteen verkossa, esille tuli erityisesti Facebook ja keskustelunaiheiden ylläpitäminen esimerkiksi esiintymisten kautta. Usea vastaaja mainitsi Facebook-sivut ja Twitterinkin muutama.

Esimerkiksi media-alalla toimiva tietokirjailija pitää Twitter-tiliä ja Facebookia hyödyllisinä. Hänen mukaansa kirjalla saisi olla myös oma Facebook-sivu. Hän toteaa, että mainitsemillaan foorumeilla kirjan teemoja voi nostaa esiin jo hyvissä ajoin ennen kirjan ilmestymistä, samoin niillä on luontevaa kertoa julkistamistilaisuudesta ja kirjailijan esiintymisistä. Eräs tietokirjailija kiteytti asian näin: ”Kannattaisi ehdottomasti tehdä oma verkkosivu tai blogi kirjaa varten, hyvä esimerkki tästä on Heikki Aittokosken *Narrien laiva* -kirja ja blogi, jotka tukivat toisiaan.”

Muutama vastaaja kertoi laittaneensa Instagram-tililleen kirjaansa liittyviä kuvia. Eräs tietokirjailija kertoi irrottaneensa kirjasta pieniä osia artikkeleiksi. Muiden kirjoista voi kirjoittaa arvioita ja kirjaesittelyjä ja keskustella niistä sosiaalisessa mediassa.

Esiintymiset kirjastossa lisäävät myös kirjan tunnettuutta. Yksi vastanneista kertoi, että hän ja kirjoittajakumppaninsa ovat olleet hyvin aktiivisia ja pyrkineet vaikuttamaan kirjansa saamaan julkisuuteen sekä Facebookin kautta että suostumalla kaikkiin esiintymisiin, joihin heitä pyydettiin. Kirjailijat olivat myös tiedustelleet itse kirjastoilta, olisivatko he kiinnostuneita ottamaan kirjailijat puhumaan kirjastaan. ”Innostuivat heti”, vastaaja totesi. ”Kirjastoesiintyminen on lisännyt omalta osaltaan julkisuutta, koska kirjastot ovat mainostaneet tapahtumaa omilla nettisivuillaan ja se on antanut myös meille syyn postata siitä jotain Twitteriin tai Facebookiin. Meitä on myös haastateltu [pääkaupunkiseudun kirjastojen verkkopalvelu] HelMetin nettisivuille.”

Eräs kyselyyn vastannut Suomen tietokirjailijat ry:n hallituksen jäsen ehdotti, että näkyvyyttä sosiaalisessa mediassa voisi yrittää lisätä satsaamalla videoihin, toiset ehdottivat panostamista Faceboo-

kiin ja Twitteriin. Toinen hallituksen jäsen totesikin, että median muodot muuttuvat nopeasti ja siksi pitäisikin toimia eri foorumeilla. Eräs lastentietokirjojen tekijä tosin totesi, että sosiaalisessa mediassa kannattaa yrittää näkyvä, mutta se vaatii paljon työtä eikä aina johda onnistumiseen.

Yhteistä näille ehdotuksille oli, että sosiaalisen median eri muotoihin kannattaa osallistua. Samanaikaisesti monet ovat tietoisia siitä, että sosiaalisen median muodot muuttuvat jatkuvasti.

Tietokirjailija Olli Korjus katsoi kehitystä laajasta perspektiivistä ja sanoi, että hän osaa kyllä arvostaa yritteliäisyyttä kirjojen verkkonäkyvyyden lisäämiseksi, mutta välineiden käyttö on ratkaisevaa:

Uudet välineet ovat tietysti pääosin myönteistä – vaikka muutosten samaistaminen aina ”edistykseen” on usein tarkoituksenmukaista hämäystä. Sakari Topeliuksen nuoruuden päiväkirjoista muistelen hänen ihailunsa oman aikansa uutta teknistä uudistusta kohtaan: teräskynä oli sulkakynän sijaan osunut hänenkin käteensä. Näin kehitys kehittyi.

Historiantutkijana olen pannut muiden mukana merkille, että viestinnän tekninen murros on aina vauhdittanut myös poliittista vallankumousta. Kirkon valta perustui aikanaan osaltaan kirjoitustaidon ja latinan hallintaan, Lutherin vallankumouksen välineenä oli kirjapainotaito. Leninillä oli radio, johon ei osattu varautua. Sillä voi tavoittaa myös lukutaidottoman massan eikä sitä pystytty sensuroimaan. Hänen ”Kaikille, kaikille, kaikille!” -julistuksensa levisivät etterin kautta myös länteen.

Nykyinen uusi poliittinen vallankumous on liittynyt osaltaan juuri median murrokseen. Se on vapauttanut sanan, mutta antoi myös uuden aseensa hallita ihmisiä.

Myös kohtaamisia kirjailijoiden ja lukijoiden välillä on enemmän kuin aikaisemmin ja eräs vastaaja toikin esiin niiden lisääntyvän merkityksen. Hänen mielestään sen suuntainen kehitys, jossa tietokirjailija tulee enemmän esiin kirjansa takaa henkilönä ja persoonana, jatkuu: ”Silloin hänen asiantuntemustaan myös media pystyy paremmin hyödyntämään ja siten tarjoamaan näkyvyyttä kirjailijalle.”

NÄKEMYKSIÄ SOSIAALISEN MEDIAN KÄYTÖSTÄ KIRJOJEN MARKKINOINNISSA

Suomen tietokirjailijat ry teki vuonna 2014 kyselyn (Lappalainen 2014) jäsenkunnalleen sosiaalisen median merkityksestä tietokirjojen näkyvyydestä erityisesti markkinoinnin kannalta. Kyselyn vastaukset antavat myös kiinnostavaa tietoa tietokirjallisuuden näkyvyyden vahvistamisen mahdollisuuksista ja toisaalta kirjailijoiden asenteista sosiaalista mediaa kohtaan.

Käyn seuraavaksi läpi kyselyn vastauksia ajatellen, että toisten kirjailijoiden kokemukset voivat tarjota ideoita, millä kirjojen näkyvyyttä voisi lisätä ja toisaalta, mitkä keinot eivät monien mielestä kovin hyvin toimi. Suomen tietokirjailijat ry:n kyselyssä yhdistyksen jäseniä pyydettiin vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

1. Esitteletkö ja/tai myytkö kirjojasi omilla verkkosivuillasi?
(mainitse sivun osoite)
2. Markkinoitko kirjaasi sähköpostitse? Keille?

3. Käytätkö Facebookia, Twitteriä tai jotakin muuta sosiaalisen median väylää (esim. blogia, verkkokeskustelupalstoja tai Instagramia) kirjojesi markkinoinnissa? Millä tavoin?

Kysely saavutti 2 879 kirjailijaa ja vastauksia saatiin 558. Vastausprosentti oli yhdeksäntoista. Kyselyyn vastanneista lähes puolet kertoi käyttävänsä ainakin jotakin mainituista viestintäkanavista (kotisivut, sähköposti ja sosiaalinen media) kirjojensa esittelyssä tai markkinoinnissa. Vajaa kolmannes vastanneista ylläpitää kotisivuja ja lisäksi markkinointiin käytetään paljon sähköpostia. (Lappalainen 2014.)

Aktiivikäyttäjiä, jotka hyödyntävät verkkosivuja, sähköpostia ja / tai sosiaalista mediaa monipuolisesti ja aktiivisesti, oli vastaajista vajaa viidennes. Heidän päätyökalujaan ovat omat kotisivut, niin henkilökohtaiset kuin kirjoille tai kirjailijaminälle perustetut Facebook-sivut, Twitter ja blogi-julkaisut. Parikymmentä vastaajaa mainitsi osallistuvansa sosiaalisen median keskustelupalstojen keskusteluihin säännöllisesti. (mt.)

Monet vastaukset olivat lyhyitä: niissä todettiin vain, ettei mikään esitetyistä kuulu vastaajan toimintaan. Kyselyyn vastanneista hieman yli puolet vastanneista ei siis esittele tai markkinoi kirjaansa sähköisesti ollenkaan.

Moni korosti myös, että markkinointi on kustantajan tehtävä. Kaupallisten, menestyvien kustantajien kautta kirjansa julki saavat tietokirjailijat – varsinkin ne, joiden kirjoja myydään hyvin – ymmärrettävästi kokevat näin. Eräs luontokirjojen tekijä kiteytti asian hyvin: ”Minusta työnjako on selvä: kirjailija tekee niin hyvän kirjan kuin pystyy, ja kustantaja markkinoi sitä kaikella ammattitaidollaan. Jos kirjailijan on itse myytävä kirjansa, mihin hän enää kustantajaa tarvitsee?”

Kirjoja ilmestyy kuitenkin mitä moninaisimpia kanavia pitkin eikä valtaosalla tietokirjailijoista ole takanaan isoa kustantamoa viestintä- ja markkinointihenkilöineen.

Suhteellisen harva tietokirjailija kertoi harjoittavansa kirjojensa myyntiä verkkosivujensa kautta. Moni kirjoja myyvistäkin totesi, että myynti on hyvin vähäistä ja varsinkin omakustanteiden myyminen on osoittautunut useimmiten hyvin hankalaksi. Kirjojaan verkossa itse myyville tietokirjailijoilla oli useimmiten oma yritys. Eräs kulttuuriperintöön liittyvien kirjojen tekijä kertoi, että oli juuri perustamassa toiminimeä kirjan markkinointia varten Suomessa ja Saksassa. Jos kirjailija asuu ulkomailla – ja teokset ilmestyvät suomeksi – sosiaalisen median merkitys sekä markkinoinnissa että kirjan myynnissä voi olla hyvin suuri.

Joukosta erottuivat selvästi Madventures-kirjat, joita on saatavilla tekijöiden omassa verkkokaupassa. Tekijät julkaisevat myös uutiskirjettä, jolla on 10 000 tilaajaa, ja käyttävät Facebookia, Twitteriä ja Instagramia aktiivisesti. ”Tuoreen kirjan lähes koko markkinointibudjetti käytettiin someen”, toinen tekijöistä kirjoittaa. Tällainen suosio on kuitenkin aivan poikkeuksellista.

Myynnin sijaan monet vastaajista pyrkivät kuitenkin lisäämään kirjojensa näkyvyyttä erilaisilla verkkosivuilla. Moni, joka teki näin, vierasti kuitenkin kysymyksen muotoilua, siis markkinoinnista puhumista.

Tavallisin tapa tuoda omia teoksia esille verkossa oli kertoa niistä Facebookissa, joko kirjailijan omilla Facebook-sivuilla tai kirjaa varten perustetulla Facebook-sivulla. Tyypillinen vastaus oli tämän kaltainen: ”Esittelen kirjoja Facebookissa kuvin, tekstein ja kustantajan linkein sekä omalla sivulla että mahdollisuuksien mukaan muualla.”

Toisaalta yksityishenkilön markkinointihenkiset päivitykset voivat myös ärsyttää Facebookissa. Toimivalta tuntuu erään kirjailijan tapa kertoa kirjasta Facebook-sivuilla, kun siihen on ajankohtainen syy. Sellainen voi olla vaikkapa tulevasta esiintymisestä kertominen. Jotkut eivät hyväksyisi tätäkään. Kärkevimmin vastasi kirjailija, joka totesi kokevansa minkään oman hengentuotteensa linkittämisen saati sitten myymisen ystävien ja tuttavien aliarvioimiseksi, ”ja kaiken kaikkiaan [se] murtaisi omakuvani tyystin.”

Eräs historian alan tietokirjailija kertoi perustaneensa erään urheiluseuran historiikin kirjoittamista varten Facebook-sivut, jonne hän on päivittänyt projektin aikana lähes päivittäin kuvia ja pieniä tunnistamispähkinöitä. Pienessä kunnassa hän oli saanut perustamille kirjan Facebook-sivuille 350 tykkääjää, joista on matkan varrella ollut paljon iloa. Kirja on valmistunut ja kyseisen sivun tykkääjille on luontevaa markkinoida kirjaa. Lisäksi kyseinen urheiluseura on käyttänyt omia verkkosivujaan kirjan markkinoimiseksi.

Toinen, kansainvälisesti hyvin menestynyt tietokirjailija on samoilla linjoilla ja pitää Facebook-sivun positiivisimpana puolelta sitä, että se selvästi madaltaa lukijoiden kynnystä ottaa yhteyttä: ”Sivun kautta tulee aika paljon palautetta, mikä muuten olisi varmaan aika harvinaista.”

Käytännöllistä on, jos omasta julkaisusta voi kertoa työnantajan Facebook-seinällä tai Twitter-tilillä, kuten tässä tapauksessa: ”Käytän Facebookia ja nykyään myös Twitteriä. Molemmat ovat Luonnontieteellisen keskusmuseon sienitiimin ’seiniä’, mutta käytän myös yksityistä Fb-seinäni pienempimuotoiseen tiedottamiseen.” Vastaaja korosti, että hänen kirjansa ovat ammattikirjoja eikä niillä tehdä varsinaisesti bisnestä, joten tärkeintä on saada tietoa jaettua.

Eräälle tutkija-tietokirjailijalle erilaiset sähköpostilistat ovat yleensä luontevin tapa kertoa ilmestyneestä kirjasta. Jälleen kerran olennaista voi olla, kokevatko vastaanottajat saavansa kenties hyödyllisen tiedon ilmestyneestä julkaisusta, vai kokevatko he olevansa jatkuvasti markkinointiviestien kohteina. Joku voi kysyä, mitä eroa näillä on, ja vastaus on, että kysymys on sävyistä. Yliopistoissa ja monilla muillakin aloilla sähköposti on edelleen täysin toimiva viestinnän muoto. Eräskin tietokirjailija kertoi lähettäneensä sähköpostia muutamille yhdistyksille, toimittajille ja tiedottajille ja muille sidosryhmille. Sähköpostit johtivat joihinkin koulutusyhteydenottoihin ja haastattelupyyntöihin. Eräs toinen kirjailija totesi, että laajimmillaan hänen tiedottamisensa on käsittänyt useita satoja sähköpostiosoitteita.

Myös sähköpostille ilmeni vastustajia. Eräs vastaaja kirjoitti: ”En markkinoi mailitse. Suora sähköpostimarkkinointi kuulostaa aika vanhanaikaiselta – tuntuu tyrkyttämiseltä eikä siinä synny sosiaalista kuhinaa. Facebook on kätevä, että ihmiset reagoivat, jos huvittaa, toisin sanoen käyttäjillä on toleranssia pienille puffeille. Samoin Facebookissa voi syntyä innostavaa dialogia.”

Joidenkin mielestä sähköposteja tulee liikaa: ”[markkinoin sähköpostitse] hyvin harkitusti yliopistoihin ja ammattikorkeakouluihin, jos julkaisulla on otaksuttavasti laajempaa mielenkiintoa. Sähköpostitus on niin runsasta, että se alkaa olla varmin tapa haudata tekemisensä.”

Jotkut kirjailijat toivoivat koulutusta siihen, miten esimerkiksi verkkosivut tehdään ja mitä niillä pitäisi olla. Toiset pitivät ajatusta hyödyllisenä, mutta kokivat olevansa liian vanhoja uusien sosiaalisen median palvelujen käyttöön ottoon.

Kirjailija voi pitää myös blogia, jossa voi kertoa kirjastaan ja keskustella siitä lukijoiden kanssa, mutta tämän kyselyn perusteella se oli aika harvinaista. Tietokirjailija Rauli Partanen oli perustanut kirjoittajakumppaniensa Harri Paloheimon ja Heikki Wariksen kanssa *Suomi öljyn jälkeen* -kirjaansa varten Facebook-ryhmän, jossa on yli 600 jäsentä. Lisäksi hän on julkaissut kirjan lukuja blogissaan¹¹ ja linkittänyt niitä ja muita blogikirjoituksia Twitteriin ja Facebookiin. Kyselyssä Partanen kertoo, että tekijät kaavailevat kirjan julkaisemista kansainvälisillä markkinoilla, ja sen onnistuessa olisi tarkoitus hyödyntää sosiaalista mediaa markkinoinnissa.

Kyselyn jälkeen Routledge onkin julkaissut Partasen ja kumppanien teoksen *World After Cheap Oil*. Englanninkielistä kirjaa varten tekijät olivat perustaneet myös englanninkielisen blogin. Kun tein Google-haun teoksen nimellä, tuli ensimmäisenä hakutuloksena mahdollisuus ostaa teos Amazon-verkkokirjakaupasta. Seuraavana hakutuloksessa oli kirjan englanninkielinen blogi ja sen jälkeen Facebook-sivu. Kaikkiaan hakusanoilla ”world after cheap oil” tuli peräti 748 000 tulosta. Tämä viittaa aiheen tärkeyteen, mutta myös siihen että teoksen nimen valinta on hakutulosten kannalta on osunut nappiin.

Multimodaalisuus, eli useiden media-kanavien yhdistely oman viestin perille saamiseksi lisääkin kirjan huomioarvoa selvästi. *Suomi öljyn jälkeen* ja *Madventures*-kirjat ovat esimerkkejä tästä.

Kolmannen esimerkin aiheesta tarjosi Lappia käsittelevien kirjojen tekijä Tapani Niemi, jolla on paitsi kirjojen kotisivu, myös Facebook-sivu, johon hän linkittää radiodokumenttejaan aiheesta.

11 Osoitteessa <http://kaikenhuippu.com> [katsottu 4.2.2016].

Linkittäessään hän yrittää keksiä hyvin poikkeavan tai hauskan jottolauseen, joka herättää huomiota. Näillä linkityksillä hän katsoo ollen paljon merkitystä kirjojen saaman näkyvyyden kannalta.

Monen median yhteispeli vaatii niiden ominaispiirteiden ja kirjoitustyylien hyvää hallintaa. Niemi kertookin yrittäneensä kehittää Facebookille ominaista ilmaisutapaa, jossa yhdistyvät dokumentaarinen radio- tai tv-kerronta ja nopea viestintä sosiaalisessa mediassa.

Helsingin apulaiskaupunginjohtaja ja kirjailija Pekka Sauri on pohtinut keskusteluun osallistumisen mielekkyyttä teoksessaan *Julkishallinto ja sosiaalinen media*. Itsekin aktiivisesti sosiaalisen median kautta keskusteluihin osallistuva Sauri (2015, 44–45) kirjoittaa:

Maailma tai kunkin yhteisön maailma rakentuu vapaassa keskustelussa esitetyn parhaiten perustellun näkemyksen varassa. Ellet ole siinä keskustelussa mukana, joku muu kyllä esittää sen parhaiten perustellun näkemyksen, ja sen pohjalta yhteisö jatkaa matkaa. Siitä et voi koskaan olla etukäteen varma, että juuri sinun näkemyksesi on se paras argumentti, mutta jos olet keskustelussa mukana, todennäköisyys paranee huomattavasti. Sama koskee tietysti kaikkia muitakin, ja oppia ikä kaikki. Paras argumentti on aina koko yhteisön omaisuutta – se on kehkeytynyt esiin yhteisessä keskustelussa, ja kaikki osanottajat kokevat sen riittävän vankasti perustelluksi ja hyödylliseksi.

Jos sosiaalinen media on hyvin hallussa, luettelo mahdollisista kanavista on pitkä: Facebook, Twitter, YouTube, Wikipedia, Instagram, Google+, Pinterest, Tumblr, Snapchat, Periscope... Nämä ovat alustoja kirjajutuille, uutisille, tilastoille, kuville, videoille tai vaikka

tutkimuksille. Sen sijaan näyttäisi siltä, että perinteiset kotisivut ovat vähitellen väistymässä ja muun muassa blogit tulossa niiden tilalle (ks. Lappalainen 2014).

Suuren yleisön keskustelupalstat mainittiin Suomen tietokirjailijat ry:n kyselyvastauksissa harvoin ja jos mainittiin, silloinkin negatiivisessa mielessä: ”Keskustelupalstat, jotka sallivat nimimerkkikirjoittelun (esimerkiksi Suomi24, Kaleva), kierrän kaukaa.”

Perinteinen media on osoittautunut joillekuille toimivammaksi: ”Tärkein markkinointivälineeni on perinteinen media, jolle olen kehittänyt juttuaiheita. Suurin osa on mennyt läpi. Näin olen saanut kirjoja esille useassa mediassa, jos en kymmenissä, niin ainakin reilusti yli kymmenessä. Ideoiden kehittäminen ja niiden tarjoaminen on työlästä, mutta kun homma onnistuu, siitä hyötyvät kaikki, niin kirjailija, media kuin lukijatkin.”

Verkkosivuja, blogia tai Facebook-sivua miettiessä on hyödyllistä tutustua jo olemassa oleviin sivuihin ja sivustoihin. Olen koonnut alla olevaan luetteloon joitakin tietokirjailijoiden omia kotisivuja, Facebook-sivuja, blogeja ja heidän yksittäisten tietokirjojensa verkkosivuja. Olen pyrkinyt valitsemaan erityyppisiä kirjoja ja verkkosivuja.

Pekka Borgin erämaa-aluetta käsittelevän kirjan kotisivu
www.koilliskaira.com

Robert Brantbergin kotisivut
www.brantberg.fi

Helena Hallenbergin kotisivut
www.huomen.net

Timo Heinosen yrityksen kotisivut
www.idies.fi

Esa Hietikon kotisivut
www.esahietikko.com

Mia Kankimäen kirjailija-Facebook-sivut
www.facebook.com/miakankimakiofficial

Alli Kantolan kirjailija-Facebook-sivut
www.facebook.com/muutossauna

Hannu Laitisen kotisivut
www.arvonanto.fi

Outi Lammin kotisivut
www.outilammi.fi

Ari Lybeckin blogi pienkoneista
pienkoneet.blogspot.fi

Verkon tutkimusmenetelmät -kirjan Facebook-sivut
www.facebook.com/OtteitaVerkosta

Raili Mikkasen kirjailijablogi
railimikkanen.blogspot.com

Hannu Rinteen perinnerakentamisen verkkosivut
www.perinnemestari.fi

Helena Saarikosken kirjan Facebook-sivut
www.facebook.com/SpiceGirlsFanitutkimus

Juhani Seppovaaran kotisivut
www.juhaniseppovaara.fi

Purjehduskirjan Facebook-sivu
www.facebook.com/suomalainenpurjehdussanasto

Liisa Väisäsen kotisivut
www.liisavaisanen.net

Merja Tuominen-Gialitakin kirjojen verkkosivut
www.kreetanmaku.fi

Irma Meretniemen kotisivut
www.bdmoy.com

T I E T O K I R J A L L I S U U D E N N Ä K Y V Y Y S S A N O M A L E H D I S S Ä

Tietokirjoista puhutaan edelleen mediassa. Kun avaa päivällä radion, usein joku tietokirjailija on äänessä. Historioitsijat, tähtitieteilijät, biologit, elämäkertojen tekijät, talouden, urheilun ja monen muun alan asiantuntijat vakuuttavat meitä milloin mistäkin aihealueesta. Television ajankohtaisohjelmat kokoavat usein asiantuntijoita keskustelemaan aiheesta, josta on vasta ilmestynyt tietokirja. Myös sanomalehdissä tietokirjallisuusaiheet ovat edelleen vakioaineistoa.

Suomalaislehdissä ilmestyneet tietokirja-arviot peilaavat yhtäältä sen hetkisiä yhteiskunnallisia ongelmia tai muita ajankohtaisia ilmiöitä. Toisaalta ne tuovat julkisuuteen uusia aiheita, jotka parhaimmillaan nousevat vilkkaankin keskustelun kohteiksi. Silloin kun uusi tietokirja nousee puheenaiheeksi mediassa, se voi

tarkoittaa esimerkiksi, että heti ilmestyttyään kirjasta keskustellaan aamutelevisiossa tai radiossa ja varsin pian siitä ilmestyy jo arvio sanomalehdessäkin. Keskustelua voimistavat maininnat Twitterissä ja lukijoiden kommentit lehtien verkkosivuilla. Sitten kirja voi päätyä television keskusteluohjelmaan, johon kootaan kirjan aiheesta keskustelemaan alan asiantuntijoita.

Tässä luvussa pyrin luomaan kokonaiskuvan tietokirjallisuuden näkyvyydestä kolmessa sanomalehdessä – Helsingin Sanomissa, Aamulehdessä ja Keski-suomalaisessa – syksyllä 2014. Helsingin Sanomien osalta tarkastelen lisäksi tietokirja-arvioita kahdentoisita kuukauden ajalta. Tietokirjallisuusaiheiden kokonaismäärään ja kirja-arvioiden osuuden lisäksi tarkastelen, millä eri tavoin kolme lehteä tuovat tietokirjailijoita esiin. Lopuksi pohdin tietokirjallisuuden näkyvyyden muutoksia sanomalehdissä.

Sanomalehdet, erityisesti Helsingin Sanomat, seuraavat kirjojen myynnin kehitystä vuodesta toiseen. Samoin kirjasesongin alku alkusyksyllä ja vuoden alussa noteerataan aina. Vuoden 2014 myydyin kirja oli ensimmäistä kertaa tietokirja, Ari Mennanderin kirjoittama jääkiekkoilija Teemu Selänteen elämäkerta *Teemu*. Sitä ostettiin lähes 77 000 kappaletta. *Teemu*-kirjan ohella muita vuoden myydyimpiä tietokirjoja olivat Antti Heikkisen *Risainen elämä – Juice Leskinen 1950–2006*, Kauko Röyhkän tekstiin ja Juha Metson kuviin perustuva *Et muuten tätäkään usko – Ville Haapasalon 2000-luku Venäjällä*.

Guinnessin ennätysten kirja 2015 ja laulukirja *Viisikielinen* olivat seuraavaksi myydyimmät tietokirja. Vaan eivät puhutuimmat. Seuraavassa katsonkin, mistä tietokirjoista puhuttiin syksyllä 2014 ja miten seuraavaa kirjavuotta alustettiin Helsingin Sanomissa.

Toteutin edellisen tutkimuksen aiheesta viisi vuotta sitten. Tästä syystä minun oli nyt mahdollista verrata kahden sanomalehden osalta sekä kirja-arvioiden määrän kehitystä että niiden suhteellista osuutta kaikesta tietokirjallisuuteen ja -kirjailijoihin liittyvästä mediajulkisuudesta. Keskeinen havainto on, että sekä Helsingin Sanomissa että Aamulehdessä tietokirja-arvioiden määrä on vähentynyt ja myös niiden suhteellinen osuus kaikesta tietokirjallisuuden näkyvyydestä on vähentynyt.

TAULUKKO 1 *Tietokirjallisuusarvioiden määrä ja osuus kaikista tietokirjallisuusjutuista loka- ja marraskuussa 2009 ja 2014 Helsingin Sanomissa ja Aamulehdessä sekä loka- ja marraskuussa 2014 Keskisuomalaisessa*

	Tietokirja- arviot, N	Kaikki tieto- kirjajutut, N	Arvioiden osuus, %
Helsingin Sanomat			
2009	73	209	37 %
2014	41	196	21 %
Aamulehti			
2009	65	126	52 %
2014	47	153	35 %
Keskisuomalainen			
2014	27	128	21 %

Helsingin Sanomissa tietokirjallisuuteen liittyvien juttujen määrä ei ole kaikkiaan viidessä vuodessa suuresti muuttunut. Luvut näyttävät pientä vähenemistä, mutta varsinaisesta muutoksesta ei voida puhua tutkimusjakson ollessa suhteellisen lyhyt. Lehti muuttui tabloid-

kokoon vuoden 2013 alussa, mutta kysymys on ennen kaikkea juttutyypin muutoksesta. Aamulehdessä muutos on suurempi, mutta toiseen suuntaan: tietokirjallisuutta tai -kirjailijoita käsitteleviä juttuja ilmestyi kaksikymmentäseitsemän kappaletta *enemmän* kuin viisi vuotta sitten.

Helsingin Sanomissa ilmestyi vuonna 2014 kahden kuukauden aikana loka–marraskuussa neljäkymmentäyksi tietokirja-arviota, kun vastaavana ajanjaksona viisi vuotta aiemmin niitä ilmestyi seitsemänkymmentäkolme. Arvioiden osuus kaikista tietokirjajutuista on vähentynyt suuresti, kolmestakymmenestäseitsemästä prosentista vain kahteenkymmeneen yhteen prosenttiin. Myös Aamulehdessä suunta on sama: tietokirja-arvioita ilmestyi neljäkymmentäseitsemän, kun viisi vuotta aiemmin niitä ilmestyi kuusikymmentäviisi. Aamulehdessä arvioiden osuus vähentyi viidessä vuodessa viidestäkymmenestä kahdesta prosentista kolmeenkymmeneenviiteen prosenttiin. Helsingin Sanomien osalta se tarkoitti kuudentoista prosenttiyksikön ja Aamulehden osalta seitsemäntoista prosenttiyksikön laskua.

Keskisuomalaisesta ei ole vertailulukua viiden vuoden takaiseen tilanteeseen, mutta kiinnostava on joka tapauksessa havainto siitä, että vuonna 2014 loka–marraskuussa arvioiden osuus kaikista tietokirjallisuuteen liittyvistä jutuista oli tismalleen sama kuin Helsingin Sanomissa: kaksikymmentäyksi prosenttia.

Arvioiden määrän väheneminen tuskin on sattumaa. Havaintoa ei voi selittää pelkästään sillä, että kulttuuriosastojen kattamien aihealueiden kirjo olisi edelleen laajentunut, kun Aamulehdessä ilmestyi jopa enemmän tietokirja-aiheisia juttuja kuin viisi vuotta sitten. Selvästikin on kysymys toimituksellista linjauksista. Monet

muut juttutyyppit, etenkin uutiset, kolumnit ja tekijöiden haastattelut saavat aiempaa enemmän palstatilaa, kirja-arviot vastaavasti vähemmän. Jo edellisessä tutkimuksessani totesin, että tietokirja-arvioiden määrä näyttäisi olevan vähenemässä muiden juttutyyppien kustannuksella (Linko 2011, 71).

Yleisemminkin voidaan puhua 2000-luvulla alkaneesta kehityssuunnasta, jossa kulttuurijournalismi on muuttunut enemmän uutisia kuin arvioita tai analyyseja arvostavaksi. Tämän havaitsi Maarit Jaakkola (2015) kulttuurijournalismin muutoksia Suomessa 1970-luvun loppupuolelta 2000-luvun loppupuolelle tarkastelevassa väitöskirjassaan. Jaakkola puhuu myös 1970-luvulta alkaen tapahtuneesta kulttuurikäsitteiden muutoksesta, joka on tuonut uudet taiteenlajit ja populaarikulttuurin kulttuuriosastoihin.

Kulttuuriosastojen juttujen keskimääräinen pituus on lyhentynyt. Jutuista eniten on lyhentynyt arvioiden keskipituus. Myös arvioiden suhteellinen osuus julkaistuista sisällöistä on hieman vähentynyt. Arvioiden tuotantoa on alettu ulkoistaa sanomalehtien organisaatioissa samaan aikaan, kun kulttuuriosastoissa on otettu enemmän vastuuta omasta uutistuotannosta. Tällä tavoin kulttuuriosastot ovat lähentyneet sanomalehtien muita uutisosastoja ja menettäneet niille tyypillistä itsenäisyyttä. (mt.)

Jaakkolan tutkimus ei yllä 2010-luvulle, mutta hän arvioi Helsingin Sanomille antamassaan haastattelussa (Ahola 2015), että tulevaisuudessa arvioiden sanalliseen kuvaukseen on mahdollista liittää ääntä, kuvaa ja muita paikan päällä olemisen elementtejä. Myös taiteen vastaanottajan ja lukija asema muuttuu. ”Ehkä taidekritiikistä tulee suorastaan prosessi. Silloin kellään ei ole teoksesta viimeistä sanaa, ei kritikoillakaan”, Jaakkola toteaa.

Arvioiden osuuden muutosten ohella kiinnostavaa on myös verrata, kuinka useasti tietokirjailijoita mainitaan ja toisaalta tietokirjoja mainitaan nimeltä sanomalehdissä. Helsingin Sanomissa mainittiin tutkimusjaksolla tietokirjailijoita nimeltä 220 kertaa (ks. taulukko 2). Aamulehdessä mainittiin 166 ja Keski-suomalaisessa 147 tietokirjailijaa nimeltä. Ero eri lehtien tietokirjailijamainintojen välillä ei ole erityisen suuri, jos ottaa huomioon lehtien kokoerot ja käytettävissä olevat toimittajaresurssit.

Naisten osuus tietokirjailijoihin kohdistuvista maininnoista vaihteli kolmenkymmenen ja neljänkymmenen prosentin välillä. Kolmessa sanomalehdessä naistietokirjailijoiden osuus kaikkiin tietokirjailijoihin kohdistuneista maininnoista oli kolmekymmentäviisi prosenttia. Naispuolisten tietokirjailijoiden näkyvyyttä näissä sanomalehdissä voi pitää silti hyvänä, koska naispuolisista tietokirjailijoista suhteellisen moni toimii oppikirjailijoina ja oppikirjailijat saavat kaiken kaikkiaan hyvin vähän näkyvyyttä mediassa.

TAULUKKO 2 *Tietokirjailijamaininnat kolmessa sanomalehdessä loka–marraskuussa 2014*

	Maininnat yhteensä	Naisia, N	Naisia, %
Helsingin Sanomat	220	68	31
Aamulehti	166	59	36
Keski-suomalainen	147	57	39

Tietokirjoja mainittiin Helsingin Sanomissa kahden kuukauden aikana 142 kertaa, ja näistä eri tietokirjoja oli 123 (ks. taulukko 3). Aamulehdessä ja Keski-suomalaisessa selvästikin samat tietokirjailijat

tuotiin toisen ja joskus kolmannenkin kerran esille. Ei ole suuresti liioiteltua sanoa, että samat poliitikkojen muistelmat uutisoidaan tai arvioidaan joka lehdessä ja näin ollen samoja tekijöitä nostetaan esille.

TAULUKKO 3 *Tietokirjamainintojen lukumäärä ja kohdistuminen kotimaisilla / muilla kielillä julkaistuihin kirjoihin kolmessa sanomalehdessä loka–marraskuussa 2014*

	Maininnat yhteensä	Ei kotim. kielillä, N	Ei kotim. kielillä, %	Kään- nökset, N	Kään- nökset, %
Helsingin Sanomat	142	27	19	10	7
Aamulehti	104	1	1	15	14
Keskisuomalainen	86	4	5	9	10

Paikallisuuden ja globaalisuuden välisellä akselilla sanomalehdet asemoituvat eri tavoilla. Helsingin Sanomissa mainituista tietokirjoista yhdeksäntoista prosenttia oli kirjoitettu muilla kuin kotimaisilla kielillä, kun Aamulehdessä vain yksi prosentti (käytännössä yksi tietokirja) ja Keskisuomalaisessa viisi prosenttia maininnoista kohdistui tällaisiin kirjoihin.

Juuri tässä kohtaa ulkomaailmaankin katsovan valtakunnallisen sanomalehden ja toisaalta maakuntalehtien erot tulevat voimakkaimmin esille. Maakuntalehdillä on tärkeä rooli paikallisten asioiden esille tuojana ja alueellisen identiteetin vahvistajana, mutta jos niiden lukijat eivät seuraa muita lehtiä, suhde kansainvälisesti tärkeisiin keskustelunaiheisiin on vaarassa jäädä ohuemmaksi kuin

valtakunnallista mediaa seuraavilla. Tosin jos tarkastellaan vain tietokirjakäännöksiä eikä kaikkia tietokirjamainintoja, asetelma eri lehtien välillä näyttäytyy erilaisena. Suomeksi käännettyjä tietokirjoja mainittiin Aamulehdessä ja Keskisuomalaisessa jopa enemmän kuin Helsingin Sanomissa.

TIETOKIRJALLISUUDEN NÄKYVYYS HELSINGIN SANOMISSA

Vaikka tietokirjallisuuden näkyvyys on moninaista ja laajakin, tietokirjailija ja tietokirja käsitteinä pakenevat verkkohakuja. Tämän huomasin jo edellisen aihetta koskevan tutkimukseni (Linko 2010) yhteydessä. Toisin sanoen tietokirjojen tekijöitä ei kovinkaan usein esitellä julkisuudessa tietokirjailijoina, vaan oman aihealueensa edustajina, jolloin kerrotaan vaikkapa taloustieteilijä Alf Rehnin julkaisseen kirjan.

Verkkohaut eivät tällöin tavoita teosta tietokirjana tai tekijää tietokirjailijana. Sanan taivutusmuotojen huomioon ottaminen ei tässä auta. Tietokirjailijat esiintyvät julkisuudessa paljon enemmän kuin verkkohaut antavat ymmärtää. Silti tietokirjailijan tunnistettavuudesta ja ehkä vähän arvostuksestakin itsenäisenä professiona kertoo ainakin jotain tietokirjailija-käsitteen esiintyminen sanomalehdissä.

TAULUKKO 4 *Tietokirjailija-sanan esiintyminen
Helsingin Sanomissa vuodesta 2003 vuoteen 2014¹²*

Vuosi	Esiintymiskertoja
2014	127
2013	108
2012	78
2011	77
2010	101
2009	155
2008	102
2007	118
2006	73
2005	58
2004	58
2003	54

Tietokirjailijan esiintymistä tarkasteltiin Helsingin Sanomien osalta viimeksi kuluneiden viidentoista vuoden ajalta (ks. taulukko 4). Vuonna 2000 tietokirjailija-osumia tuli Helsingin Sanomien verkkoarkistosta vain kaksikymmentäkuusi ja vasta vuonna 2007 osumia oli yli sata.

Selvää trendiä ei tietokirjailija-ammattinimikkeen käytössä ole havaittavissa. Parina viime vuonna mainintoja on ollut yli sata, mutta huippuvuosi oli 2009, jolloin toteutin myös edellisen selvitkseni aineistonkeruun. Jo silloin oli selvää, että kysymyksessä ei

12 Taulukon luvut perustuvat Helsingin Sanomien verkkoarkistosta tehtyihin hakuihin, jossa hakusanana oli pelkästään 'tietokirjailija'. Eli sanan taivutusmuodot eivät ole mukana haussa.

ollut tavallinen tietokirjavuosi, vaan tietokirjallisuudesta puhuttiin ja kohuttiinkin kenties enemmän kuin koskaan sitä ennen tai sen jälkeen. Alla olevasta taulukosta käy ilmi tietokirjailija-sanan esiintyvyys Helsingin Sanomissa viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana.

TIETOKIRJA - ARVIOIDEN AIHEPIIRIT HELSINGIN SANOMISSA 2014 – 2015

Helsingin Sanomissa julkaistut tietokirja-arviot ovat vapaasti luettavissa lehden verkkosivuilla. Tästä syystä Helsingin Sanomissa julkaistuja tietokirja-arvioita oli mahdollista tarkastella pidemmällä aikavälillä kuin Aamulehden ja Keskisuomalaisen osalta. Runsaan kahdeksan vuoden aikana Helsingin Sanomien verkkosivuille on kertynyt noin 1 200 tietokirja-arviota. Kaunokirjallisuusarvioita on samassa ajassa kertynyt verkkosivuille lähes 2 000.¹³

Tarkastelin Helsingin Sanomien tietokirja-arvioiden aiheita kahdentoista kuukauden ajalta maaliskuun puolivälistä 2014 maaliskuun puoliväliin 2015 (ks. taulukko 5). Tuona ajanjaksona verkkosivuilta löytyi yhteensä 111 tietokirja-arviota. Tiede-sivuilla julkaistut kirja-arviot eivät kuitenkaan näy verkkosivuille kootuissa kirja-arvioissa. Helsingin Sanomien tiedetoimittaja Timo Paukku totesi asiasta kysyessäni, että Tiede-sivuilla on viime vuosina ollut vain vähän tietokirja-arvioita.

13 Osoitteessa <http://www.hs.fi/arviot/kirja> [katsottu 12.11.2015].

Helsingin Sanomien kulttuuriosastosta kerrottiin, että muilta osin kaikki tietokirja-arviot on pyritty tallentamaan verkkosivuille. Omien havaintojeni mukaan harrastekirjojen, kuten ruokakulttuuria käsittelevien kirjojen, lyhyet arviot eivät yleensä ole päätyneet verkossa ilmestyneiden tietokirja-arvioiden joukkoon.

TAULUKKO 5 *Helsingin Sanomien verkkosivuille tallennettujen tietokirja-arvioiden (N=111) aihepiirit kahdentoista kuukauden aikana (maaliskuu 2014 – maaliskuu 2015)¹⁴*

Aihepiiri	Esiintymiskertoja
Elämäkerrat	31
Historia	22
Politiikka	19
Yhteiskunta	13
Sotahistoria	7
Musiikki	6
Matkakirjat	5
Uskonto	3
Ruokakirjat	3

Tietokirja-arvioiden jakautuminen noudattaa suurin piirtein aiemasta selvityksestäni (Linko 2010) tuttua kaavaa: elämäkerrat ja historia ovat useimmin esiintyvät tietokirja-arvioiden aiheet. Kun historiaan ja sotahistoriaan luokitetut kirjat lasketaan yhteen, päästään suunnilleen samaan määrään elämäkertoja koskevien arvioiden

14 Kirja-arvioiden aiheet on jaoteltu Helsingin Sanomien omien luokitusten mukaisesti: yksittäinen kirja luokitellaan paitsi tietokirjaksi, myös yhteen tai kahteen aiheen mukaiseen luokkaan. Tästä syystä taulukon yhteenlaskettu tulos ylittää arvioiden kokonaismäärän.

kanssa. Elämäkerratkin sisältävät menneisyyden tarkastelua ja toimivat parhaimmillaan hienoina ajankuvina. Myös osa politiikkaan luokitelluista kirjoista käsittelee poliittista historiaa. Myös Suomessa ilmestyvien tietokirjojen yleisin aihepiiri on historia ja elämäkerrat (Kansalliskirjasto 2014).

Tarkastelujakson aikana myös taidekirjat, kirjallisuus, teatteri, sarjakuvat, kodin rakentaminen, huumori, kielet, harrasteet, luonto, vapaa-aika, terveydenhoito nousivat arvioiduissa tietokirjoissa kerran tai pari esiin.

Lyhyet kirjaesittelyt eivät kuitenkaan ole päätyneet kirja-arvioiden listalle. Etsin erikseen Helsingin Sanomien verkkosivuilta harrastekirjat-hakusanalla kirjaesittelyitä ja pelkästään maaliskuulta 2015 löysin yksitoista ruoka- tai juomakulttuuriin liittyvän kirjan esittelyä tai -arviota. Harrastekirjoja myös ilmestyy paljon ja niiden määrä on lisääntynyt viime vuosina. Koko 2000-luvun ajan ruoka- ja juomakulttuuriin ja erilaisiin ruokavalioihin liittyviä kirjoja ilmestyi runsaasti. Nykyisin ilmestyy erityisen paljon käsityö- ja puutarha-kirjoja (vrt. Hiidenmaa 2015).

Kirja-arvioiden käytettävyyttä jälkikäteen edistäisi, jos toimitus antaisi yksittäisille kirja-arvioille lisää asiasanoja. Esimerkiksi Václav Havelin elämäkerran yhteydessä ei esiinny asiasanaa politiikka. Päiväkirjat, joista oli kolme arviota, laskin mukaan elämäkertoihin.

Elämäkertojen ja historia-aiheisten tietokirjojen jälkeen seuraavaksi suosituimmat aiheet olivat politiikka ja yhteiskunta. Yhteiskunta-asiasanan taakse kätkeytyy kuitenkin monenlaisia teoksia – mainittakoon esimerkkinä vaikkapa Tero Kartastenpään ja Jani Timosen *Provo opas – Ärsyttämisen jalo taito* – ei vain yhteiskuntatieteellistä kirjallisuutta. Yksittäisistä taiteenlajeista

musiikkia käsitteleviä tietokirjoja oli eniten. Ne olivat lähinnä muusikoiden elämäkertoja.

Tarkastelen seuraavaksi tarkemmin tietokirjallisuuden näkyyden koko kuvaa Helsingin Sanomissa loka–marraskuussa 2014. Poimin mukaan kaikki jutut, joissa tietokirjailija tai jokin tietokirja mainittiin kaikki juttutyypit huomioon ottaen.

TUOMIOJA KULKI PETTYMYKSESTÄ TOISEEN – JA MUITA MUISTELMIA

Helsingin Sanomien lokakuun tietokirjatapaus oli silloisen ulkoministerin Erkki Tuomiojan 1990-luvun alun poliittiset päiväkirjat niputtava *Siinä syntyy vielä rumihia – Poliittiset päiväkirjat 1991–1994* (HS 2.10.2014). Kirjasta ilmestyi kulttuurisivuilla lähes kahden sivun juttu ja nosto lehden etusivulla. Kirja-arvion taitto on erityisen onnistunut, koko sivun korkuinen valokuva huonoryhtisestä, urheilua harrastavasta ministeristä sivun laidassa ei voi jäädä lukijalta huomaamatta.

Jukka Tarkan myötäsukaisessa arviossa annetaan arvoa Tuomiojan itsekreiittisille merkinnöille. Tarkka toteaa lopuksi, että ”[t]ällainen apeuden ja armottomuuden yhdistelmä on harvinainen ilmiö elämässä yleensä ja politiikassa varsinkin. Se pysäyttää kummasti.” Tietoruudussa jutun yhteydessä kerrotaan Tuomiojan saavutuksista vuoteen 1993 asti. Hänen julkaisemistaan kirjoista mainitaan nimeltä yksitoista ja lisäksi poimitaan Tuomiojan osin hyvin tylyjäkin luonnehdintoja keskeisistä poliitikoista.

Tuomiojan päiväkirjoja käsitellään myös Helsingin Sanomien verkkosivuilla Tuomiojan ja Tarkan keskustelussa, joka on katsottavissa tallenteena Helsingin Sanomien verkkosivuilla. Tällä tavoin yksi juttuaihe halutaan saada läpi eri laitteilla mediaa seuraaville ja erilaisia viestinnän muotoja preferoiville. Tuomioja nousee esiin tietokirjailijana myös printtilehdessä muutamaa otteeseen myöhemmin samassa kuussa: päiväkirjoja kommentoidaan lehdessä muutamaa otteeseen ja lisäksi kerrotaan, että Tuomioja osallistuu Moskovassa historiaseminaariin.

Toinen tärkeäksi arvioitu muistelmateos politiikan parista oli entisen pääministerin Paavo Lipposen *Murrosten aika – Muistelmat 1979–1995*. Lipposen muistelmat saavat hiukan nuivan vastaanoton: Veli-Pekka Leppänen arvioi, että muistelmien tausta-aineisto massiivisuudessaan kahlitsee Lipposen itsenäistä muistelemista (HS 22.10.2014).

Kolmas poliitikko-muistelija Helsingin Sanomissa lokakuussa oli entinen valtiovarainministeri Iiro Viinanen. Taloustoimittaja Kalle Heiskasen toimittamat Viinasen 1990-luvun alun lama-ajan päiväkirjat esitellään kotimaan politiikan sivuilla (HS 2.10.2014). Yllättäen kirjan nimeä – *Vaaran vuodet – Muistelmia ja päiväkirjamerkintöjä 1991–1995* – ei mainita kertaakaan.

Toimittaja Unto Hämäläisen kirjoittamassa jutussa kerrotaan, että päiväkirjoista paljastuu Viinasen olleen ”yhtä härski poliitikko kuin vastustajansakin. Hän oli taitava peluri, joka taisi poliittisen juonittelun ja osasi myös iskeä kilpailijoita salakavalasti.” Viinasen päiväkirjoissa kerrotaan myös, miten kriittisessä tilassa Suomen talous oli vuonna 1992, kun valtiovarainministeriö ryhtyi salaa valmistautumaan poikkeuslakien säätämiseen.

Viinanen on esillä myös Helsingin Sanomien viikoittaisessa Nyt-liitteessä, jossa tyylilaji on kepeämpi kuin päivälehdessä. Liitteen perinteisessä Kuka nyt? -salamahaastatteluosiossa Viinaselle esitetään hauskoja kysymyksiä hänen urastaan ja näkemyksistään päivänpolitiikasta. Nyt-liitteessä mainitaan myös Viinasen päiväkirjoista toimitetun kirjan nimi (HS Nyt 24.10.2014).

Keskustan entinen puoluesihteerin Jarmo Korhosen teos *Värysen valtakunta* on melkein kahdeksansadan sivun pituinen kuvaus keskustapuolueesta vuodesta 1984 vuoteen 1988. Lähtökohdina teoksessa on tilanne, jossa keskusta on toipumassa Kekkosen vallasta luopumisesta. Värysen on noussut puolueen puheenjohtajaksi ja ulkoministeriksi ja tavoittelee presidentin tehtävää.

Korhonen käy kirjassaan läpi, kuinka Värysen onnistuu saamaan mittavan rahoituksen presidentinvaalikampanjaansa liikelälmältä. Unto Hämäläisen arvio (HS 2.10.2014) on lähinnä kuvaus kirjan sisällöstä, vaikka voisi odottaa joko huvittuneisuutta tai tiukkaa kritiikkiä tiivistämisen taidon puutteesta.

Suurlähettiläs Alpo Rusin analyysi 2000-luvun ulkopoliitikasta sen sijaan saa niivan vastaanoton (HS 3.10.2014). Aleksanteri-instituutin tutkija Hanna Smith kirjoittaa: ”etupiirin otetta ei pidä lukea, jos haluaa tutustua Venäjän historiaan. Suomenkin historiasta on paljon parempia teoksia.”

Michael Zantovskyn Václav Havelista kirjoittama elämäkerta saa koko sivun Helsingin Sanomissa. Havel oli tunnettu kirjailija ja toisinajattelija ja myöhemmin hän toimi Tšekin tasavallan ensimmäisenä presidenttinä (HS 15.11.2014).

Kulttuurin puolella isoimman palstatilan saanut elämäkerta oli Antti Heikkisen kirja *Risainen elämä – Juice Leskinen 1950–2006*,

josta tuli myös yksi vuoden 2014 myydyimmistä tietokirjoista jopa kirjan kustantajan Siltalan yllätykseksi.

Jutun pääosassa on kirjan tekijän haastattelu, jossa hän kertoo kirjan tekemisen vaiheista. Kirjoittajasta kerrotaan myös, että hän on voittanut kaunoteoksella Savonia- ja Kalevi Jäntin palkinnot ja ollut ehdokkaana Helsingin Sanomien esikoiskirjapalkinnon saajaksi. Haastattelun alle sijoitetussa lyhyessä arviossa kerrotaan, että ”fanikirjaksi *Risainen elämä* on kaunistelemaan. Juice Leskisen elämä ei ollut sellainen, jota useimmat pitäisivät hyvänä tai tasapainoisena.”

Ruotsiin lähetetyistä sotalapsista ilmestynyt Helsingin yliopiston käyttäytymistieteiden laitoksen tutkimus sai laajan huomion (HS 2.10.2014). Jo usean vuoden ajan myös siviilien kokemukset sodasta ovat kiinnostaneet niin tutkijoita, tietokirjailijoita kuin mediaakin. Henkilöiden kautta lähestyminen nykyisessä uutisjournalismissa näkyy tässäkin artikkelissa. Tutkimuksesta ei mainita tekijöitä eikä tutkimusraportin nimeä, mikä on varsin harvinaista. Jutussa haastateltavana on seitsemänvuotiaana Ruotsiin lähetetty Erkki Kokko. Hän on jutun päähenkilö, jonka kautta myös tutkimukset tuodaan esiin. Lisäksi lopussa mainitaan lähteenä Pertti Karénin väitöskirja vuodelta 2010.

Kun sodan päättymisestäkin oli jo kulunut lähes seitsemänkymmentä vuotta, siviilien kärsimysten ja kokemusten käsittelylle on tilaa. Sama suuntaus ilmeni jo viisi vuotta sitten tarkastellessani tietokirjallisuuden näkyvyyttä edellisen kerran (Linko 2010).

Yksi Ruotsiin lähetetyistä sotalapsista oli Aatos Erkki. Entisen Sanoman pääomistajan elämäkerta oli ilman muuta syksyn tapauksia juuri Helsingin Sanomissa (HS 21.10.2014). Toimittaja

Leena Liukkosen kirja *Aatos* on Teemu Luukan kirja-arvion perusteella hämmäyttävä kirja erikoislaatuisesta ihmisestä, joka oli pitkään Suomen varakkain ihminen ja merkittävä vaikuttaja.

Kirja perustuu Erkon ja tekijän väliseen kirjeenvaihtoon ja keskusteluihin 2000-luvun alkupuolella. Lisäksi Liukkonen sai käyttöönsä ruotsalaisen Anna C. Belfragen tekemiä Erkon haastatteluja nauhoituksina. Luukan mukaan ”*Aatos* on kertomus vaikuttajasta, joka ei oikein koskaan ollut tyytyväinen, saati onnellinen.” Aatos Erkko tosiaankin asui sodan aikana Ruotsissa ruotsalaisessa perheessä eikä olisi halunnut palata sieltä Suomeen. Hän piti elämänsä suurimpana virheenä suostumistaan Sanomien johtoon. Erkosta kuitenkin tuli Sanoman pääomistaja ja Helsingin Sanomista Pohjoismaiden suurin päivälehti.

Erkon sukuun liittyen syksyllä 2014 ilmestyi myös Antti Blåfieldin *Loistavat Erkot – Patruunat ja heidän päätoimittajansa*. Median kannalta teoksen julkaiseminen oli syksyn tapauksia: teos ilmestyi juhlistamaan Helsingin Sanomien 125-vuotista ilmestymistä (HS 9.11.2014).

PUTININ VÄKEÄ

Venäjän miehitettyä Ukrainalle kuuluvan Krimin niemimaan Venäjään liittyviä aiheita käsiteltiin lehdissä ja muussa mediassa enemmän kuin moneen vuoteen. Toimittaja ja tietokirjailija Kalle Knii-vilälle myönnettiin Kanava-kirjallisuuspalkinto vuoden parhaasta tietokirjasta *Putinin väkeä – Venäjän hiljainen enemmistö*.

Helsingin Sanomien kirja-arviossa kehutaan kirjan kiinnostavaa näkökulmaa, tekijän pyrkimystä päästä selville Putinia tukevan enemmistön ajattelusta (HS 30.10.2014). Kniivilä saa selville, etteivät venäläiset niin suuresti Putinia rakasta kuin media antaa ymmärtää. Enemminkin hän tulkitsee kannatusta ihmisten elämänkokemuksen kautta.

Seuraava päivänä palkinnonsaajaa haastatellaan kulttuurisivuilla ja kerrotaan myös Kniivilän esiintymisestä Gaudeamus Kirja&Kahvissa (HS 31.10.2014). Aihe selvästi kiinnosti: kahvila oli täpötäynnä ja suuri osa kuulijoista joutui seisomaan.

Kanava-palkinnon kanssa samassa tilaisuudessa jaettiin myös Suomen Kuvalehden Journalistipalkinto, jonka sai Helsingin Sanomien ulkomaantoimittaja Heikki Aittokoski. Aittokosken palkintoa käsittelevässä jutussa mainitaan myös hänen kirjoittamansa kolme tietokirjaa (HS 31.10.2014). Viimeisin Aittokosken kirjoista on *Narrien laiva – Matka pieleen mennessä maailmassa*, joka pohjautuu hänen Helsingin Sanomien verkkosivuilla pitämään *Narrien laiva* -blogiin. Artikkelin ohien on koottu Aittokosken näkemyksiä eri julkaisukanavista. Suhteensa tietokirjoihin hän kiteyttää näin: ”[tietokirjallisuus on v]aativin kaikista lajeista, ja siksi niin kiehtova. Kirjassa pääsee niin syvälle, että vaarana on uppoaminen.”

Suomen entinen Moskovan-suurlähettiläs René Nyberg arvioi Venäjän entisen pääministerin Jegor Gaidarin kirjan *Imperiumin tuho – Oppitunteja tämän päivän Venäjälle* (HS 26.10.2014). Alaotsikossa kerrotaan entisen pääministerin pelänneen maansa päätyvän uhkaksi koko maailmalle. Gaidarin henkilöhistoriasta jutussa kerrotaan, että hän oli Venäjän talousuudistusten avainhenkilöitä 1990-luvun alkupuolella. Hän joutui sivuraiteelle arvosteltuaan

maansa politiikkaa, ja hän kuoli vain 53-vuotiaana; yritys myrkyttää hänet 2006 heikensi ratkaisevasti hänen terveyttään.

Gaidarin kirja on ilmestynyt alun perin englanniksi vuonna 2007. Suomenkielisen laitoksen on julkaissut Gaidarin ystävän, suomen entisen pääministerin Esko Ahon yritys Verbatum. Ahon ja Gaidarin suhteen lisäksi kirjan julkaisuun on varmasti vaikuttanut Venäjän muuttunut rooli maailmanpolitiikassa. ”Venäjän kriisin ydin on vallan legitimizeetti eli puuttuva järjestelmä, jolla seuraaja valitaan”, Nyberg kirjoittaa arviossaan ja lopettaa: ”[s]euraajakysymyksessä Venäjä ei oleellisesti poikkea muista autoritaarisista maista, joita maailmalla riittää muun muassa Ivy-maissa.”

Ulkomaan uutisissa ilmestyi (HS 22.11.2014) kahden sivun juttu Venäjän presidentti Vladimir Putinin 15-vuotisesta valtakaudesta. Artikkelissa viitataan Putinin elämäkerralliseen haastattelu-kirjaan vailla tekijän nimeä. Jutussa todetaan, että kirjaa käytetään muiden lähteiden puutteessa yhä uudelleen Putinin henkilöhistorian kuvauksessa. Lisäksi artikkelissa viitataan Oxfordin yliopiston Venäjän historian professorin Robert Serviceen käsitteeseen jälki-imperialistinen syndrooma. Service on kirjoittanut useita tietokirjoja, mutta mitään niistä ei mainita nimeltä.

Koulujen oppikirjoja käsittelevät uutiset ovat sanomalehdissä harvinaisia. Kuitenkin Venäjän dramaattisesti muuttuneen politiikan myötä myös kysymys venäläisten historian oppikirjojen historiannäkemyksestä nousi uutisaiheeksi ulkomaan sivuilla. Artikkelissa kerrotaan, että Venäjän presidentti Vladimir Putin on vaatinut kaikille Venäjän koulujen oppilaille yhteistä historian oppikirjaa, jossa tuotaisiin esiin valtion virallinen kanta menneisyyteen. Toimittaja vierailee pietarilaisessa koulussa, jonka käyttämässä oppikirjassa

talvisotaa käsiteltäessä tunnustetaan Venäjän hyökänneen Suomeen. Opettaja kuitenkin kertoo, että talvisota käsitellään oppitunnilla nykyisin kymmenessä minuutissa (HS 30.11.2014).

TIETOKIRJALLISUUS KULTTUURI - JA URHEILUSIVUILLA

Politiikkaan, poliittiseen historiaan ja Venäjään liittyvät tietokirjallisuusaiheet julkaistiin tarkastelujakson aikana useimmiten kulttuurisivuilla. Entä mitä muita aiheita kulttuurisivuilla käsiteltiin syksyllä 2014? Ainakin yhteiskuntaa, kulttuurikiistoja, digitalisaation vaikutuksia kirjallisuuden julkaisemiseen – ja erotiikkaa.

Historian professori Laura Kolben teos *Yläluokka – Olemisen sietämätön vaikeus* arvioitiin lähes sivun kokoisessa jutussa (HS 18.11.2014). Se ei ole yllättävää, koska keskustelua tulo- ja luokkerojen mahdollisesta lisääntymisestä on käyty paljon erityisesti viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden ajan. Kolbe puhuu kirjassaan suomalaisen yläluokan perustumisesta meritokratiaan eli korkean sosiaalisen aseman saavuttamiseen koulutuksen ja työuran varaan.

Kolben kirja on hiukan provosoiva nostaessaan yksinomaan Helsingin yliopistossa opiskelleet yläluokkaan, vaikka suuryritysten johto koostuu ja on aiemminkin koostunut lähinnä teknillisen ja kaupallisen alan yliopistokoulutuksen saaneista. Siksi on yllättävää, ettei aihe juuri herättänyt keskustelua lehden verkkosivuilla. Yksi kolmesta kommentaattorista totesi Kolbe elävän menneisyydessä: ”varsinkin käsite ’isänmaallisuus’ istuu huonosti nykyajan

yläluokkaan, se on globaalia ja Suomi ei paljoa merkitse, lähinnä erilaisia tukia aina start-up-tukiin. Lisäksi Kolbe unohtaa että Helsinki kansainvälistyy kovaa vauhtia joten mitään yhtenäistä sinivalkoista yläluokkaa ei enää synny.”

Pentti Haanpään *Kenttä ja kasarmi* -teoksen herättämää kirjajosotaa käsittelevä Anssi Sinnemäen kirja saa kulttuurisivuilla (HS 21.11.2014) paneutuvan arvion, jossa todetaan, että ”kirja näyttää selväpiirteisesti, millaisen myllytyksen Haanpää koki ja kesti. Julkaisutiet tukittiin, mutta kirjailija kirjoitti yhä. Jos viestintuoja ammuttiinkin, viesti meni perille. Samankaavaiset kirjasodat jauhavat myös samoja aiheita: uskonto, politiikka ja säädylisyys.” Tämänkin kirjan ilmestyminen ja sen saama palstatila ovat liitettävissä aiheen nousemisesta uudelleen ajankohtaiseksi, kun toisen maailmansodan päättymisestä Euroopassa oli kulunut lähes seitsemänkymmentä vuotta.

Marraskuun kulttuurisivuilla kysytään muun muassa, palkitsiko Hitler Suomen kultamitalilla (HS 26.11.2014). Kysymykseen vastaa tietokirjailija Lasse Erola teoksessaan *Unohdetut olympiavoittajat – Taidekilpailut olympiakisoissa 1912–1948*. Erola kertoo kirjassaan, että Suomi saattoi saada Berliinissä 1936 olympiakultamitalin kiitoksena lojaaliudestaan natsi-Saksaa kohtaan. Taidekilpailuja pidettiin olympialaisten yhteydessä 1920-luvulta 1940-luvun loppupuolelle.

Sotahistoria kiinnostaa jatkuvasti suomalaisia ja varsinkin toista maailmansotaa ja sen yksittäisiä toimijoita käsitteleviä kirjoja ilmestyy säännöllisesti varsin paljon. Vuosi 2014 merkitsi kuitenkin lisänousua sotakirjallisuudelle, kun Normandian maihinnoususta tuli kuluneeksi seitsemänkymmentä vuotta. Kun lisäksi ensimmäisen maailmansodan alkamisesta tuli kuluneeksi sata vuotta, maailmansodat näkyivät

paitsi kirjallisuudessa, myös sanomalehtien uutisannissa varsin laajasti. Esimerkkinä tästä voi mainita Henrik Talan kirjan *Talvisodan ranskalaiset ratkaisijat – Ranskan apu Suomelle 1939–1944* ja Teemu Keskisarjan kirjan *Tolvajärven jälkeen – Suurtaistelun ihmisten historia* arviot kulttuurisivuilla (HS 30.11.2014).

Kaikki kulttuurisivujen tietokirja-aiheet eivät kuitenkaan kytkeytyneet poliittiseen historiaan. Esimerkiksi Alberto Angelan kirja *Rakkautta ja intohimoa antiikin Roomassa* saa näyttävän arvion (HS 27.11.2014). Ei ihme, koska erotiikkaan liittyvät aiheet kiinnostavat ihmisiä joka puolella maailmaa.

Kirjallisuuspalkintoihin liittyvä uutisointi ja kirja-arviot ovat myös yksi huomionarvoinen näkyvyyden muoto tietokirjallisuudelle. Isoimman julkisen huomion korjaa Tieto-Finlandia, mutta muitakin palkintoja uutisoidaan, tosin usein pienesti (Linko 2006; 2004). Yksi tällainen pikku-uutinen ilmestyi esimerkiksi Helsingin Sanomissa 27.10.2014. Siinä kerrottiin, että Suomen Kirjailijaliiton uusi Kirjailija kiittää -palkinto myönnettiin Erkki Tuomiojalle. Palkinto on perustettu tunnustukseksi henkilölle, ryhmälle, yhteisölle tai projektille, joka on edistänyt merkittävällä tavalla suomalaista kirjallisuutta ja lukemisharrastusta.

Marraskuun lopussa kirjasesongin kuumimmassa vaiheessa Helsingin Sanomien kriitikot nostivat esiin omat vuoden 2014 kirjasuosikkinsa. Kymmenen kriitikkoa, joista vain kolme oli naisia, luonnehti lyhyesti kolmea heissä innostusta herättänyttä kirjaa. Listan kolmestakymmenestä kirjasta yhdeksän oli tietokirjoja. Niistä viisi oli elämäkertoja, muistelmia tai sukutarinoita: Leena Kirstinän *Kirsi Kunnas – Sateessa ja tuulessa*, Antti Blåfieldin *Loistavat Erkot*, Maarit Tyrkön *Tyttö ja nauhuri*, Minna Majalan

Herkkä, hellä, hehkuva – Minna Canth ja Michael Zantovskyn
Václav Havelin elämä.

Listan muut tietokirjat käsittelivät Neuvostoliiton kaatumista, Pohjois-Lapin luontoa, Suomen sisällissotaa, Pentti Haanpään *Kenttä ja kasarmi* -kirjasta aiheutunutta kirjasotaa sekä suomenhevosen historiaa. Suomen poliittinen historia ja kulttuurihistoria täydennettynä naapurivaltion dramaattisilla vaiheilla ja lisänä luontoon ja eläimiin liittyvät ylpeydenaiheet kattoivat kriitikoiden suositteleman joululahjakirjapöydän (HS 30.11.2014).

Antti Nylénin esittely Janne Seppäsen ”valokuvafilosofisesta tutkielmasta” *Levoton valokuva* on siinä määrin sekava, ettei kirjan varsinainen aihe kunnolla selviä. Kiinnostavaa Nylénin arviossa on kuitenkin pohdinta siitä, merkitseekö digikuvaustekniikka laadullista hyppäystä valokuvauksessa (HS 23.11.2014).

Saman päivän lehdessä *Levottoman valokuvan* arvion kanssa tietokirjailija Tommi Uschanov kirjoittaa kolumnissaan Ranskan kansalliskirjaston mittavasta äänilevyjen digitalisoinnista ja saattamisesta yleisön vapaaseen käyttöön. Näitä kahta aihetta yhdistää siirtyminen digitaalitekologiaan ja sen seurausten pohdinta (HS 23.11.2014).

Digitaalitekologiaan liittyy myös uutinen lastenkulttuurin valtionpalkinnon myöntämisestä kirjailija-kuvittaja Linda Liukkaalle, joka palkintoperustelujen mukaan edustaa uutta kansainvälistä ja tulevaisuuteen suuntautunutta näkökulmaa lastenkulttuuriin (HS 21.11.2014). Jutussa ei kuitenkaan mainittu vuoden 2014 alussa uutisoitua Liukkaan joukkorahoituksella toteuttamaa ohjelmointia lapsille opettavaa tietokirjaa *Hello Ruby*. Kirja ilmestyiikin Suomessa elokuussa 2015.

Marraskuun lopun Sunnuntai-sivuilla kerrotaan ”nettipaas-
tosta”. Toimitus pyysi espoolaista lukiolaistyttöä elämään viikon
ajan ilman nettiä. Laajassa artikkelissa seurataan hänen elämänsä ja
samalla viitataan useisiin asiantuntijoihin. Tekstiin mukaan mahtuu
myös tietokirja, Peter Halldorfin teos *Paasto* (HS 30.11.2014).

Helsingin Sanomat esittelee ja arvioi urheilukirjat yleensä
urheilusivuilla, mikä onkin tästä aihepiiristä kiinnostuneiden kan-
nalta luontevaa. Erkki Vettenniemen *Suomalaisen kestävyysjuoksun
historia* ja Jouni Tossavaisen kaunokirjallinen teos *New Yorkin
lentävä suomalainen* asetetaan urheilusivuilla rinnakkain kiinnos-
tusta herättävästi. Tossavaisen kirja käsittelee yhtä vuotta kestävyys-
juoksija Hannes Kolehmaisen elämässä. Molempien kirjailijoiden
aiemmat urheilukirjat tuodaan esiin (HS 24.10.2014).

Toinen näyttävä urheilukirja-arvio käsittelee historian tutkija
Markku Jokisipilän teosta *Punakone ja vaahteranlehti*. Kirjassa Joki-
sipilä käsittelee jääkiekon poliittista merkitystä kylmän sodan aikai-
sessa Neuvostoliitossa (HS 31.10.2014).

T I E T O K I R J A I L I J A T A S I A N T U N T I J O I N A

Tietokirjailijat esiintyvät Helsingin Sanomissa kirjojen kirjoittajina,
mutta myös asiantuntijoina. Toimittaja, tietokirjailija Heikki Ait-
tokoski kirjoittaa analyysin (HS 10.10.2014) 1000-luvun euroop-
palaisista ristiretkistä ja niiden seurauksista, jotka näkyvät edelleen
islamilaيسessa propagandassa, tällä hetkellä Isisin uhkauksissa ja nii-
den kielenkäytössä. Kirjoituksessa viitataan alan klassikkoon, Steven

Runcimanin teoksen *A History Of The Crusades*. Suomalaisena asiantuntijana haastatellaan, kuten jatkuvasti islaminuskoon vähänkin liittyvissä aiheissa, professori Jaakko Hämeen-Anttilaa.

Nyky-yhteiskuntaan liittyviä tietokirjallisuusaiheita käsiteltiin vain joitakin kertoja. Poikkeuksen tähän tekevät Venäjän nykytilannetta käsittelevät kirjat. Yksi yhteiskunta-aiheinen kirja, joka ei käsittele Venäjää oli *Uusia suomalaisia*. Tässä Anni Valtoseen ja Milka Alasen kirjassa tartutaan kaksikulttuurisiin parisuhteisiin ja perhe-elämään. Aihe on hyvinkin ajankohtainen, koska tällaisia perheitä on Suomessa aiempaa enemmän. Tässä kohtaa juuri aiheen ajankohtaisuus tekee teoksen sanomalehden kannalta kiinnostavaksi (HS 3.10.2014).

Kanadalainen tietokirjailija ja toimittaja Naomi Klein on maailmankuulu ja hänen teoksen *No Logo* herätti maailmanlaajuisen keskustelun 2000-luvun alussa. Klein uusin teos *This Changes Everything – Capitalism vs. The Climate* käsittelee ilmastomuutosta ja sitä, miten talouskasvuajattelun ote politiikasta estää tehokaimmat vastaukset uhkaan. Kirja-arvion (HS 28.10.2014) laatinut talouskulttuurin tutkija Paavo Järvensivu esittää, että yleistajuisten teosten joukossa ”ei ole pitkään aikaan ollut saatavilla yhtä kirkasta ajattelua ilmastomuutoksen, markkinoiden ja politiikan suhteista.” Suomennos Kleinin teoksesta ilmestyi vasta reilu vuosi alkuteoksen ilmestymisen jälkeen, marraskuussa 2015.

Helsingin Sanomien toimittaja Pirkko Kotirinta kirjoittaa lauantaisessa (HS 4.11.2014) siitä, kuinka hienoista ateroista on tullut muotia ja lähes pakkomielle. Artikkelissa mainitaan kolme ulkomaista tietokirjaa, joista yksi – Daniel Rydénin *Maailmassa on virhe – 10 historiallista kömmähdystä* – ilmestyi suomeksi vuonna

2014. Jo monen vuoden ajan ruokakulttuuri ja ravitsemus ovat olleet vilkkaan ja välillä raivokkaankin keskustelun kohteina mediassa. Erilaisia ruokavalioita esitteleviä kirjoja on ilmestynyt tiuhaan, ja vuorotellen jokin uusi trendi nousee pinnalle. Ruokakirjoja selaillessa voikin saada hyvän kuvan siitä, mikä ruokatrendi on suosiossa milloinkin.

Pukeutumista ja vaatteita omassa lauantaiesseessään (HS 25.10.2014) käsittelee puolestaan kulttuuritoimittaja Aino Frilander. Hän kirjoittaa lokakuussa ilmestyneestä kirjasta *Women In Clothes* ja rinnastaa sen aiemmin samana vuonna ilmestyneeseen *Suomalainen maku* -teokseen.

Women In Clothes -kirjan ote on osittain antropologinen ja osittain opaskirjamainen. Se on myös feministinen manifesti. Kirjaa varten 600 naista – ja joitakin miehiä – kertoi suhteestaan vaatteisiin. Frilanderin esseessä mainitaan myös tutkija ja tietokirjailija Annamari Vänskä, runoilija Joseph Brodsky ja kirjailija Thomas Mann.

Kun lehden Sunnuntai-sivuilla kysytään marraskuussa, mihin Stockmannin vetovoima katosi, löydetään asiantuntijaksi muun muassa tavaratalojen kulttuurihistoriasta kirjoittanut tietokirjailija Anna Kortelainen (HS 5.11.2014).

”Lääkäri yökerhoissa” – näin on otsikoitu 60-vuotishaastattelu lääkäri ja tietokirjailija Tapani Kiminkisestä, josta on Tohtori Kiminkinen -televisiosarjan myötä tullut kysytty esiintyjä yritysten työhyvinvointipäivillä, mutta myös Tallinnan-laivoilla. Laivaristeilyillä Kiminkinen puhuu terveyteen liittyvistä asioista yökerhoissa. Kiminkinen on kirjoittanut yhdeksän tietokirjaa. Uusin niistä, *Kiminkisen suuri lääkärikirja* ilmestyi vuonna 2013.

Kiminkisen haastattelussa (HS 11.11.2014) kerrotaan tämän omintakeisesta ja kansanomaisesta lähestymistavasta terveydestä puhumiseen. Tapani Kiminkinen kiteyttää nähdäkseni jotain hyvin olennaista onnistuneesta tiedeviestinnästä ja tietokirjailijankin asemasta sen toteuttajana:

Terveysasiat todella kiinnostavat ihmisiä, mutta toki ymmärrän, että minun tyylini esittää asiat on yksi syy suosiolleni. Asiat voidaan esittää monella tavalla, mutta tärkeää on tulla ymmärrettyksi niin, että viesti menee perille. Kaikki perustuu siihen, etten puhu pötyä vaan tutkittua tietoa syövästä, sepelvaltimotaudista, diabeteksestä ja muusta.

Kiminkinen on lääkärin ammattinsa rinnalla tunnettu televisio-esiintyjä. Tätä kautta hän on päässyt myös välittämään ajatuksiaan tietokirjoissa. Varsin usein tietokirjailijalla toimintapiirien lisääntyminen tapahtuu toista kautta: tietokirjailija keksitään asiantuntijaksi hänen laajaa yleisöä kiinnostavien kirjojensa myötä. Yhteistä näille tietokirjailijoille on toimiminen useilla foorumeilla, joista kirjojen julkaiseminen on yksi muiden joukossa. Pohjana on tyypillisesti vankka ammattitaito jollakin alalla.

Marraskuun kuukausiliitteessä nostetaan esiin kaupunkisosiologian professori Matti Kortteinen ja palautetaan lukijoiden mieliin hänen jo 1980-luvulla ilmestynyt teoksensa *Lähiö*. Suhteellisen harvoin sanomalehdessä palataan vastaavalla tavalla näyttävästi jo kauan sitten ilmestyneisiin tietokirjoihin. Otsikko julistaa: ”Hän teki Lähiön”. Sivun kokoinen juttu viestittää melkoista tutkimuksen ja tietokirjallisuuden arvostusta. Juttuaiheella herätellään lukijan

kiinnostusta laajempaan artikkeliin samassa lehdessä Helsingin Jakomäestä, jossa puretaan 1970-luvun kerrostaloja.

Kiminkistä ja Kortteista yhdistää ainakin vankka asiantuntijuus omalla alallaan ja tunnettuuskin. Mutta ketkä yleensä pääsevät esiintymään asiantuntijoina sanomalehdessä? Tämä tärkeä kysymys nousi hyvin esiin politiikan tutkijoiden Ville Pitkäsen ja Mari K. Niemen kyselytutkimuksen myötä marraskuussa (HS 10.11.2014). Tutkimuksessaan Pitkänen ja Niemi tarkastelivat Helsingin Sanomien, Ylen ja STT:n uutisia vuodesta 2008 vuoteen 2014. Lisäksi he haastattelivat toimittajia eri välineistä.

Median käyttämien asiantuntijoiden piiri osoittautui Suomessa varsin suppeaksi. Toimittajat arvostivat asiantuntijuuden lisäksi asiantuntijan tavoitettavuutta, selkeäsanaisuutta, rohkeutta esittää näkemyksiä ja halua mukautuvat median toimintakulttuuriin.

Pitkänen ja Niemi havaitsivat, että asiantuntijoina esiintyvät ennen kaikkea miehet: tarkastelun kohteena olevassa mediassa esiintyvistä kommentaattoreista alle kolmekymmentä prosenttia oli naisia. Eniten esille päässeet naiset toimivat talouden alalla aivan kuten miesasiantuntijatkin. Suosituin asiantuntija oli Aalto-yliopiston taloustieteen professori Sixten Korkman. Asiantuntijanaisista useimmin pyydettiin kommenttia Handelsbankenin pääekonomisti Tiina Heleniukselta.

Tutkijat toteuttivat myös kyselytutkimuksen kolmen suuren yliopiston yhteiskuntatieteilijöille ja kysyivät heidän suhtautumistaan asiantuntijoina toimimiseen mediassa. Naisten ja miesten välillä ei ollut tässä suhteessa eroa. Helsingin Sanomien analyysissa (HS 11.11.2014) myönnetään tulosten ongelmallisuus sukupuolten

välisen tasa-arvon kannalta ja luvataan muutosta: naisasiantuntijat tulevat saamaan paremmin äänensä kuuluviin lehdessä, Helsingin Sanomat ilmoittaa.

Naisetkin pääsevät kyllä esille tietokirjailijoina. Näin pitkittyneen taantuman aikana hyvä esimerkki on naisten suhde talouteen. Tämän suhteellisen harvoin käsitellyn ilmiön nosti esiin Helsingin Sanomat esittelemällä erittäin laajasti kahden taloustoimittajan, Ninni Myllyojan ja Emilia Kullaan teoksen *Nainen ja rikastumisen taito* (HS 16.11.2014). Kirja on naisille suunnattu sijoitusopas ja pamfletti tasa-arvoisemmasta työelämästä. Lehdessä kirja esitellään tekijöiden haastattelun ja kirjan teemojen esiin nostamisen kautta. Kirjoittajat esittävät vahvoja kannanottoja jo pitkään myönteistä julkisuutta saanutta leppoistamista vastaan ja korostavat nimenomaan niitä riskejä, joita työelämästä poissaolo nimenomaan naisille tuo.

Helsingin Sanomat nostaa samasta aihepiiristä esiin myös Maija Ojalan historian väitöskirjan keskiajan käsityöläisistä. Artikkelissa kerrotaan, että keskiajan käsityöläisten ammattikunnissa oli paremmin tilaa naisille kuin on aiemmin ajateltu olevan. Leskeksi jääneet käsityöläisnaiset usein jatkoivat ammattinsa harjoittamista miehensä kuoltua. Artikkelin on kiinnostava paitsi uutta tietoa tuovan sisältönsä vuoksi, myös siksi, että vain harvoin nykyisin väitöstutkimukset saavat koko sivun jutun Helsingin Sanomiin (HS 1.10.2014).

Työelämästä on kirjoitettu sanomalehdissä viime vuosina paljon. Helsingin Sanomissa ilmestyy kerran viikossa Työ ja ura -osio erikseen. Lisäksi aihepiiriä käsitellään muinakin päivinä. Työssä jaksaminen, johtaminen ja työelämätaidot toistuvat usein eri

näkökulmista, ja työelämään liittyvistä aiheista ilmestyy myös paljon tietokirjallisuutta.

Työ ja ura -sivuilla haastateltiin muun muassa *Suomalainen työntekijä 1945–2013* -kirjan tekijöitä Ari Väänästä ja Jussi Turtiaista (HS 26.10.2014). Kirja toimii myöhemmin myös lähtökohtana palkitun johtajan, Jorma Niemelän, haastattelussa (HS 23.11.2014). Aihetta käsitellään koko aukeaman laajuisena. Samassa juttukoosteessa kerrotaan myös antikvariatien osakkaasta, joka toimi aiemmin Fazerin viestintäpäällikkönä. Hän arvostaa miellyttäviä asiakkaita, joiden kanssa on aikaa keskustella kirjallisuudesta.

Asiantuntijan roolissa ovat myös tietokirjailijat, jotka kirjoittavat sanomalehtiin kolumneja. Toimittaja ja tietokirjailija Elina Grundström kirjoittaa kolumnissaan kriittisesti Suomen Venäjän vastaisista talouspakotteista ja esittää niiden osuvan valikoivasti eri tahoille. Suomi jatkaa ydinvoimahankkeen edistämistä Putinin määräysvallassa olevan Rosatomin kanssa. Sen sijaan ruohonjuuritason kansalaiskohtaamisia on vähennetty ja niiden rahoitus lopetettu (HS 7.10.2014).

Tommi Uschanov puolestaan pohtii kolumnissaan ajankohtaa 1960-luvun lopussa, jolloin julkinen mielikuva lähiöissä asumisesta kääntyi ylösalaisin (HS 5.10.2014). Sama ilmiö tapahtui muuallakin kuin Suomessa. Uschanov viittaa Irene Roivaisen sosiaalityön väitöskirjaan *Sokeripala metsän keskellä*.

Riku Rantala puolestaan pohtii kolumnissaan (HS 25.10.2014), mahtoiko hän kohdata itsemurhapommittajan matkallaan Jemenissä. Kirjoittajaesittelyssä todetaan, että ”[k]irjoittaja on Madventures-seikkailija, jonka vierailun Bin Ladenin kotikylässä keskeytti salainen poliisi.” Rantalan olisi voinut esitellä myös

kertomalla, että hän on kirjoittanut useita tietokirjoja ja saanut tiedonjulkistamisen valtionpalkinnon.

Helsingin Sanomien verkkosivujen mukaan lehdellä on keväällä 2015 yhteensä kaksitoista kolumnistia. Heistä peräti seitsemän – Taneli Heikka, Risto Isomäki, Jani Kaaro, Sixten Korkman, Rosa Meriläinen, Maija-Riitta Ollila, Riku Rantala ja Joonas Konstig – on tietokirjailijoita. Useimmista kolumnisteista löytyy luonnehdinta lehden verkkosivuilta, mutta vain osasta tietokirjallisuutta julkaisesta mainittiin heidän kirjailijantyöstään. Vuonna 2014 ainakin tietokirjailijat Elina Grundström, Sixten Korkman, Riku Rantala, Alf Rehn ja Tommi Uschanov toimivat kolumnisteina Helsingin Sanomissa. Syksyn 2014 kolumnisteista myös Elina Grundström jatkaa vuonna 2015 kolumnistina, vaikkei hänen nimeää löydykään verkon kolumnistien listalta.

Kolumnien lisäksi Helsingin Sanomilla on yli kymmenen blogia verkkosivuillaan. Osa blogeista on lehden ulkomaantoimitajien ylläpitämiä. Kun huhtikuussa 2015 tarkastelin blogeja, kävi ilmi, etteivät kaikki blogit kuitenkaan näytä olevan aktiivisesti ylläpidettyjä. Lehden blogit eivät kuitenkaan erotu oikeastaan mitenkään muista verkkolehden artikkeleista. Niistä ei heti hahmota, onko kyseessä uutisanalyysi, kolumni vai blogi.

Tietokirjailijat esiintyvät myös mielipidekirjoittajina. Esimerkiksi tietokirjailija Tuula Uusi-Hallila kirjoittaa Minna Canthin elämäkerran ilmestymisen yhteydessä kaunokirjallisuuden merkityksestä (HS 6.10.2014). Historioitsija Jukka Seppinen puolestaan kommentoi mielipide-osastossa Suomen puolustuspolitiikkaa Nato-jäsenyysskeskustelun valossa (HS 6.10.2014).

TIEDEAIHEET LISÄÄNTYNEET – ARVIOT VÄHENTYNEET

Helsingin Sanomien Tiede-sivusto on perinteisesti toiminut tietokirjallisuuden aitiopaikkana (Linko 2010). Erityisesti luonnontieteiden ja teknologian alan tietokirjailijat ja -kirjat ovat saaneet vuosien varrella näillä sivuilla usein huomiota.

Tiedeaiheet käsitetäänkin Helsingin Sanomissa lähinnä luonnontieteitä ja teknologiaa ja vähän psykologiaakin käsitteleviksi aiheiksi eli englanninkielisen *science*-käsitteen mukaisesti. Siksi en käsittele historiaan, kulttuuriin ja yhteiskuntaan liittyviä aiheita tämän otsikon alla.

Varsinaisia suosikkeja Tiede-sivuilla ovat vuodesta toiseen luontoaiheet ja avaruuteen liittyvät aiheet. Näin ollen ei ole yllättävää, että pariinkin kertaan palkitun tietokirjailijan Markus Hotakaisen teos *Onko siellä ketään – Avaruuden älyä etsimässä* saa paneutuvan, myönteisen arvion (HS 13.11.2014).

Toimittaja Johanna Mannila nostaa Hotakaisen tieteen kansantajuistajana tiedonjulkistamisen valtionpalkinnon aikoinaan saaneen Nils Mustelinin rinnalle. Visuaalisen viestinnän aikakaudella on mielenkiintoista, että Hotakaisen kirjassa on yksi ainoa kuva ja sekin kirjan takaliepeessä.

Tiedeutisten määrä on kasvanut Helsingin Sanomissa: tiedepalsta ilmestyy nykyisin joka päivä. Silti näyttäisi ainakin tämän – lyhyeen aikajaksoon perustuvan – otoksen perusteella siltä, että tietokirjojen maininnat näillä sivuilla olisivat vähentyneet. Se on suuri menetys luonnontieteiden ja tekniikan alan tietokirjojen näkyvyydelle.

Lehdessä näyttäisi olevan aiempaa vähemmän tilaa suhteellisen vaikeatajuisten, mutta merkittävien tieteenhistorian ja teknologian kehitystä käsittelevien tietokirjojen arvioille. Tiedettä lähestytään siis uutiskärki edellä. Pohdiskelevampi ote, jota tietokirjat monesti edustavat, näyttäytyy tässä häviäjänä. Voi myös syystä kysyä, missä on lintu- ja muiden luontoaiheisten opaskirjojen paikka lehdessä? Myös visuaalisuudessa Helsingin Sanomien tiedesivut menetti lehden siirtyessä tabloid-kokoon. Juuri Tiedesivujen taitto ja kuvitus olivat broadsheet-lehden visuaalisesti vaikuttavinta antia.

Hotakaisen lisäksi tietokirja-arvioiden joukosta Tiedesivuilta löytyy otantajakson aikana tiedetoimittaja Timo Paukun arvio Lance Fortnown teoksesta *Kultainen pääsylippu – P, NP ja mahdottoman tavoittelu*. Teos käsittelee tietokoneiden laskentaohjelmia ja kirjaimet kirjan alaotsikossa viittaavat matemaattisten käsitteiden lyhenteisiin. Pauku arvioi kirjan sopivan kenelle tahansa lukiolaiselle (HS 21.11.2014).

Lasten tiedekysymyksiä on käsitelty jo muutamien vuosien ajan Helsingin Sanomissa enkä varmasti ole ainoa aikuinen, joka lukee ne aina. Lapset esittävät aina mielenkiintoisia kysymyksiä ja lisäksi on kiinnostavaa seurata, miten hyvin aikuiset tieteentekijät osaavat ottaa vastauksissaan lapsikysyjän iän ja kokemusmaailman huomioon.

Esimerkiksi viisivuotias Lara Kari kysyy, miksi jääkarhut asuvat kylmässä (HS 27.10.2014). Tietokirjailija, biologian tutkija Jussi Viitala vastaa, että jääkarhut tuskin ovat hakeutuneet maapallon pohjoisimmille alueille päästäkseen kylmään, vaan niitä on sinne houkutellut Jäämeren runsas hyljekanta. Tietokirjailija vastaa

5-vuotiaalle luontevammin ja lapsen iän huomioon ottaen kuin moni muu tutkija tällä palstalla. Jutun yhteydessä on myös vaikuttava kuva jääkarhusta Huippuvuorilla.

Verkkomateriaalin lisääntyvästä merkityksestä Helsingin Sanomille toimii hyvänä esimerkkinä Juha Flinkmanin ja Petri Puromiehen *Vrouw Marian viimeinen matka* -kirjan uutisointi. Suomenlahteen uponneen Vrouw Maria -laivan tarinasta ilmestyneestä kirjasta on pieni juttu painetun lehden kulttuurisivuilla, jossa kirjan valokuvaaja Petri Puromies kertoo laivan kohtaamisesta ja kuvaamisesta syvällä meren pohjalla. Jutun alareunassa on HSTV:n vinjetti, jossa kehoitetaan tutustumaan Vrouw Marian ja merenalaiseen maailmaan kuvaajan silmin (HS 3.10.2014).

Toinen mereen liittyvä aihe lokakuun Tiede-sivuilla on Kai Myrbergin ja Matti Leppärannan teos *Meret – maapallon siniset kasvot*. Toimittaja Johanna Mannila pitää erityisen kiinnostava merijäätä ja sen ominaisuuksia käsittelevää lukua. Luku on varmasti-kin asiantuntevasti kirjoitettu, mutta aiheen ajankohtaisuus Suomen arktisen strategian kannalla lisäänee mielenkiintoa. Tiedeviestinnän arviointiakin sisältyy arvioon, kun Mannila pohtii, että kiinnostavaa tietoa kirjassa on paljon, mutta kirjan kerronta olisi voinut olla vieläkin selkeämpää, kun ”kaikki eivät ole opiskelleet fysiikkaa lukiossa. Onneksi lukijalla on oikeus myös harpata fysiikan kaavojen läpi” (HS 1.10.2014).

KIRJAMESSTUT JA LUENTOTILAISUUDET

Helsingin Kirjamesstut nousevat oletetusti kirja-alan suurimpana kotimaisena tapahtumana Helsingin Sanomissa näyttävästi esiin. Kirjamesstujen alla ilmestyy myös erillinen HS Teema -lehti, joka keskittyy kirjallisuuteen. Lisäksi syksyllä 2014 ilmestyi lähes kolmikymmensivuinen kirjamesstuliite. Punaisena lankana liitteessä kulkee tarina kirjailijoiden Helsingistä (HS 22.10.2014). Kirjojen Helsinki ilmestyi myös verkkosovelluksena. Siinä kerrotaan, miten Helsinki-kirjallisuus on 125 vuodessa muuttunut.

Helsingin Sanomat myös mainostaa omaa messuohjelmaansa niin HS Teemassa kuin messuliitteessä. Kaunokirjailijoiden ja poliitikkojen esiintymisiä on ohjelmassa enemmän kuin tietokirjailijoiden. Messuliitteessä Helsingin Sanomien kerrotaan myös julkaisevan syksyllä 2014 neljä kirjaa, joista kolme on saatavilla jo kirjamessuilla.

Lisäksi messuliitteessä markkinoidaan Helsingin Sanomien sähkökirjojen lukuaikapalvelua. Palvelussa on erillistä kuukausimaksua vastaan luettavissa sata sähkökirjaa, joista yksi viikossa ilmaiseksi. Jutussa esitellään palvelun kirjoista neljäkymmentäneljä, joista vain seitsemän on tietokirjoja. Mukana oli Elina Lappalaisen *Syötäväksi kasvatetut – Miten ruokasi eli elämänsä*, Osmo Hyytiän *Suomi ja Hitlerin Saksa 1933–1939*, Teemu Keskisarjan *Raaka tie Raatteeseen* ja Helena Yläsen *Sata parasta elokuvaa – Ja kymmenen keinoa kaupan päälle*. Rikoskirjallisuutta näyttäisi olevan tarjolla eniten.

HS Teeman ja messuliitteen lisäksi lehdessä ilmestyi yksittäisiä kirjamessuihin liittyviä uutisia kulttuurisivuilla, muttei yhtä

kattavasti kuin monena aikaisempana vuonna. Syy lienee Frankfurtin kirjamessuissa, jossa Suomi oli syksyllä 2014 teemamaana ja jota käsiteltiin paljon. Tosin Frankfurtin kirjamessujen uutisoinnissa suomen eturivin kaunokirjailijat olivat pääosassa.

Niin HS Teemassa kuin messuliitteessä on myös kirja-arvioita, kuten Paavo Lipposen muistelmien toisen osan arvio ja Niko Kettusen ja Timo Paukun kirjan *Kännykkä – Lyhyt historia* arvio. Kirjamessut-teeman alla lehden kulttuurisivuilla ilmestyi arvio Katriina Järvisen teoksesta *Kaikella kunnioituksella – Irtiottoja vanhempien vallasta* (HS 26.10.2014).

Messuliitteen tiedekirjasivustolla on asetettu kiinnostavasti rinnakkain Lea Laitisen ja Kati Mikkolan ”tavallisen kansan” kirjoittamisen historiaa käsittelevä teos *Kynällä kyntäjät – Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa* sekä tiedetoimittaja ja tietokirjailija Jani Kaaron essee siitä, miten digitaali tekniikka tekee mahdolliseksi työntekijöiden jatkuvan valvonnan ja työn sisällön köyhtymisen. *Kynällä kyntäjissä* kerrotaan kansanhimisten suuresta innosta tallettaa ajatuksiaan jälkipolville. Paperin puutteessa osa varhaisista kirjoittajista kirjoitti laudankappaleille. Mustetta saatiin noesta ja sokerivedestä. Kirjaesittelyssä kerrotaan myös, että allakka hankittiin 1800-luvulla lähes joka taloon ja että moni kirjoittaja täytti kirjoituksellaan marginaalit, sisäkannet ja tyhjät sivut.

Turun Kirjamessutkin esiintyivät Helsingin Sanomissa. Niiden yhteydessä maailmankuulun muusikon Leonard Cohenin elämäkerran esittelylle on varattu koko sivu (HS 4.10.2014). Tietoruu-
dussa annetaan samalla tärppejä messuille.

Myös Olavi Paavolaisesta elämäkerralliset teokset julkaisseiden Panu Rajalan ja H. K. Riikosen keskustelu on nostettu esiin.

Pekka Tarkka kehuu arviossaan Rajalan ja lyttää Riikosen toteamalla, että ”Riikonen liittyy niihin elämänpelkoisiin yliopistotutkijoihin, joille kirjailijan persoona on joutava ilmiö. [– –] Syntyy riisuttu elämäkerta, eräänlainen toimintakertomus.” Toisaalta Tarkka myöntää, että Riikosen kulttuurihistoriallinen lukeneisuus näyttää Paavolaisen ajatukset ajan kontekstissa ja muiden aikakauden kirjoittajien suurkaupunkielämän ja matkustamisen innoittavuutta koskevia ajatuksia vasten.

Muilta osin Turun Kirjamessuja ei erityisesti nosteta Helsingin Sanomissa puheenaiheeksi. Aikaisemmassa tutkimuksessani havaitsin toisaalta, etteivät Helsingin Kirjamessut saaneet tänäkään vertaa huomiota Turun Sanomissa (Linko 2010).

Monet tietokirjailijat ovat myös kysyttyjä luennoitsijoita. Heitä pidetään asiantuntijoina, jotka osaavat ja haluavat esittää eri aiheisiin liittyvää tietoa laajemmalle yleisölle ymmärrettävässä muodossa. Kaikille avoimia yleisöluentoja pidetään kirjastoissa, yliopistoissa, työväen- ja kansalaisopistoissa, museoissa, palvelukeskuksissa, erilaisilla teemapäivillä – ja monessa muussakin yhteydessä.

Lisäksi yhdistykset, tieteelliset seurat ja yrityksetkin järjestävät esitelmätilaisuuksia, joista osa voi olla suurelle yleisölle avoimia. Tietoa näistä jaetaan järjestäjätahon verkkosivuilla, lehtien verkkosivuilla, ilmoitustauluilla, radiossa ja edelleen sanomalehdissään.

Helsingin Sanomien Menot-palstalta saattoi tarkastelujakson aikana poimia useita tietokirjailijoiden luentotilaisuuksia. Pelkästään yhtenä päivänä (HS 28.10.2014) Helsingin keskustassa sijaitsevassa Kirjasto 10:ssä toimittaja Liisa Liimatainen kertoi Lähi-Idän tilanteesta, professori Jaakko Hämeen-Anttila esitelmöi Tieteiden talolla keskiajan arabialaisesta kulttuurista ja faaraoiden Egyptistä, kirjailija,

muusikko ja entinen poliitikko Claes Andersson puolestaan luennoi ruotsiksi musiikin tuottamasta hyvinvoinnista, Helsingin yliopiston entinen rehtori Ilkka Niiniluoto keskusteli Tšehovin tuotannon teemoista Kansallisteatterissa ja ohjaaja, kirjailija Juha Hurme kertoi Käpylän kirjastossa kirjastaan *Nyljetyt ajatukset*.

Samana iltana olisi voinut mennä kuuntelemaan vielä useiden tutkijoiden, suurlähettiläiden tai lääkäreiden luentoja. Nämä tilaisuudet olivat kaikille avoimia ja maksuttomia. Syksyisessä Helsingissä itsensä sivistämiseen ja julkiseen keskusteluun osallistumiseen on selvästikin tarjolla ruhtinaallisesti mahdollisuuksia. Käsittelen tietokirjailijoiden julkisia esiintymisiä tarkemmin tuonnempana omassa luvussaan.

Tarkastelujaksolle osui myös taloustieteen professori, tietokirjailija Alf Rehnin kolumni, jossa hän käsittelee asiantuntijuutta ja esitelmien pitämistä (HS 29.11.2014). Rehnin mielestä vakaviin asioihin keskittyvät puhujat leimataan pönöttäjiksi ja rento ”pöhinä” mukavista aiheista on toivotumpaa. Rehnin esimerkkihenkilö kertoi start-up-yrittäjien Slush-tapahtumassa maatalouden vedenkäyttöön liittyvistä innovaatioista vakavan oloisena. Rehn puolustaa kirjoituksessaan asiantuntijuutta sellaisilla aloilla, jotka eivät ole nuorten sukupolvien eivätkä oikein mediankaan kannalta innostavia. Rehn toteaa, että Slush on hieno asia, ”mutta maailma tarvitsee pöhinän vierelle myös niitä, jotka jaksavat pönöttää oikeasti tärkeistä asioista. Kuten vaikkapa kastelusta.” Alf Rehn esitellään kolumninsa yhteydessä mainitsemalla, että hän on ”professori ja täten pönöttämisen erikoisasiantuntija”.

KIRJASESONGIN ALKU EDELLEEN TÄRKEÄ UUTISAIHE

Silmäilen lopuksi kirjasesonkien näkymistä Helsingin Sanomissa. Sekä syksyn että kevään kirjasesongin alkaminen noteerataan vuodesta toiseen näytävästi – kirjallisuus näyttäytyy edelleen merkittävänä ja uutisoinnin arvoisena kulttuurinalana.

Mitkä aiheet Helsingin Sanomat sitten nosti huomion arvoisiksi? Jos katsotaan kevään 2015 kirjasesongin alkua, ilmestyi lehdessä tammikuun loppupuolella juttu, johon oli koottu kustantajien kevään julkaisulistoilta 170 tietokirjaa. Juttu oli otsikoitu uteliaisuutta herättävästi ”Tietokirjoissa puhuttavat Ukraina ja talous” (HS 23.1.2015). Esitellyt tietokirjat oli jaoteltu aihepiireittäin ja jokaisesta teoksesta oli lisäksi yhden lauseen pituinen luonnehdinta.

Elämäkerrat ja muistelmat -osiossa esitellään kaksikymmentä kirjaa. Niistä neljä käsittelee toista maailmansotaa. Muita aiheita ovat median, politiikan urheilun alalla toimineiden henkilöiden elämäkerrat sekä erikoiset ja sairauden tai vankeuden takia kovat elämänkohtalot. Mukaan mahtuu niin Mihail Gorbatšovin, Juha Sipilän kuin formulakuljettajan elämäntarinat.

Historian alalta esitellään peräti kaksikymmentäyhdeksän kirjaa. Esiteltävien kirjojen aiheet on poimittu edustamaan eri aikakausia ja aihepiirejä, neandertalilaisista jalkapalloilun ja talonvaltausliikkeen lähihistoriaan. Yksittäisistä aiheista käsitellään edelleen eniten toista maailmansotaa, sitä välittömästi edeltänyttä aikaa tai sen jälkeisiä ”vaaran vuosia”.

Myös keskiaika kiinnostaa nykyisin monia ja Ilari Aallon ja Elina Helkalan *Matkaopas keskiajan Suomeen* saanee paljon lukijoita. Urheilun harrastajille suunnattuja historiateoksia esiteltiin neljä, joista yksi oli Töölön jalkapallokentän historia. Euroopan ja Venäjän kriisiytyneiden suhteiden aikana kiinnostusta herättäneen muissakin kuin poliittisen historian harrastajissa Markku Kivisen ja Leena Vähäkylän toimittama Venäjä-asiantuntijoiden läpileikkaus nyky-Venäjän kulisseihin tai Johannes Remyn *Ukrainan historia*.

Yhteiskunta ja talous -luokkaan kuuluvia teoksia esiteltiin lähes viisikymmentä, mikä on merkille pantavaa, kun perinteisesti näiden aiheiden sijaan elämäkerrat ja historia ovat olleet vahvimmin julkisuudessa esillä olevia aiheita. Lehdessä historia-luokkaan laitetuista teoksista olisi sitä paitsi pari teosta kuulunut tähän luokkaan. Monet oman aikamme keskeiset kysymykset tai ongelmat olivat myös keväällä 2015 ilmestyvien tietokirjojen aiheina, esimerkiksi luonnonvarat ja kasvun rajat, Ukrainan kriisi, Vladimir Putin, Suomen talouden pitkittynyt taantuma, huono-osaisuus Suomessa, Nato tai maahanmuuttajat.

Filosofia ja uskonto -luokassa esiteltiin kahdeksantoista ja kirjallisuus-aiheen alla kaksikymmentäkolme teosta. Tiede-otsikon alle oli listattu kahdeksan kirjaa ja niistäkin Markku Wileniuksen teos *Tulevaisuuskirja* olisi voinut sijaita myös yhteiskunta-otsikon alla. Teatteri, elokuva ja taide oli niputettu yhteen luokkaan, johon oli koottu neljätoista kirjaa. Niistä yli puolet käsitteli kuvataidetta.

Helmikuussa lehdessä esiteltiin erikseen kevään lasten- ja nuortenkirjoja. Tähän joukkoon mahtui neljätoista tietokirjaa (HS 14.2.2015). Tätä ei pidä tulkita lapsille ja nuorille suunnattujen

tietokirjojen väheksymisenä, vaan se kertoo näiden kirjojen vähäisestä määrästä.

Vaikka kirjallisuuskritiikin saamaan palstatilaa on kritisoitu monesti, kirjallisuutta kuitenkin selvästi arvostetaan edelleen Helsingin Sanomissa. Kirjasesongin alkamisen huomioiminen niin näyttävästi kuin edellä on kuvattu – ja tässäkin kävin läpi vain aikuisille suunnattuja tietokirjoja – synnyttää vaikutelman siitä, että uusia kirjoja odotetaan ja niiden ilmestyminen on kulttuuritapaus. Merkille pantavaa on myös se, että suuri osa kevään kirjatarjonnasta lehteen poimituista teoksista tulee pienistä tai keskisuurista kustantamoista, kuten Into, Like, Minerva, Atena, Teos tai Gaudeamus.

A I H E I D E N L A A J A K I R J O A A M U L E H D E S S Ä

Aamulehdessä nousevat esiin pitkälti samat tietokirjat arvioina ja jutun aiheina kuin Helsingin Sanomissa. Heti tarkastelujakson aluksi lehdessä todetaan Iiro Viinasen päiväkirjamerkintöjen julkistamisen yhteydessä, että lama-ajan vaiheita päiväkirjoihinsa kirjanneet ministerit ovat tylyjä kollegoilleen (AL 1.10.2014). Toimittaja Matti Pitko pohtii pakinassaan (AL 4.10.2014) politiikan olevan ”julma laji, jossa ystävät ovat vähissä. Iiro Viinanen oli lama-ajan sankari, mutta oma päiväkirja himmentää myös Viinasen mainetta. [– –] Ehkä Viinasen motiivina on varoittaa päättäjiä, että olemme yhtä pahassa pulassa kuin lama-aikana 1991–95.”

Paavo Lipposen muistelmien toisen osan ilmestyminen noteerataan komeasti koko aukeaman jutulla (AL 22.10.2014).

Seuraavana päivänä Pekka Kymäläinen kokosi kolumniinsa yhteen syksyn poliittisen historian ja poliitikkojen muistelmien antia. Kymäläinen aloittaa juuri Paavo Lipposen muistelmien kakkososalla ja tuo esiin myös Erkki Tuomiojan ja Iiro Viinasen päiväkirjat sekä Elisabeth Rehnin henkilökuvan. Muista politiikan alan teoksista Kymäläinen nostaa vielä esiin Jarmo Korhosen *Väyrysen valtakunnan*, Alpo Rusin *Etupiirin otteen*, Heikki Saaren *Kotiryssät – Suomalaista subdetoimintaa neuvostoaikaan* ja viimeiseksi Timo ViHAVaisen essee-kokoelman *Vanhan Venäjän paluu*.

Entisen puolustusministerin ja rauhansovittelijana tunnetun Elisabeth Rehnin henkilökuvaan ei kohdistunut yhtä laajaa huomiota eri lehdissä kuin Paavo Lipposen muistelmien toiseen osaan tai Erkki Tuomiojan tai Iiro Viinasen päiväkirjoihin. Aamulehti kuitenkin käyttää kaksi kokonaista aukeamaan Johanna Vesikallion kirjoittamaan kirjaan *Lillan – Elisabeth Rehnin epätavallinen elämä* ja pitää sitä syksyn parhaimpiin kuuluvana poliittisena muistelmateoksena (AL 17.10.2014). On mahdollista, että Rehnin kirjan saama vähäisempi huomio muissa lehdissä johtuu siitä, ettei Elisabeth Rehn ole yhtä raskaan sarjan poliitikko kuin entinen pääministeri, entinen ulkoministeri tai entinen valtiovarainministeri.

Uutissivuilla arvioidaan keskustan entisen puoluesihteerin Jarmo Korhosen kirja *Väyrysen valtakunta* (AL 21.10.2014). Teos kertoo vaalirahoituksesta sekä Paavo Väyrysen ja Mauno Koiviston välisestä valtataistelusta 1980-luvulla. Korhonen esittää kirjassaan, että 2000-luvun vaalirahaskandaali oli toisinto 1980-luvun käytännöistä ja niihin liittyvistä keskusteluista. 1980-luvulla puolueella oli kaksi kirjanpitoa, mutta vain yksi

kassa, ja nimeämätöntä tukea tuli tulvimalla. Kirjaan sisältyy selvä uutisaihe ja selvästi sen vuoksi kirjan arvio on sijoitettu kotimaan uutisiin. Korhosen teos *Maan tapa* 2000-luvun vaalirahakohusta ilmestyi syksyllä 2015.

Helsingin Sanomien suuromistajiin Erkkoihin liittyvät tietokirjat – Antti Blåfieldin *Loistavat Erkot – Patruunat ja heidän päätoimittajansa* (AL 12.11.2014) ja Leena Liukon *Aatos* (AL 21.10.2014) – ovat myös Aamulehdessä näyttävästi esillä. Liukon teoksesta lehdessä on toimittaja Jouko Jokisen koko sivun juttu kulttuurin kärkiuutisena. Erkon merkitystä suomalaisen median historiassa ei selvästikään kyseenalaisteta, vaikka kysymyksessä on kilpailevan mediakonsernin pääomistaja. Sama havainto koskee Keski-suomalaista, jossa Erkon elämäkerta myös arvioidaan. Keski-suomalaisen arviossa huomiota kiinnitetään erityisesti Erkon lapsuuden traumoihin.

Politiikan ja talouden alan muistelmien ja analyysien rinnalla ilmestyi myös lukuisille suomalaisille tärkeän muusikon Juice Leskinen elämäkerta. Tämän Tampereella vaikuttaneen populaarimusiikin tekijän elämäkerta oli luonnollisesti syksyn tapaus juuri Aamulehdessä (2.10.2014) Antti Heikkisen kirja *Risainen elämä – Juice Leskinen 1960–2005* saa laajalti palstatilaa lehdessä ja myös esikoisromaanistaan palkitun kirjoittajan Antti Heikkisen kirjailijansiot huomioidaan. Aamulehden ”kaiken kokenut rock-kriitikko” Jussi Niemi antaa kirjalle viisi tähteä. Niemi luonnehtii Juice Leskistä sydämelliseksi ja nerokkaaksi narsistiksi.

”Syksyn tapaus” Aamulehden kulttuuriosastossa joutui kuitenkin jo kohta haastetuksi. Onkohan Juicea kovempi tapaus sittenkin runoilija ja lastenkirjailija Kirsi Kunnaksen elämäkerta *Sateessa*

ja tuulessa? Teosta lähestytään sen kirjoittajan, professori Leena Kirstinän, haastattelun kautta. Haastattelussa kerrotaan, että Kirsi Kunnas oli paljon aikaansa edellä: jos hänen lastenrunokirjansa olisi kirjoitettu jollain suurella kielellä, ne olisivat maailmankuuluja. Myöhemmin Kirsi Kunnaksen 90-vuotisjuhlat Helsingissä uutisoidaan Aamulehdessä ja Kirstinän elämäkerta nostetaan uudelleen esiin (AL 13.11.2014).

Vaikka ensi silmäyksellä syksy 2014 olikin tietokirjallisuudessa suomalaisten poliitikkojen ja muutamien tärkeiden kulttuurihenkilöiden muistelmien ja elämäkertojen syksy, mahtuu kansainvälistä politiikkaa myös kirjasyksyn elämäkertojen mukaan. Michael Zantovskýn elämäkerta Tšekin presidentistä Václav Havelista on Anne Välinoron arvion mukaan kirkas ja tarkka kuvaus nuoresta ja hurjapäisestä taiteilijasta, sitkeästä toisinajattelijasta ja totuuden puolesta kamppailevasta valtiomiehestä (AL 8.11.2014). Havelin ystävän ja tämän lehdistöpäällikkönä toimineen Zantovskýn mukaan Havel halusi saada ihmiset ajattelemaan: älyllinen laiskuus tuhoaisi kansan, kuten totalitaarinen järjestelmä oli yrittänyt murskata toisinajattelijat. Jo marraskuun alussa aiheesta ilmestyi kokosivun uutinen kulttuurisivuilla (AL 1.11.2014).

Politiikkaan liittyi myös aivan toisen tyyppisen teoksen arvio saman päivän lehdessä, nimittäin *Pohjois-Korea – Yhdeksän vuoden pakomatka helvetistä*, joka on pohjoiskorealaisen Eusun Kimin suomenmennettu teos.

TALOUSVIISAAT JA VENÄJÄN TUNTIJAT

Talous ja talouspolitiikka nostetaan sanomalehdissä aiheena esiin huomattavasti vahvemmin kuin viisi vuotta sitten, jolloin edelleen jatkuva taantuma oli kestänyt vasta reilun vuoden. Silloin tuskin aavistettiin, että ilmiö olisi niin pitkäaikainen kuin miksi se on osoittautunut. Silti näin jälkikäteenkin ajateltuna on erikoista, jos taloudellisesti vakaampina aikoina taloutta käsittelevistä kirjoista ei olisi tarvetta puhua. Talouden alallakin on julkkiksensa ja niihin kuuluu eittämättä Björn Wahlroos, jonka keväällä 2015 ilmestynyttä kirjaa *Talouden kymmenen tuhoisinta ajatusta* rummutetaan jo marraskuussa (AL 18.11.2014). Wahlroosin kritiikin kohteena on muiden muassa paljon ylistystä saanut ranskalainen taloustieteilijä Thomas Piketty.

Pitkittyneen taantumun yhteydessä ekonomistit ovat asiantuntijoista kysytyimpiä. Vuoden mittaan ”talousviisaat” alkaa olla vakiintunut nimitys muutamalle taloustieteilijälle, joilta niin media kuin eduskunnan valtiovarainvaliokunta haluaa kuulla näkemyksiä Suomen talouden hoidosta. Näistä ”talousviisaista” ainakin Sixten Korkman ja Juhana Vartiainen ovat myös tietokirjailijoita. Nämä talousviisaat ovat lähes aina miehiä.

Joskus sentään talousasiantuntijana toimivat naisetkin. ”Köyhäkin tyttö voi rikastua, jos tajuaa sijoittaa rahansa oikein. Sijoita, perusta yritys tai kouluttaudu alalle, jossa maksetaan kunnon palkkaa.” Näin neuvovat naisten sijoitusoppaan *Nainen ja rikastumisen taito* kirjoittaneet Ninni Myllyoja ja Emilia Kullas, joita haastatellaan koko aukeaman jutussa (AL 23.11.2014).

Talouteen liittyy myös Terhi Loikkasen *Kiinteistönvälittäjän selviytymisoppaan* noteeraaminen yllättävänkin laajalla kolmen sivun jutulla (AL 23.11.2014). Edelleen Pekka Nykäsen ja Merina Salmisen kirja *Operaatio Elop* tarkastelee Nokian matkapuhelinliiketoiminnan viimeisiä vuosia toimitusjohtaja Stephen Elopin toiminnan kautta (AL 9.10.2014).

Talousasiantuntijoiden lisäksi toinen kysytty asiantuntijajoukko mediassa vuonna 2014 muodostui Venäjän-tuntijoista. Siihen kuuluu Helsingin yliopiston Aleksanteri-instituutin ja Ulkopoliittisen instituutin tutkijoita, poliittisen historian ja valtio-opin professoreita ja tutkijoita, Maanpuolustuskorkeakoulun edustajia, diplomaatteja ja liikemiehiäkin.

Tätä kirjoittaessani Ukrainan kriisi on jatkunut jo toista vuotta ja tilanteesta kannetaan huolta eri puolilla Eurooppaa, ei vähiten Baltian maissa ja Suomessa. Aamulehti haastattelee Venäjän tutkimuksen professori Timo Vihavaista vasta ilmestyneen esseekokoelman *Vanhan Venäjän paluu* merkeissä. Vihavainen esittää kärjekkäitä näkemyksiä Euroopan unionin kyvystä hoitaa kriisiytynyttä tilannetta: ”Euroopan unioni on epäonnistunut väty, josta ei Venäjä-suhteissa ole juuri mihinkään”, Vihavainen väittää (AL 31.10.20014).

Lehden uutispalstalla (AL 12.11.2014) siteerataan myös Oxfordin yliopiston Venäjän ja Itä-Euroopan historian professori Robert Serviceä Venäjän ja lännen tulehtuneista väleistä. Service varoittaa puhumasta tilanteesta kylmänä sotana. Nykyisin Venäjällä ei ole samanlaista mahtia takanaan kuin kylmän sodan aikana eikä se kilpaile aatteilla tai talousjärjestelmillä kenenkään kanssa, Service arvioi. Service on julkaissut useita kirjoja, mutta niitä ei mainita uutisjutussa.

Voimakastakin Venäjä-kritiikkiä uskalletaan nykyään julkais-
ta lehdissä toisin kuin Neuvostoliiton aikana. Presidentti Putinin
pitkäksi ajaksi vangitseman liikemiehen Mihail Hodorkovskin uu-
simman muistelmateoksen arvio saa Aamulehden kriitikolta Juhani
Branderilta neljä tähteä. Brander siteeraa Hodorkovskia: ”Nykyi-
sessä oikeusjärjestelmässä eivät selviä ne, joilla on omatunto” (AL
1.11.2014).

Oppikirjat, jotka ovat julkisuudessa harvinainen aihe, pää-
tyvät myös Venäjä-kritiikin osaksi. Toimittaja Pekka Kymäläinen
viittaa kolumnissaan The New York Timesiin, jossa kerrotaan, että
Putinin lähipiiri ja erityisesti Arkadi ja Boris Rotenberg ovat on-
nistuneet kaappaamaan noin seitsemänkymmenen prosentin osuu-
den oppikirjamarkkinoista Venäjän kouluissa. Omistusjärjestely-
jä on kuitenkin taitavasti hämärretty, joten Rotenbergin todellista
omistusosuutta on vaikea osoittaa.

Myös neuvostoaikainen Valistus-kustantamo menestyy
Venäjän opetusministeriön harjoittaman yksipuolisen suosimi-
sen ja muiden kustantamojen oppikirjojen hylkäämisen avulla.
Valistus-kustantamon historian oppikirjoissa korostetaan nyt en-
tisen Neuvostoliiton suuria saavutuksia. ”Stalinin vainotkin jäävät
Venäjän menneisyyttä opiskelevilta historian hämärään”, Kymäläi-
nen kirjoittaa ja toteaa, että Venäjän opetusministeriö on aloittanut
oppikirjatarkastukset. Tarkastukset läpäisemättömien teosten käyttö
pyritään karsimaan kouluista opetusluvan menettämisen uhalla.

ONKO SELÄNNE UUSI MANNERHEIM?

Lokakuussa Aamulehti uutisoi, että ”Selänne on uusi yläluokka” (AL 12.10.2014). Jutun varsinainen aihe on Laura Kolben kirja *Yläluokka – Olemisen sietämätön keveys*, mutta sivun alaosaa hallitsee iso kuva jääkiekkoilija Teemu Selänteestä. Kuvateksti kertoo Selänteessä olevan Kolben mielestä suurmiesainesta. Kolbe perustelee väitettään sillä, että Selänne on noussut esikuvaksi ja että hänellä on yhteiskunnallisen vastuunkannon silmää. Kolbe puolestaan esitellään tietoruudussa Helsingin yliopiston Euroopan historian professoriksi, tutkijaksi ja tietokirjailijaksi. Selänteen sisällyttäminen juttuun on ollut omiaan houkuttelemaan lukijoita Kolben kirjaan käsittelevälle jutulle.

Armanin maailma -kirjalle Aamulehdessä omistetaan kahden sivun juttu. Tässä on kysymys sellaisen henkilön kirjasta, joka on valmiiksi julkkis toisella alalla: Arman Alizad tunnetaan viihteellisen tv-dokumenttisarjan tekijänä. Ohjelmasarjan nimi on juuri Armanin maailma. Koska Alizad on julkkis, hän on kiinnostava lehden kannalta. Kirjassaan Alizad kertoo erilaisista hengenvaarallisistakin tilanteista televisiosarjan kuvauksiin liittyen (AL 16.10.2014).

Aamulehti poikkeaa virkistävällä tavalla sanomalehdille tyyppillisestä tottumuksesta, että asiantuntijoiksi pyydetään jo valmiiksi tunnettuja nimiä. Esimerkiksi huumepoliisin rikosepäilyjä arvioi Lapin yliopiston rikosoikeuden dosentti Minna Kimpimäki koko aukeaman jutussa (AL 19.10.2014). Tutkijan roolin lisäksi Kimpimäki nousee asiantuntijaksi tietokirjailijana: hän on kirjoittanut kirjan *Haureuden harjoittajista ihmiskaupan uhreihin*.

Poliisin Karhu-ryhmän jäsen Harri Gustavsberg on puolestaan julkaissut kirjan siitä, miten voi valmistautua paineensietokykyä koetteleviin tilanteisiin. Kirjaa *Mielen valmentamisella optimaaliseen suoritukseen* sekä Gustavsbergin työtä poliisina ja henkisen valmennuksen parissa käsitellään lokakuussa kolmen sivun jutussa (AL 20.10.2014). Ihmismieleen liittyi myös saman päivän Aamulehdessä ilmestynyt psykologian professori Timo Järvillehdon haastattelu muistin toiminnasta ja merkityksestä. Tämäkin aihe näyttävän paikan lehden taitossa. Artikkelin lopussa esitetään Järvillehdon neljän teoksen lähdetiedot.

LUKUHULLU DOSENTTI ON FIKSU KOLUMNISTI

Tietokirjallisuuteen liittyvistä aiheista kaikkein eniten palstatilaa Aamulehdessä sai ehkä vähän yllättäen filosofi Toivo Salosesta kertova juttu (AL 5.10.2014). Jutussa toimittaja lähtee Salosen kanssa kalaan. Salonen puhuu kalareissulla etiikasta, eläinten kärsimyksestä ja tietysti kalastuksesta. Lisäaineistoa on tarjolla verkossa, jossa on katsottavissa Hauen ylistyspuhe -niminen video.

Viipyilevä, laaja artikkeli on niin sanottua hidasta journalismia, jota Suomessa edustavat erityisesti Long Play -verkkojulkaisun artikkelit. Long Playn suosion myötä myös perinteiset sanomalehdet ovat reagoineet asiaan lisäämällä pidempiä artikkelisisältöjä sivuilleen. Myös Suomen Kuvalehti on lähtenyt tälle linjalle: nykyisin lehdessä ilmestyy vain muutama varsinainen feature-artikkeli, mutta ne ovat vastaavasti hyvinkin laajoja.

Psykiatriksi erikoistuvasta lääkäristä Mika Rautasesta on kahden aukeaman artikkeli, jonka innoittaja on selvästikin Rautasen kesällä 2014 julkaisema pamfletti *Hullun paperit* (AL 9.11.2014). Rautanen käy läpi mielisairaaloiden ja hulluuden historiaa 150 vuoden ajalta. Tapani Kiminkisen 60-syntymäpäivähaastattelussa mainitaan, että hän on kirjoittanut yhdeksän kirjaa (AL 11.11.2014).

Omaisten antama tuki on aiheena Lina van Aerschotin väitöstutkimuksessa *Vanhusten hoiva ja eriarvoisuus*, jota käsitellään koko aukeaman artikkelissa (AL 9.10.2014). Nykyisin väitöskirjat saavat vain harvoin näin laajaa huomiota sanomalehdissä, mutta tässä tapauksessa aihe onkin erittäin ajankohtainen. Aamulehdessä kerrotaan myös Kaisa Virolaisen ja Marja Heinosen – tyttären ja äidin – yhdessä kirjoittamasta *Murrosiän mutka* -kirjasta, joka käsittelee kokemuksia skolioosin hoidosta (AL 5.10.2014).

Tietokirjailijat esiintyvät usein vierailevina kirjoittajina sanomalehdissä. Aamulehdessä Vierailijat-palsta on sijoitettu ajankohtaisiin ilmiöihin ja henkilöihin tarttuvan Ihmiset-osioon. Lokakuussa 2014 palstalla kirjoittivat professori Marja-Liisa Manka Tampereen yliopiston johtamiskorkeakoulusta ja apulaisylilääkäri Tuula Oksanen Työterveyslaitoksesta. Aiheena heillä on työstressin hallinta liittyen paljon puhuttaneeseen työeläkeratkaisuun. Manka on kirjoittanut aiheesta tietokirjoja.

Aamulehden tietokirjallisuuteen liittyvät kulttuuriaiheet olivat moninaisia – filosofiasta rakennusten ja aatteiden kulttuurihistoriaan. Lehti otsikoi 22.10.2014, että ”Lukuhullu dosentti on fiksu kolumnisti”. Kysymyksessä on poliittisen historian dosentti Mikko Majanderin *Lukemisen hulluus – Esseitä aikamme kulttuurista* -kirjan arvio.

Presidentin kesäasunnosta Kultarannasta ilmestynyt Hannu Heikkilän toimittama kirja esitellään Aamulehden kotimaan uutisissa hienojen kuvien kera (AL 21.10.2014). Kirjassa kerrotaan lehden mukaan, että jokainen presidenttipari on jättänyt Kultarantaan oman jälkensä tai löytänyt oman tapansa nauttia paikasta. Kirjallisuuden näkyvyyden kannalta kiinnostava tieto on, että Sauli Niinistön puoliso Jenni Haukio tekee kesäisin Kultarannassa Turun Kirjamessujen ohjelmapäällikön työtään.

Vahvasti paikallinen kulttuuriaihe Aamulehdessä oli Hannu Hyttisen ja Matti Wacklinin rakennushistoria *Kymmenen miehen talo*. Teos saa lehden pitkäaikaiselta kulttuuritoimittajalta Maila-Katriina Tuomiselta viisi tähteä. Tuominen kysyy arviossaan (AL 19.11.2014), voiko kirja vietellä lukijan niin, että hän unohtaa ympäröivän maailman ja vastaa haltioituneena: ”Kirja muuttuu eläväksi, kymmenien, ellei satojen ihmisten kohtaamispaikaksi. Kirja avaa lukijalle paikan hengen ja samalla lukija pääsee historian suureen vuohon.” Kyse on Tampereen keskustassa sijaitsevasta Birger Federleyn suunnittelemaasta, vuonna 1907 valmistuneesta jugend-tyylisestä rakennuksesta, joka tunnetaan Kymmenen miehen talona.

Rakennuksen kahdessa kerroksessa toimi Tampereen kirja-kauppa, jolle vuosi 1954 oli kaikkein merkittävin vuosi. Silloin ilmestyi Väinö Linnan *Tuntematon sotilas* ja kauppa täyttyi ääriään myöten, kun kirjailija kirjoitti omistuskirjoituksia teokseen. Toispaikkakuntalainen lukee helpottuneena, että talokaunotar on edelleen täynnä elämää. Tuominen arvioi, että teos ansaitsisi Vuoden kaunein kirja -palkinnon.

Toimittaja Ville Hännisen arvio H. K. Riikosen kirjoittamasta Olavi Paavolaisen elämäkerrasta *Nukuin vasta aamuyöstä* on

erittäin kiinnostava lukeneisuuden ja nykyaikaisen sanomalehtitehtä-
tin vaatiman tiivistyksen yhdistelmä. Arviolle on varattu tabloid-
mallisessa lehdessä puoli sivua palstatilaa, josta tekstiä on vain nel-
jännessivua. Silti arvioija ehtii vertailla Riikosen kirjaa samoihin
aikoihin ilmestyneeseen Panu Rajalan kirjoittamaan Paavolaisen
elämäkertaan ja Ville Laamasen väitöskirjaan *Suuri levottomuus*.
Lisäksi Riikosen teoksen rinnalle asetetaan samana vuonna ilmes-
tynyt Tellervo Krogeruksen kirjoittama Matti Kuusen elämäkerta,
joiden molempien sivupolut todetaan ja loppuarvioksi jää, että ne
ovat täynnä merkityksiä.

K E S T Ä V Y Y S J U O K S U A , V A E L L U S T A J A A R K I R U O K A A

Marraskuussa Aamulehti noteeraa urheiluhistorioitsijaksi nimetyn
Erkki Vettenniemen *Suomalaisen kestävyysjuoksun historian* ilmes-
tymisen komeasti sunnuntain kulttuurisivuilla (AL 16.11.2014).
Artikkeli on yksi laajimmista koko syksynä ja aihe nostetaan myös
etusivulle. Lehti pyytää tekijää nimeämään kymmenen kaikkien
aikojen merkittävintä suomalaista juoksijaa. Vettenniemi asettaa
Lasse Virénin Paavo Nurmen edelle suurena juoksijana, vaikka
kirjoittaja viimeisteleeikin väitöskirjaa Paavo Nurmesta. Artikkelin
yhteydessä inforuudussa mainitaan Vettenniemen kuusi aiempaa
urheiluaiheista tietokirjaa.

Lauantaikasvo-osiossa esitellään kahden aukeaman jutul-
la ammattinyrkkeilijä Eva Wahlström, jonka tuorein uraansa kä-
sittelevä kirja *Rajoilla* ilmestyi alkuvuodesta 2014. Vuonna 2007

Wahlström sai edellisestä kirjastaan *Homma hanskassa* (alkuteos *Lite räcker inte*) Vuoden urheilukirja -kilpailussa kunniamaininnan. Komeaa tai karmea, koko aukeaman kuvassa Wahlström tyrmää vastustajansa (AL 1.11.2014).

Retkeilykirjat eivät olleet syksyn 2014 suosikkikirjallisuutta julkisuudessa, ehkäpä niitä esitellään enemmän keväällä ennen parasta retkeilykautta. Piritta Kantojärven *Viiden tähden vaellus* arvioidaan sentään Aamulehdessä (AL 10.11.2014). Talouden taantumien vaikutusta lienee sekin, että lehdessä esitellään enimmäkseen kotimaan ja naapurimaiden kohteita.

Viron-matkaoppaiden tekijä esitellään kysymällä ”Tahdotko tietää Virosta kaiken? Tämä mies kertoo.” Mies on Virontuntija Tapani Mäkeläinen, joka on julkaissut jo seitsemän Viron eri paikkakuntia ja seutuja käsitteleviä oppaita. Tietojen paikkaansa pitävyys on tärkeää, esimerkiksi matkaoppaissa puutteelliset tiedot harmittavat monia, Viro-oppaiden kirjoittaja korostaa. Mäkeläisen kirjasarjan nimi on Tapion matkassa. Mäkeläinen liittyi jo 1980-luvulla opiskelijana epäviralliseen kuriiriverkostoon, joka toimitti Neuvosto-Viroon uutisia, lehtiä ja kirjoja.

Matkakirjoja edustaa myös Juha Vakkurin teos *Afrikan sydämeen*, joka esitellään lehdessä lokakuussa. Jutun yhteydessä luetellaan myös Vakkurin uusimmat teokset (AL 25.10.2014). Vakkurin kirja ei ole kuitenkaan luokitettavissa matkaoppaaksi, vaikka sen tarkoitus matkaoppaiden tapaan onkin lisätä lukijoiden Afrikan-tuntemusta.

Pitkittynyt taloustaantuma näkyy myös Aamulehden ruokaja juomakulttuuriaiheissa. Varsinkin kaukaisten maiden ruokakulttuuria käsittelevät aiheet ovat hävinneet lähes olemattomiin. Sen

sijaan lehdessä (AL 9.10.2014) esitellään toimittaja ja tietokirjailija Jonna Pulkkinen kirja *Kossu – Koskenkorvan ja suomalaisen vodkan historia*.

Konstailemattomuuden nimiin vannotaan myös *Teemun ja Markuksen leipäkirjan* esittelyssä, jonka otsikkokin vakuuttaa: ”Kunnon leipää, ei mitään piperrystä”. Kulttuurihistoriaa mahtuu vähän ruoka-aiheisiin, kun vieraillaan *Sibeliuksen pöydässä* Risto ja Ritva Lehmusoksan kirjan mukana. Tämäkin kirja tarjoillaan lukijoille arjesta muistuttaen. ”Herkkusuulle maistuivat osterit – ja läskisöösä”, lehti otsikoi (AL 14.10.2014). Ehkä huippua arkisuudessa edustaa sittenkin Satu Koiviston kirja *Gastronaatti eli kuinka rakastua rippeisiin*.

Myös erikoisruokavalioita käsittelevien kirjojen esittelyt ovat vähentyneet selvästi. Niitä näyttäisi myös ilmestyvän vähemmän kuin ennen. Karppausbuumi näyttää menneen kokonaan ohi, ainakaan sitä koskevia kirjoja ei enää esitellä.

Suosittujen lastentietokirjojen tekijöiden Aino Havukaisen ja Sami Toivosen lapsille suunnattu ruokakirja *Tatu ja Patu, syömään!* pääsi myös Aamulehdessä esiteltujen kirjojen joukkoon (AL 18.10.2014). Käsityö- ja sisustuskirjoja esiteltiin lehdessä jonkin verran, esimerkiksi *Kranssikirja*, lankojen värjäys, värikkäät sukaneuleet jopa vauvojen luurankoneuleet olivat niiden aiheina.

VAHVOJA TUNNETILOJA TIIETO - FINLANDIAN YMPÄRILLÄ

Mirkka Lappalaisen *Pohjolan leijona – Kustaa II Adolf ja Suomi 1611–1632* esiteltiin Aamulehdessä jo ennen Tieto-Finlandia-palkinnon myöntämistä koko aukeaman laajuudessa jutussa Tieto-Finlandia-palkintoehdokkuuden yhteydessä. Juttu on rakennettu tekijän haastattelun pohjalta. Jo artikkelin otsikko – ”Tutkija rakastui kuolleeseen kuninkaaseen” – kertoo kirjailijan innostuneesta suhtautumisesta kohteeseensa.

Lappalainen pitää kuningas Kustaa II Aadolfia Ruotsin ja samalla Suomen historian merkittävimpanä kuninkaana, koska kuningas rakensi perustan pohjoismaiselle yhteiskunnalle, siis valtiolle, jossa kansalainen saa käräjillä oikeutta. Seuraavalla sivulla esitellään loputkin palkintoehdokkaat myönteisessä hengessä. Toimituksella on kuitenkin selvä voittajasuosikki, kun Lappalaisen teos nostetaan näyttävästi ylitse muiden (AL 6.11.2014).

Palkitsemisen yhteydessä Lappalainen nostetaan Aamulehden etusivulle säteilevänä (AL 20.11.2014). Kirjailijan arki ja juhla punotaan hienosti otsikkoon: ”Mirkka Lappalainen veti ensin kahden tunnin luennon ja vaihtoi sitten juhlamekkoon.” Kulttuurisivuilla *Pohjolan leijonaa* sekä tekijää käsitellään koko aukeaman laajuudelta. Aamulehti lähtee jäljittämään tapahtumia palkinnon kulisseissa niin tulevan voittajan kuin palkinnosta päättäneen Heikki Hellmanin ja vähän kustantajankin näkökulmasta.

Lopullisen valinnan tehnyt Hellman on työskennellyt vierailvana professorina Tampereella. Hellman luonnehtii Lappalaisen

kirjaa tenhoavaksi lukuelämykseksi, joka vastaa täydellisesti kilpailun sääntöjen vaatimuksiin. Hellman pitää teosta poikkeuksellisen taidokkaana tietokirjana. Muidenkin ehdokkaiden ansioita tuodaan esiin. Jutussa pyritään luomaan elävä ja vauhdikas kuva myös nykyajan henkilöistä – ja onnistutaankin hienosti.

Uutisjutun rinnalla ilmestyy Erik Ahosen purevan kriittinen kolumni, jossa arvostellaan Tieto-Finlandia-raateja rock- ja pop-musiikin systemaattisesta ohittamisesta ehdokaskirjoja valittaessa. Ahonen suomii erityisesti vuoden 2014 raatia, joka jätti nimeämättä Antti Heikkisen *Risainen elämä* -teoksen ehdokaskirjojen joukkoon. Kirjoittaja luettelee lisäksi laajan joukon klassista musiikkia käsitteleviä teoksia, jotka ovat joko saaneet Tieto-Finlandian tai olleet palkintoehdokkaina. Ahonen ei kiistä ehdolla olleiden teosten ansioita, vaan muistuttaa, että myös populaarimusiikkia käsittelevät teokset voivat olla yhtä tasokkaita.

Aamulehden julkaiseman listauksen mukaan Tampereen seudun kirjastojen varatuin kirja marraskuussa 2014 oli juuri Antti Heikkisen *Risainen elämä – Juice Leskinen 1950–2006*. Toiseksi varatuin kirja oli Kauko Röyhkän, Ville Haapasalon ja Juha Metson *Et muuten tätäkään usko – Ville Haapasalon 2000-luku Venäjällä*. Kuvudentena listalla oli Johanna Vesikallion *Lillan – Elisabeth Rehnin epätavallinen elämä* (AL 20.11.2014). Yhteensä kymmenestä varuimmasta kirjasta puolet oli tietokirjoja.

Kulttuuriaiheet saavat kaikkiaan Aamulehdessä paljon palstatilaa. Jean Sibeliuksen syntymästä tulee vuonna 2015 kuluneeksi 150 vuotta ja Sibeliuksesta ilmestyy jo marraskuussa peräti kolmen aukeaman laajuinen artikkeli (AL 30.11.2014). Artikkelin lähteinä on käytetty kolmea tietoteosta: Vesa Sirénin *Aina poltti sikaria – Jean*

Sibelius aikalaisten silmin, Yrjö S. Koskimiehen *Hämeenlinnan poika*
Janne Sibelius ja hänen kotikaupunkinsa ja Marika Riikosen *Poika*,
jolla oli sammalta taskussa.

Turun Kirjamessuille on Aamulehden (2.10.2014) mukaan mukava mennä, koska ”siellä on vielä tyyliä”. Piikki lienee suunnattu Helsingin Kirjamessujen suuntaan. Kulttuuriaiheita siis arvostetaan, mutta Helsingin Kirjamessut eivät tähän aihepiiriin oikein mahdu.

MAAILMAN SYNNYSTÄ NIIN ETTÄ TOLLOKIN TAJUAA

Tiedesaiheiden kohdalla Aamulehden toimitus selvästi pyrkii erilaisin keinoin tavoittamaan kiinnostuneet, muttei alan koulutusta saaneet lukijat tarkentavilla selityksillä, kuvioilla ja myös haastattelutekniikalla. Hieno esimerkki tästä on professori Kari Enqvistin alkuräjähdyistä käsittelevän uuden teoksen *Ensimmäinen sekunti* julkisointi. Otsikko ”Kosmologi pakatoi maailman synnyn niin että tollokin tajuaa” virittää artikkelin tyyliin. Kirjasta ei ilmesty arviota, vaan Enqvistiä haastatellaan ja kuvatekstissä kerrotaan, että ”Kari Enqvist sanoo kirjoittavansa niille ihmisille, jotka eivät muuten piittaa luonnontieteistä” (AL 23.11.2014).

Enqvistiä ei esitellä lukijoille ensi sijassa professorina vaan tieteen popularisoijana ja kosmologina. Enqvist kehottaa miettimään omaa ajankäyttöään ja lukemaan horoskooppien sijasta tiedekirjoja: ”Ei niillä ole mitään merkitystä sote-uudistukselle tai muulle konkreettiselle, mutta ne rakentavat maailmankuvaa, joka on kriittinen ja erilaisia julistettuja totuuksia kyseenalaistava.”

Vaikka Enqvist arvioikin tieteen kilpailevan ihmisten huomiosta Big Brotherin kanssa, on hän optimistinen tieteen arvostuksen suhteen ja arvelee tieteen elävän julkisuudessa nousukautta. Hänen nuoruudessaan elokuvien tiedemies oli kaljupäinen hullu ja nykyisinkin fiktiivisille fyysikoille nauretaan, mutta hyvántahtoisesti. Todellisista fyysikoista esimerkiksi Stephen Hawking on suuri julkkis, Enqvist muistuttaa.

Kun monesti surraan kirja-arvioiden vähenemistä ja lyhentymistä sanomalehdissä, on hyvä muistaa asian toinenkin puoli. Jotkut aiheet ovat useimmille lukijoille oikeasti vaikeita ja vieraitakin. Hyvin toteutettu tekijähaastattelu, jonka lisäksi tarjotaan taustoittavaa tietoa ja käsitteiden selityksiä tarjoava lisämateriaalia, voi tavoittaa aivan ratkaisevasti enemmän lukijoita kuin vaikkapa toisen kosmologin tiukasti kirjan sisältöön keskittyvä kirja-arvio.

Aamulehden tietokirjallisuutta käsitelleet tiedeaiheet edustivat tarkastelujakson aikana laajempaa tiede-käsitystä kuin Helsingin Sanomien. Mukaan mahtui niin filosofiaa, sosiologiaa, politiikan tutkimusta, ateismia, lapsen oikeuksia kuin koirien kulttuurihistoriaakin. Tiede-juttuja sijoiteltiin myös näyttävästi kulttuurisivuille.

Lokakuun lopussa Aamulehti otsikoi, että ”Filosofi pureutui metrin ytimeen”. Tässä toimittaja Matti Kuuselan artikkelissa yhdistellään kiinnostusta herättävästi metrin mittaa käsittelevän tietoteoksen sisällön kuvausta ja sen tekijän, Tuukka Perhoniemen, haastattelua (AL 29.10.2014). Faktaruudussa selostetaan lisäksi metrin mitan historiaa informatiivisesti kuten Enqvistin kirjan visualisoinnissakin. Perhoniemen kirja *Mitan muunnelmia – Miten määritämme maailmaa, ihmistä ja tietoa* on hänen filosofian väitöskirjansa ja

”filosofian väitöskirjaksi Perhoniemen teos on hämmästyttävän helppolukuinen”, Aamulehti toteaa. Kirjan tekijä sanoo asettaneensa tavoitteekseen, että hänen äitinsäkin ymmärtäisi kirjan sisällön.

Filosofia on alan pienuuteen nähden vahvasti esillä. Perhoniemen ja kalareissulla jututetun Toivo Salosen haastatteluiden ohella tiedetoimittaja Pekka Wahlstedt arvioi lehdessä arkitilanteiden filosofiaa käsittelevän kirjan *Ylittämättömiä yksinkertaistuksia* (AL 29.10.2014).

Koirien Suomi on tietokirjailija Petri Pietiläisen toinen kirja koirista ja käsittelee koiran merkitystä Suomessa kautta aikojen, niin perinteentutkimuksen näkökulmasta kuin tuomalla esiin koirien monet palvelutehtävät nykyään. Aamulehdessä kirjaa tarkastellaan Ihmisten kesken -palstalla (AL 27.11.2014).

Myös Pietiläisten aiempi teos *Koirien maailmanhistoria* mainitaan jutussa. Biologi, tietokirjailija Mervi Laaksosta haastatellaan Suomen susipolitiikasta uutissivuilla. Kirjailijan vakuuttavuutta susipolitiikasta lisännee tietoruutu, joka on otsikoitu ”Palkittu tietokirjailija vastaa” ja jonka tekstissä kerrotaan, että Mervi Laaksonen on saanut syyskuussa 2014 tiedonjulkistamisen valtionpalkinnon tietokirjastaan *Susi*.

Tiedeaiheisiin kuului myös tunnetun sosiologin Göran Therbornin teoksen *Eriarvoisuus tappaa* arvio (AL 26.11.2014). Cambridgen yliopistossa vaikuttanut Therborn haastaa käsityksen siitä, että hyvinvointivaltio kantaisi huolta kansalaisten terveydestä vain näiden hyvää ajatellen – riittävän hyväkuntoisia miehiä on tarvittu myös sotaan, Therborn kirjoittaa.

Tampereen yliopiston valtio-opin professori Ilkka Ruostesaaren uusi kirja *Vallan sisäpiirissä* käsittelee suomalaista valtaeliittiä

ja valtarakenteita. Kulttuurisivujen artikkelissa Pekka Kymäläinen haastattelee Ruostetsaarta ja käyttää taitavasti muitakin keinoja kirjan keskeisten havaintojen ymmärrettävyyden lisäämiseksi. Faktaruudussa kerrotaan eliitin jakautumisesta seitsemään luokkaan. Jutun kuvatekstiin ja haastattelun lomaan on poimittu nostona kirjan ydinajatuksia, kuten: ”Sosiaalisen pääoman ja kontaktien merkitys ihmisten menestyksessä lisääntyy entisestään. Verkostoituminen eliitin keskuudessa lisääntyy myös selvästi.”

Muutamit muutkin tiedeaiheet ylittivät uutiskynnyksen: esimerkiksi lapsen oikeuksista ilmestynyt väitöskirja esiintyi uutisaiheena (AL 20.11.2014). Teemu Tairan kirjasta *Väärin uskottu? – Ateismin uusi näkyvyys* ilmestyi puolestaan perinteinen kirja-arvio (AL 22.11.2014).

Tiede, e-kirjat ja lukeminen yhdistyivät Aamulehden uutispalstalla, kun unitutkija Markku Partiselta kysytään, onko e-kirjan lukemisella vaikutusta nukahtamiseen (AL 4.11.2014). Partisen vastaus sisältää kehotuksen välttää kirkkaan tietokoneruudun ääressä tehtävää työtä illalla ennen nukkumaanmenoa. Sen sijaan e-kirjassa Partinen näkee enemmän positiivisia kuin negatiivisia puolia: ”Ennen nukkumaanmenoa on hyvä rentoutua ja käyttää aivoja niin, että työasiat ja huolet jäävät pois. Lukeminen ja siten myös e-kirja ajaa sen asian.”

Ilmastonmuutos aiheen vakavuuteen nähden ei vaikuttanut kesto-suosikkiaiheelta missään tarkastelluista sanomalehdistä. Aamulehden Sunnuntaivieras-palstalla Satu Hassi kuitenkin kirjoittaa energiapolitiikasta (AL 1.11.2014). Hassi esitellään kirjailijana ja vihreiden entisenä europarlamentaarikkona. Satu Hassi on kirjoittanut tietokirjoja ja tämä esittely saakin lukijan miettimään, onko

tietokirjallisuuden edistämisen kannalta viisaampaa esittäytyä tietokirjailijaksi vai pelkästään kirjailijaksi.

Suomalaisen tietokirjallisuuden superjulkkis Esko Valtaoja luopui tavaramerkikseen muodostuneesta parrasta television suorassa lähetyksessä, kun Nenäpäivä-keräyksen tuotto ylitti kolme miljoonaa euroa. Nenäpäivä-jutun uutisoinnin lisäksi Aamulehdessä kehoitetaan myös katsomaan lehden sivuilla oleva video, jossa Valtaoja kertoo, miltä elämä tuntuu parrattomana (AL 9.11.2014).

Nenäpäivänkin taustalla on ilmastonmuutoksen tavoin vakava asia, sen tavoitteena on edistää kehitysmaiden lasten ihmisarvoisen elämän toteutumista. Nenäpäivä koetaan kuitenkin kepeäksi tapahtumaksi ja siitä uutisoidaan näkyvästi. Siinä olisikin medialla ja kansalaisjärjestöillä haastetta kylliksi: millä ilmastonmuutoshuolen kanavoisi keskusteluksi, joka ei syvän pessimismin sävyttämänä saisi ihmisiä kääntämään sivua tai vaihtamaan kanavaa. Silti keskustelun pitäisi pohjautua tosiasioihin.

Aamulehden kotimaan uutisissa kerrotaan, että tietokirjailija Pentti Linkola esiintyi paneelissa EVA:n johtajan Matti Apusen kanssa Euroopan jätteen vähentämisen viikolla (AL 29.11.2014). Linkola kertoi, ettei ihmislailla ole tulevaisuutta ja näkemys vahvistui matkalla isoon markettiin.

Tietokirjallisuutta syksyn 2014 Aamulehdissä tarkastellessa jää kokonaisvaikutelmaksi, että poliittisesti ja taloudellisesti epävarmoina aikoina politiikka niin muistelmien kuin Venäjä-analyysien muodossa ja filosofinen pohdinta näyttäytyvät lehdessä tärkeinä aiheina. Sen sijaan erikoisruokavaliot ja ylellisyystuotteet saavat väistyä Aamulehden sivuilta.

Aamulehdessä ilmestyi muita lehtiä enemmän laajoja artikkeleita, joiden aiheena oli jokin tietokirja tai joissa tietokirjailijaa käytettiin asiantuntijana. Näiden artikkeleiden aiheet olivat vaihtelevia ja myös varsin erilaisia kuin Helsingin Sanomissa tai Keski-suomalaisessa. Esimerkiksi Jean Sibeliukselta ilmestyi juhlavuoden alla peräti kolmen aukeaman laajuinen artikkeli.

A I H E I D E N P A I K A L L I S U U S K E S K I S U O M A L A I S E S S A

Tietokirjallisuuden näkyvyys Keski-suomalaisessa näyttää suurelta osin varsin erilaiselta kuin Helsingin Sanomien ja Aamulehden. Poliitikkojen muistelmät toki noteerataan, vaan ei hehkuteta lehdessä. Poliitiikka, joka näkyi vahvasti Helsingin Sanomien ja Aamulehden kirjallisuusaiheissa, oli vähemmän merkityksellinen Keski-suomalaisen tietokirjallisuusaiheissa.

Entisen ulkoministerin Erkki Tuomiojan poliittiset päiväkirjat vuosilta 1991–1994 ja entisen valtiovarainministerin Iiro Viinan saman ajan päiväkirjat käsitellään molemmat pieninä uutisina kotimaa-sivuilla. Muissa sanomalehdissä nämä kirjat arvioidaan laajasti kulttuurisivuilla ja ne nostetaan uutisiksi myös etusivulle.

Pitkäaikaisen pääministerin Paavo Lipposen muistelmien toinen osa sen sijaan katsotaan poliittiselta ja historialliselta

painoarvoltaan niin merkittäväksi, että sitä ei Keskisuomalainen-kaan ohita. Useat poliitikkojen elämäkerrat ovat sisältäneet varsin kirpeitä arvioita aikalaisista, mutta Lipposen muistelmista toimittaja Mauri Liukkonen toteaa, että vaikka Lipponen tunnetaan kovasanaisena kielenkäyttäjänä, on hän muistelmissaan kuitenkin ”herrasmiesmäinen, jopa lempeä arvioidessaan kanssapoliitikkojaan” (KSML 22.10.2014).

Toimittaja Maarit Huovisen Tyrkkö-sukunimellä julkaisema *Tyttö ja nauhuri* noteerataan Keskisuomalaisessa hyvin. Huovisen poikkeuksellisesta suhteesta presidentti Urho Kekkoseen kertovan kirjan tiimoilta Keskisuomalainen julkaisi Huovisen laajan haastattelun kotimaan sivuilla. Etusivun nosto kertoo, että ”Kekkonen elää, Laukaassakin”. Ingressissä kerrotaan, että silloinen Tyrkkö ja Kekkonen viettivät usein viikonloppuja Laukaassa, Keski-Suomessa, missä presidentti hiihti ja lenkkeili. Kalastusretkiä tehtiin myös Konnevedellä. Kokonainen sivu on varattu sen rakennuksen esittelylle, jossa Kekkonen ja Tyrkkö viettivät usein viikonloppuja (KSML 12.10.2014).

Venäjää käsittelevät tietokirjallisuusaiheet eivät myöskään nouse tärkeysjärjestyksessä korkealle toisin kuin kahdessa muussa tarkastellussa lehdessä. Poikkeuksia kuitenkin on. Heikki Saaren kirjaa *Kotiryssä – Suomalaista subdetoimintaa neuvostoaikaan* arvioitiin tarkastelujakson aikana ainoastaan Keskisuomalaisessa (KSML 8.10.2014). Lehden Sunnuntai-sivuilla käsitellään näyttävästi Putinin Venäjää ja Venäjän hyökkäystä Ukraina. Aihetta käsitellään Moskovassa suurlähettiläinä toimineiden henkilöiden kautta. Heihin kuuluu myös Arto Mansala, jonka kerrotaan viimeistelevän kirjaansa *Kohti kaaoksen pitkää yötä – Kolme kautta Moskovassa*, joka ilmestyi keväällä 2015 (KSML 16.11.2014).

Sotahistoria Keskisuomalaisessa kyllä noteerataan. Väkirauhahan solmimisesta Suomen ja Neuvostoliiton välillä tuli syyskuussa 2014 kuluneeksi seitsemänkymmentä vuotta ja sen kunniaksi Keskisuomalainen (19.10.2014) julkaisi laajan artikkelin suomalais-saksalaisten perheiden kohtaloista. Jutun henkilöt olivat joutuneet lapsena heti sodan päätyttyä internointileirille Suomessa, koska heidän Suomessa asuva isänsä oli saksalainen. Lähteenä artikkelissa käytetään Oikeusministeriön julkaisemaa Mikko Määttälän teosta *Vihollisina vangitut – Internointileirit neuvostosubteiden välikappaleina 1944–1947*. Selvästikin kun sodasta on kulunut jo näinkin kauan, siviilien ja aiemmin poliittisista syistä syrjittyjen näkökulmalta sotaan on enemmän tilaa ja tarvetta.

Tämä ilmiö oli jo näkyvissä aiemmassa tutkimuksessani tietokirjallisuuden näkyvyydestä. Silloin esimerkiksi Ruotsiin lähetettyjen sotalasten kohtaloita käsiteltiin usein. Nekin, jotka olivat sota-aikana lapsia, ovat jo ikääntyneitä, ja kirjailijat ja media ovat huomanneet, että aikalaiskokemuksille on syytä antaa tilaa ennen kuin se on liian myöhäistä. Sama koskee Lotta-toimintaa, jonka arvo on toki noteerattu hyvän aikaa sitten pitkän vaikenemisen jälkeen. Keskisuomalaisessa kerrotaan, että Keski-Suomen lottaperinneyhdistyksen julkaisema *Mukana Lottatoiminnassa* -kirja on ilmestynyt ja KSML.TV:ssä haastatellaan vielä elossa olevaa lottaa Aino Lehtosta (KSML 25.11.2014).

Sotahistoriaan liittyi myös kirjailija Hannu Niklanderin analyttinen arvio W. G. Sebaldin kirjasta *Ilmasota ja kirjallisuus*, joka koostuu kahdesta laajasta esseestä toisen maailmansodan Saksaan ja maailmanpolitiikkaan liittyen (KSML 14.10.2014). Kaikkiaan sotahistoria esittäytyy Keskisuomalaisessa siviilien kärsimystä esiin

tuovana. Kun toisen maailmansodan päättymisestä on kulunut jo lähes seitsemänkymmentä vuotta, kaikki sodan käänneet ja rintamien tapahtumat on käyty läpikotaisin läpi, mutta sodan mentaalihistorialle ja traumojen käsittelylle on edelleen hyvin tilaa ja tarvetta.

LOISTAVAT TAPPERIN VELJEKSET JA MUITA KULTTUURIAIHEITA

Kulttuuriaiheista näyttävimpiin juttuaiheisiin kuuluvat keskisuomalaiset Tapperin veljekset. Taiteellisesti lahjakkaista Tapperin veljekistä ilmestyi useiden aiempien teosten jälkeen vielä Harri Tapperin (k. 2012) postuumi teos *Ampiaisen pesä*, joka perustuu perheen talon vintiltä löytyneisiin kuviin. Harri Tapperin vävy Terjo Kiljunen saattoi työn loppuun.

Keskisuomalaisen kirjaesittelyssä (KSML 2.10.2014) ja kirjailijan tyttären haastattelussa kerrotaan, että elämä Juholan pien-tilalla Keski-Suomessa oli aineellisesti vaatimatonta, mutta siihen mahtui muutakin kuin työntekoa. Poikien äiti veisti puusta lehmiä ja isä kertoi tarinoita ja piti pojille ”Vihtorin akatemiaa”, jossa urheiltiin, pidettiin runokilpailuja ja maalattiin vesiväreillä. Harri ja Marko Tapperista tuli kirjailijoita, Kain Tapperista kuvanveistäjä ja Yrjö Tapperista lavastaja. Komean jutun kuvituksena on neljä kiehtovaa kuvaa Tapperin perheen vauhdikkaasta menosta.

Viinan historian oletetaan kiinnostavan lukijoita aivan samoin kuten Aamulehdessäkin. Toisin sanoen Jonna Pulkkinen kirja *Kossu – Koskenkorvan ja suomalaisen vodkan historia* esitellään näyttävästi

(KSML 3.10.2014). Juttutyyppi on samanlainen kuin Tappereiden kohdalla: toimittaja esittelee kirjan keskeistä sisältöä ja upottaa jutun tekijän – tai Tapperin tapauksessa hänen tyttärensä haastatteluun perustuvia – kommentteja. Arvion sijasta aiheesta tehdään uutisjuttu, jossa tekijä esiintyy asiantuntijana. Kiinnostavaa on havaita, että *Kossu*-kirja kiinnostaa maakunnissa, mutta sen ei katsoa kiinnostavan riittävän Helsingin Sanomien lukijoita. Helsingin Sanomissa sen sijaan ilmestyy useasti toimittaja ja tietokirjailija Jouko Mykkäsen viiniarvioita.

Komisarion *Palmu* -elokuvien tapahtumapaikka on Helsinki, mutta aiheesta ilmestyneeseen *Komisario Palmun jäljillä* -kirjaan Keski-suomalainen ottaa paikallisuutta korostavan näkökulman (KSML 16.10.2014). Kirjan tekijät, Juha Järvelä ja Marjo Vallitu ovat Jyväskylän yliopiston tutkijoita ja tämä seikka nostetaan ingressiin. Elokuvat perustuvat Mika Waltarin dekkareihin ja jutun yhteydessä mainitaan myös Waltarin opas aloitteleville kirjailijoille *Aiotko kirjailijaksi?*

Kirsi Kunnaksen merkitys suomalaiselle lastenkirjallisuudelle monen sukupolven ajan on erittäin suuri. Kun vielä hänen 90-vuotisjuhlan kynnyksellä ilmestynyt Leena Kirstinän kirjoittama elämäkertansa *Kirsi Kunnas – Sateessa ja tuulessa* on selvästikin hyvin onnistunut, kaikki lehdet kirjoittavat siitä laajasti ja hyvin myönteiseen sävyyn. Keski-suomalaisessa huomataan mainita myös Kirsi Kunnaksen vuonna 1968 ilmestynyt *Aikamme aapinen*, joka oli toimittaja Eija Komun mukaan käänteentekevä, koska siinä ei lapsia kasvatettu ylhäältäpäin moralisoiden (KSML 4.11.2014).

PALKINNOT JA KIRJAMESSET PAIKALLISESTA NÄKÖKULMASTA

Paikallinen näkökulma korostuu vahvasti Keskisuomalaisen eri tietokirjallisuuspalkintoja koskevassa uutisoinnissa. Esimerkiksi Vuoden kristillinen kirja -palkintoehdokkaista ei usein esitellä sanomalehdissä, mutta kun jyväskyläläisen Jouni Tillin teos *Suomen pyhä sota – Papit jatkosodan julistajina* asetettiin palkintoehdokkaaksi, nostetaan se uutiseksi ja samalla mainitaan muutkin palkintoehdokkaat (KSML 4.10.2014).

Jyväskyläläisyys on nimenomaan tässä kirjoittajaa määrittelevä tekijä, hänestä ei kerrota esimerkiksi, mikä hänen tutkimusalanansa on tai mitä yliopistoa hän edustaa. Jyväskylä-kärjellä Keskisuomalainen nostaa myös uutiseksi jyväskyläläisille Janne Könöselle ja Markku Jokisipilälle teoksestaan *Kolmannen valtakunnan vieraat – Suomi Hitlerin Saksan vaikutuspiirissä 1933–1944* myönnetyn presidentti Urho Kekkosen 70-vuotisjuhlasäätiön tunnustuspalkinnon (KSML 20.11.2014).

Marraskuussa Keskisuomalainen julkisti myös Suomen parhaan yrityskirjakilpailun palkintoehdokkaat. Tässäkin uutisessa toimitaan paikallisuus edellä. Ensin tosin mainitaan palkinnon jakajataho, Suomen Ekonomiliitto ja Finlandia-tasoinen 30 000 euron palkintosumma. Palkintoehdokkaista nostetaan esiin korpilahtelaislähtöisen Juhana Torkin *Tarinan valta – Kertomus luolamiehen paluusta* sekä kaksi jyväskyläläisen tietokirjakustantaja Docendon julkaisemaa teosta, Sixten Korkmanin *Talous ja utopia* ja Petri Parviaisen *Myyntipsykologia – Näin meille myydään*.

Helmikuussa 2015 myönnetyn palkinnon voitti Sixten Korkmanin *Talous ja utopia*.

Tieto-Finlandia-palkintoehdokkaiden yhteydessä esiin nostetaan Aila Ruohon ja Vuokko Ilolan teos *Usko, toivo ja raskaus – Vanhoillislestadiolaista perhe-elämää* ja Minna Maijalan teos *Herkkä, hellä, behkuvainen Minna Canth*. Näistä ensimmäinen on jyväskyläläisen kustantajan Atenan julkaisema ja toinen käsittelee Jyväskylässäkin vaikuttanutta suomalaisen kirjallisuuden merkittävää tekijää.

Esiin nostetaan myös tietokirjallisuuden arvo yleensä esiraatiin kuuluneen Susanna Petterssonin haastattelun kautta. Pettersson kertoo olevansa suunnattoman iloinen siitä, kuinka paljon kustantajat panostavat tietokirjallisuuteen näinkin pienellä kielialueella (KSML 6.11.2014). Palkinnon voittanutta Mirkka Lappalaista haastatellaan lehdessä (KSML 20.11.2014).

Myös tutkimusaiheita esiin tuotaessa paikallisuuden arvostus ilmenee Keskisuomalaisessa selvästi. Siinä missä Helsingin Sanomat ei ole enää moneen vuoteen kiinnittänyt huomiota väitöstutkimuksiin harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta, nostaa Keskisuomalainen niin väitökset kuin monet muutkin Jyväskylän yliopistoon liittyvät tutkimusuutiset esille. Lehdessä kerrotaan muun muassa, että psykologian emeritaprofessori Lea Pulkkinen on ainoa Jyväskylän yliopiston edustaja uudessa teoksessa *Suomalaisia tieteen huipulla – 100 tieteen ja teknologian saavutusta* (KSML 3.10.2014).

Frankfurtin kirjamesut uutisoidaan myös paikallisesta näkökulmasta. Lehdessä kerrotaan, että kolme romaania julkaissut jyväskyläläinen tieteiskirjailija Pasi Ilmari Jääskeläinen on lähdössä Frankfurtin kirjamesuille. Jutussa kerrotaan Jääskeläisen

”onnenpotkusta”, joka johti hänen esikoisteoksensa käännoikeuksien myyntiin useaan maahan. Kirja oli esillä Frankfurtin kirjames-
suilla kustantajan osastolla ja sopiva ruotsalainen kirjallisuusagentti
innostui teoksesta. Näistä syistä Jääskeläinen suhtautui Frankfurtin
kirjamesuihin suurin odotuksin.

Jääskeläiseltä kysytään myös, millaisia ponnistuksia vaa-
ditaan, että suomalainen kirjallisuus menestyisi maailmalla. Hän
vastaa: ”Kirjassa pitää olla hyvä idea ja pointti, joka kiinnostaa ja
jota on helppo esitellä. Mahdollisuus sloganeihin. Lisäksi tarvitaan
omaperäisyyttä, viihdyttävyyttä, hyvää agenttia ja markkinointia.
Kaikkea tätä yhdistettynä onnenpotkuihin.” Tämä kaunokirjailijan
tiivistys sopinee kansainvälisille markkinoille pyrkivän tietokirjan-
kin ominaisuuksiksi, jos vaihdetaan viihdyttävyys vaikkapa suju-
vaan kerrontaan.

Frankfurtin kirjamesuja koskevaan uutiseen (KSML
6.10.2014) sisältyi messuja valottava tietoruutu, jossa mainitaan,
että messuille osallistuu myös Jyväskylän yliopiston tutkija Ans-
si Halmesvirta, jonka toimittama *Land unter dem Nordlicht – Eine
Kulturgeschichte Finnlands* esittelee Suomen kulttuurihistoriaa sak-
sankieliselle lukijakunnalle.

Tietokirjallisuuden väheksyntää kirjallisuuden lajina ei esiin-
ny sanomalehdissä. Yksi poikkeus tarkastelujaksona kuitenkin nousi
esiin: Keskisuomalaisessa muusikko Pelle Miljoonan *Roudari*-kirjan
arvion yhteydessä todetaan, että ”*Roudari* on Pelle Miljoonan kol-
mastoista kirja, jos omaelämäkertaa *Elossa ja potkii!* (2004) ei las-
keta.” Kirjoittaja tarkoittaa tietysti, että *Roudari* on Pelle Miljoonan
kolmastoista kaunokirja, mutta asettelee sanansa huonosti toteamal-
la, että tietokirja ei ole kirja.

Jos Aamulehdessä filosofia oli asetettu aitiopaikalle, esillä se oli Keskisuomalaisessakin, vaikkei yhtä näyttävästi. Filosofi Lauri Järvillehdon teos *Monenkirjavia kuvitelmia* saa lehdessä toimittaja Pekka Jäntin paneutuvan arvion (KSML 7.10.2014).

Talouskirjoista esiin nostetaan Nokian matkapuhelinhistorian loppuvaiheita käsittelevä teos *Operaatio Elop* (KSML 8.10.2014) ja Lasse Kankaan kirjoittama paikallispankkihistoria *Jämsänjokilaaksoa rakentamassa – Osuuskassat ja osuuspankki Jämsän seudulla 1914–2014* (KSML 16.11.2014).

Tietokirjailija-ammattinimike esiintyy vain harvoin lehtien otsikoissa, vaikka kirjojen tekijöitä luonnehditaankin aina silloin tällöin tietokirjailijoiksi. Ekokatastrofin Kainuussa tuottaneesta Talvivaaran kaivoksesta kirjan kirjoittanutta Marko Erolaa luonnehditaan kuitenkin tällä nimikkeellä Keskisuomalaisen uutisessa (KSML 26.11.2014).

VAIKEUKSIEN KAUTTA VOITTOON

Vaikeuksien kautta voittoon on yksi tarinatyyppi, jonka lehdet haluavat mielellään kertoa. Tätä juttutyyppiä edusti Keskisuomalaisessa kertomus saarijärveläisestä opettajasta Marja Korhosesta, joka aivoinfarktin jälkeen kirjoitti kokemuksistaan otsahiiren avulla teoksen *Häivähdyksiä – Erikoinen elämäni* (KSML 14.10.2014). Myöhemmin Korhosen elämäkerta nostetaan pääkirjoitussivullekin (KSML 23.11.2014). Keskisuomalaisen verkkolehdestä on katsottavissa myös video, jossa kirjan tekijä esittelee kirjoitustekniikkaansa.

Samaan tarinatyyppiä edustaa muissakin lehdissä esitelty Eunsun Kimin *Pohjois-Korea – Yhdeksän vuoden pakomatka helvetistä*, mutta aihepiiri on toki vahvasti poliittinen (KSML 17.10.2014).

Kirjailija, psykoterapeutti Katriina Järvistä pyydetään kertomaan elämänsä vaikuttajista, eli hänelle merkityksellisistä ihmisistä. Taustalla on hänen vasta ilmestynyt kirjansa *Kaikella kunnioituksella – Irtiottoja vanhempien vallasta*. Yhtenä kolmesta henkilöstä hän mainitsee toisen tietokirjailijan, Laura Kolben, jonka kanssa Järvinen on kirjoittanut kirjan *Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa* (KSML 1.11.2014). Järvisen elämäntarinankin voi liittää tähän vaikeuksien kautta voittoon -sarjaan, kuten hänen omaelämäkerrallisia aineksia sisältävän uusimman kirjan otsikkokin vihjaa.

Yksittäisten juttujen kohdalla on kysymys vakavista ja koskettavista aiheista, mutta etäämmältä katsoen tällaisten juttuaiheiden lisääntyminen sanomalehdissä voidaan tulkita myös viihteellistymiseksi. Voidaan myös neutraalimmin puhua aiheiden kirjon laajentumisesta.

SEIKKAILUJA, URHEILUA JA TAPAKULTTUURIA

Lokakuussa Keski-suomalaisen kulttuurisivuilla asetetaan samalle sivulle rinnakkain tv-toimittaja Arman Alizadin Kauko Röyhkän kanssa kirjoittama matkakirja *Armanin maailma* ja entisen puolustusministerin Elisabeth Rehnin henkilökuva. Yhteistä kirjoille on kohdehenkilöiden matkat erikoisiin ja vaarallisiin paikkoihin. Toinen tekee seikkailuohjelmaa ja toinen työskentelee sovittelijana maailman

kriisipesäkkeissä. Lienee helppo arvata kumman teos saa enemmän palstatilaa ja ison otsikon ”Kipua ja kuolemaa kaihtamatta”.

Tämä on vain yksi esimerkki tilanteesta, jossa lehtitalot laskevien levikkien tilanteessa päätyvät tuomaan suuren yleisön viihdyttäviä aiheita näyttävästi esille. Tämä ei toki tarkoita, että Alizadin kirja olisi mitenkään huonompi tietokirja kuin Rehnistä kertova *Lillan*.

Helsingin Kirjamessujen raportissa haastatellaan matkaohjelmien tekijöitä ja ohjelmien pohjalta kirjoja julkaisseita tekijöitä. Riku Rantala, Tuomas Milonoff, Sami Yaffa ja Arman Alizad tunnetaan kaikki muun muassa suosituista television matka- ja seikkailuohjelmistaan – Rantala ja Milonoff *Madventuresista*, Yaffa *Sound Trackerista* ja Alizad mainitusta Armanin maailmasta. Kirjat näyttävät jutussa jäävän henkilöhahmojen ja seikkailujen varjoon, mutta voi myös miettiä, onko pelkästään haitaksi, että televisioseikkailijan kirja saa paljon julkisuutta. Eittämätön etu voi piillä siinä, että teini-ikäiset pojat ja nuoret miehet innostuvat tutustumaan näihin kirjoihin (KSML 1.11.2014).

Sama ilmiö pätee myös Venäjälle suuntautuneilla matkaohjelmillaan Suomessa julkikseksi nousseen Ville Haapasalon kirjoihin. Jo ennen näitä matkaohjelmia Haapasalo oli tunnettu näyttelijä Venäjällä. Hänen kaikki Kauko Röyhkän kanssa tekemänsä kirjat ovat myyneet erittäin hyvin. Syksyllä 2014 tuorein kirjoista – *Et muuten tätäkään usko – Ville Haapasalon 2000-luku Venäjällä* – saa jo arvioijalta kyllästyneen kommentin: julkisnäyttelijä vaikuttaa jo turtuneen kaikkeen omituiseen ja niinpä sama turtumus tarttuu lukijaankin (KSML 11.11.2014). Arviota lukiessa havahtuu myös huomaamaan, että valtaosa tarkastelluista eri lehtien tietokirja-arvioista on luonteeltaan myönteisiä.

Hannu Niklanderin matkakirjassa *Luon katseen luoteeseen – Matkakertomuksia Pohjolasta* matkataan Pohjoismaihin, Huippuvuorille, Grönlantiin ja Quebeciin. Kriitikko Risto Löf (KSML 13.11.2014) toteaa kirjasta, että ”sankaritravelleri voi kokea Niklanderin kirjan epämuodikkaana. Juuri siksi se on virkistävää luettavaa.” Virkistävää on myös huomata, että ainakin joskus Helsinki kelpaa maakunnassa esiteltäväksi, kun lehdessä haastatellaan Heidi Kalmaria hänen viime vuonna julkaistusta Mondon Helsinki-matkaoppaastaan. Myös titteli ”matkaopaskirjailija” on hauska (KSML 23.11.2014).

Lokakuussa lehden urheilusivuilla pohditaan, voiko elektromainen urheilu olla ylipäänsä urheilua (KSML 15.10.2014). Toisin sanoen e-urheilu olisi tietokoneilla tai konsoleilla pelattavia viihdepelejä, esimerkiksi strategiapelejä tai rytmi- ja tanssipelejä. Jutussa viitataan Jyväskylän yliopiston liikuntasosiologi Arto Tiihosen Valtion liikuntaneuvoston julkaisusarjassa ilmestyneeseen raporttiin. Urheilua käsittelevät tiedekirjat ovat Keski-suomalaisessa erityisen kiinnostuksen kohteina, koska Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus KIHU ja myös maan ainoa Liikuntatieteellinen tiedekunta sijaitsevat Jyväskylän yliopistossa. Toki aihe on kiinnostava muultaakin kuin paikalliselta kannalta.

Saman tulkinnan voi tehdä Helsingin olympialaisissa vuonna 1952 melonnassa kultamitalin voittaneen Sylvi Saimon elämäkerran arviosta. Pirjo Vuorenpään teos *Sylvi Saimo – Tahto ratkaisee voittajan* saa näyttävän arvion viiden valokuvan kera. Saimosta, josta tuli myös 1960-luvulla kansanedustaja, ei valtakunnanlehdissä juuri puhuta (KSML 13.11.2014).

Urheilua koskevista aiheista myös Juliet Macurin suomennettu teos *Valheiden ketju – Lance Armstrongin tarina* arvioidaan

urheilusivuilla (KSML 17.10.2014). Kirjailija on The New York Timesin urheilutoimittaja ja kirja kertoo kilpapyöräilijä Lance Armstrongin dopingin käytöstä. Toinen urheilukirjasuomennos Karin Sturmin kirjoittama elämäkerta F1-kuljettaja Michael Schumacherista arvioitiin myös urheilusivuilla (KSML 6.11.2014).

Lokakuun Terveys-sivuilla on kokosivun juttu 3D-tulostuksesta ja sen soveltamisesta lääketieteen alalle. Artikkelin tuskin jää keneltäkään lehden lukijalta huomaamatta, kun sen kuvituksena on suuri värikuva ihmisen selkärangasta. Lähteenä on käytetty Jukka Tuomen ja Antti Mäkitien tieteellisessä aikakauslehdessä *Surgical Innovation*issa ilmestynyttä artikkelia (KSML 21.10.2014).

Marraskuun Terveys-sivulla kerrotaan puolestaan, että uhkailu töissä on yleistä: jopa 200 000 suomalaista kokee väkivallan uhkaa työssään. Jutun lähteenä on Työterveyslaitos ja lopussa kerrotaan, että lisää tietoa väkivaltariskin ennakkoinnista ja hallinnasta voi ammentaa äskettäin ilmestyneestä Lauri Sundellin kirjasta *Työkaverina pelko* (KSML 11.11.2014).

Yleisvaikutelmani kaikista kolmesta tarkastellusta sanomalehdestä on, ettei sisustus-, lifestyle- ja askartelukirjoja enää esitellä yhtä paljon kuin edellisen tutkimukseni aikaan viisi vuotta sitten. Tosin silloin näitä juttuja oli eniten Turun Sanomissa, joka ei tällä kertaa ollut mukana aineistossa. Kokonaan ne eivät ole kuitenkaan poistuneet ja näistä aiheista pystyykin rakentamaan myös kiinnostavasti taitettuja, esteettisesti miellyttäviä sivuja.

Hauska esimerkki tällaisesta toteutuksesta on Keskisuomalaisen juttu, jossa annetaan sadepäivän askarteluvinkkejä lapsille värikkäässä koko sivun jutussa. Sympaattisen jutun tietoruudussa kerrotaan, että inspiraation lähteenä on toiminut Pertti Koskimiehen

ja Markus Varesvuon kirja *Tiesitkö tämän linnuista?* sekä Otavan 1970-luvulla julkaisema *Eläinten maailma 2* (KSML 1.10.2014). Keskisuomalainen ilmestyi vielä tutkimusajankohtana broadsheet-lehtenä, joten koko sivun juttu vastaa aukeaman juttua muissa lehdissä. Lehti on kuitenkin siirtymässä tabloid-kokoon useimpien muiden lehtien tavoin.

Lastentietokirjat eivät ole kovin usein sanomalehdissä esiintyvä aihe, mutta silloin tällöin ne nostetaan teemaksi. Keskisuomalaisessa esitellään kulttuuri-sivuilla Mervi Lindmanin mainion piirroskuvan kera kaksi lapsille suunnattua tietokirjaa tai kirjaa, jotka ovat tietokirjan ja fiktion välimaastossa. Ensimmäinen on Tiina Nopolan ja Mervi Lindmanin *Siiri ja kadonnut tähti*. Siinä isä kantaa kotiin kaukoputken ja saa Siirin innostumaan tähdistä. Toinen on Juhani Anttilan ja Tuukka Perhoniemen *Popin ja Pikkukarhun avaruusmatka*, jossa arvion mukaan asiatiedon välittäminen onnistuu paremmin, kuin tarinan kehittely. Kolmantena esitellään vielä Tuulia Ahon lastenrunoteos *Tähdenlaskijan runoja*, jossa kerrotaan myös tähtitaivaasta (KSML 13.11.2014).

Mirva Saukkolan *Etiketti – Käytösopas arkeen ja juhlaan* juhlii muotisivulla koko sivun näyttävänä juttuna (KSML 18.10.2014). Kolmen ison piirroskuvan avulla lukijoita valistetaan juhlapukeutumisesta.

Käytöstapoihinhinkin liittyi myös marraskuun komeimmin esille nostettu kulttuuriaihe. Tarkemmin aihe koskee yhteiskuntaluokkia ja makua. Siinä asetetaan rinnakkain Laura Kolbe ja Semi Purhonen. Kirjoittajien esittelyssä kerrotaan Kolben tuoreesta kirjasta *Yläluokka* sekä Purhosen ja työryhmän tutkimuksesta, joka ilmestyi hiljattain kirjana *Suomalainen maku*.

Varsinaista kiistaa historian tutkijan ja sosiologin välille ei saada, mikä voi johtua siitäkin, että he ovat saattaneet antaa vastauksensa erikseen. Kolben näkökulma on koko lailla historiallinen ja hän puhuu säätyjaon tilalle tulleesta meritokratiasta eli koulutuksen avaamasta polusta, joka mahdollisti keskiluokan muodostumisen. Purhonen puhuu pelkästään nykyajasta ja tuo esiin, että eliiteistä puhuttaessa on tärkeää erottaa taloudellinen eliitti kulttuurieliitistä. Molemmat tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että sosiaalinen asema periytyy nykyisin aika vahvasti. Purhonen huomauttaa lisäksi, että sosiaalisen nousun mahdollisuudet ovat hidastuneet (KSML 9.11.2014).

Tämän parin kuukauden mittaisen näytteen perusteella muodostuu vahva vaikutelma siitä, että kaikki päivälehdet Suomessa eivät suinkaan tuota lähes samanlaista aineistoa lukijoille. Keski-Suomalaisen vahva paikallisuuden korostus on tärkeä seikka, tärkeämpi kuin Aamulehdellä. Jos tietokirjailija tai hänen teoksensa kustantaja on Keski-Suomesta, tai teoksen aihe liittyy Keski-Suomeen, teoksella on huomattavasti paremmat mahdollisuudet tulla arvioituksi lehdessä kuin ilman jotakin näistä liittynöistä.

Lisäksi eri lehtien toimittajilla on erilaisia näkemyksiä esitlemisen arvoisista kirjoista, ja jo senkin vuoksi vain pieni osa kirjasyksyn mittaan esille tuoduista kirjoista on samoja eri lehdissä. Eniten yhteneväisyyksiä lehtien valinnoissa on Tieto-Finlandia-palkintoehdokkaiden ja -voittajan uutisoinnissa, nimekkäiden poliitikkojen muistelmien arvioiden julkaisemisessa ja toista maailmansotaa käsittelevien yksittäisten teosten saamassa huomiossa, kun Suomen ja Neuvostoliiton solmimasta rauhasta tuli syyskuussa 2014 kuluneeksi seitsemänkymmentä vuotta.

T I E T O K I R J A T J A T I E T O K I R J A I L I J A T A I K A K A U S L E H D I S S Ä

Aikakauslehtien merkitys tietokirjallisuuden esiintuojina on erittäin suuri. Esittelen seuraavaksi, miten tietokirjallisuus näkyy noin kahden kuukauden seurantajakson aikana Suomen Kuvalehdessä, Kotiliedessä, Annassa ja Kodin Kuvalehdessä. Erikoislehdistä seurasin vielä Tiede-lehteä, Yliopisto-lehteä, Talouselämää ja Suomen Luontoa. Tarkastelin näiden lehtien verkkosivuja, erityisesti blogeja ja blogikirjoitusten aiheita sekä lukijoiden kommentteja.

Kaikki lehdet esittelevät tietokirjallisuutta ja tietokirjailijoita jopa laajasti, kukin hieman omasta näkökulmastaan katsoen. Tietokirjallisuudella on perinteisesti ollut paikkansa Suomen Kuvalehden kaltaissa lehdissä, mutta myös suomalaiset naisten- ja perhelehdet näyttävät antavan hyvin tilaa tietokirjailijoille.

T I E T O K I R J A I L I J A T A R V O S - S A A N S U O M E N K U V A L E H D E S S Ä

Suomen Kuvalehti vaikuttaa päällisin puolin vuodesta toiseen varsin samanlaiselta, mutta muuttumattomuus liittyy kuitenkin varsinkin taittoon ja visuaaliseen ilmeeseen. Sisällön puolesta huomioni kiinnittyvät kahteen muutokseen. Ensinnäkin uutiskilpailun jatkuvasti nopeutuessa kerran viikossa ilmestyvän politiikkaan ja muihin ajankohtaisiin ilmiöihin kiinnittyvä asiapitoinen lehti ei pärjäisi kertomalla jo moneen kertaan uutisoituiduista aiheista. 268 000 lukijaa tavoittava lehti onkin omaksunut Long Play -otteen eli tarjoaa joka numerossa pari hyvinkin laajaa ja huolella taustoitettua reportaasia, jotka haukkaavat lehden sivumäärästä huomattavan osan. Tietokirjailijat tai -kirjat näyttävät päätyvän hyvin näiden juttujen pääaiheiksi tai tärkeiksi taustatietojen lähteiksi, jotka korrektisti mainitaan tai selostetaan laajastikin.

Toinen suuri muutos Suomen Kuvalehden perinteikkäässä linjassa on verkkolehden tuottaminen painetun lehden rinnalle. Verkkolehden jutut ovat maksumuurin takana ja digilehteä päivitetään joka päivä. Näillä kahdella muutoksella lehti selvästikin haluaa tavoittaa aiheisiin syventyvää journalismia kaipaavat lukijat ja toisaalta vastata ajan hermolla olemisen haasteeseen. Olisi kiinnostavaa tietää, minkälaisesta joukosta tämän tyyppisistä jutuista kiinnostuneet lukijat koostuvat.

Suomen Kuvalehden verkkosivuilla on seitsemäntoista blogia, joista kolmetoista näyttäisi olevan aktiivisesti päivitettyjä. Yksi lehden bloggaajista on biologi ja kirjailija Tiina Raevaara, joka lehden luonnehdinnan mukaan ”tutkailee tieteen maailmaa kaunokirjailijan

aivoin”. Toinen bloggaaja on politiikan tutkija Mari K. Niemi, joka toimii vierailevan tutkijana Glasgow’ssa ja havainnoi Skotlannin, Britannian ja Suomen politiikkaa ja mediaa. Edelleen blogin pitäjistä Marko Maunula toimii Yhdysvaltojen historian professorina Atlantassa ja kommentoi Yhdysvaltojen politiikkaa ja populaarikulttuuria. Myös blogikirjoitukset ovat maksumuurin takana, mutta lukijoiden kommentteja pääsee kyllä lukemaan.

Painetussa lehdessä perinteistä Suomen Kuvalehden juttutyyppejä edustaa Talvisodan aloittaneita Mainilan laukauksia käsittelevä artikkeli, jonka lopussa kerrotaan, että lähteenä on käytetty muun muassa tietokirjaa *Rajan pinnassa – Kivennavan kylät* (SK 47/2014).

Kirjavuoden vilkkaimpaan aikaan loka–marraskuussa Suomen Kuvalehdessä ilmestyi ainoastaan kymmenen tietokirja-arviota. Tietokirjailijoista ja tietokirjoista kuitenkin puhuttiin lehdessä varsin paljon. Näyttää siltä, että tietokirja-arviot olisivat lehdessä vähentyneet ja tietokirjallisuuskeskustelu on siirtynyt muihin juttutyyppeihin. Esimerkiksi taloustieteilijä Jegor Gaidarin teos *Imperiumin tuho* esiintyy lehdestä Uutisviikko-palstalla raha-teeman alla (SK 43/2014). Kirjoista kyllä puhutaan, mutta toimituksessa kenties arvellaan määritelmän ”kirja-arvio” karkottavan osan lehden lukijoista. Selailukulttuuriin sopii hyvin se, että lehdet poimivat lukijoilleen kirjoista ja muista lähteistä kiinnostavia ajatuksia, joita voidaan edelleen poimia uutisvirrasta myös mobiililaitteilla.

Loka–marraskuun tietokirja-arvioista puolet liittyi politiikkaan: neljä arvioista käsitteli nimekkäiden poliitikkojen muistelmia, henkilökuvia tai päiväkirjoja ja yksi kahden nuoren poliitikon keskustelukirjaa. Sanomalehtien tietokirja-arvioista tutut nimet

esiintyivät Suomen Kuvalehdessäkin, edustettuina ovat niin Erkki Tuomioja, Paavo Lipponen, Elisabeth Rehn kuin Iiro Viinanenkin. Keskustelukirja oli taas vasemmistonuorten puheenjohtajan Li Anderssonin ja kokoomusnuorten silloisen puheenjohtajan Susanna Kosken kirjeenvaihtoon perustuva teos *Punavihreä, sinivalkoinen – Keskustelukirjeitä* (SK 43/2014).

Muissa arvioissa toistuivat samat Erkot ja Elopit kuin suurissa sanomalehdissä (SK 45 ja 46/2014). Poliitikkojen elämäkertojen korostuminen liittyy tosin myös niiden ilmestymisajankohtaan. Vuoden 2015 alkupuolella tietokirja-arvioita oli muistakin aiheista, kuten nobelisti A. I. Virtasen elämäkerrasta, elämäntaito-oppaasta tai vaikkapa *Tuntemattoman sotilaan* sanonnoista (SK 6/2015).

Suomen tietokirjailijat ry:n jakama Tietopöytä-palkinto noteerattiin näkyvästi Suomen kuvalehdessä. Vuonna 2014 tämän lasten- ja nuortentietokirjapalkinnon sai Marjut Hjelt, jonka viimeisiin teoksiin kuuluu muun muassa *Lapsuuden sadut ja seikkailut* (SK 48/2014).

Lasten- ja nuortentietokirjapalkinnot saavat yleensä vähemmän huomiota kuin muut kirjapalkinnot. Kanava-tietokirjapalkintoehdokkaiksi asetetut kymmenen tietokirjaa esiteltiin lyhyesti ja raadin toinen jäsen, tietokirjailija Elina Grundström pohtii, miksi suomalainen tietokirjallisuus on keskittynyt käsittelemään vain suomalaisia aiheita (SK 43/2014). Jo seuraavassa numerossa uutisoidaan, että palkinnon saikin Kalle Kniivilä teoksestaan *Putinin väkeä – Venäjän hiljainen enemmistö* (SK 44/2014).

Huomiota sai luonnollisesti myös Suomen Kuvalehden vuoden 2014 journalistipalkinnon saaja Heikki Aittokoski, joka on myös tietokirjailija samoin kuin edellisenä vuonna palkinnon saanut

Anna-Lena Laurén (SK 44/2014). Laurén on kirjoittanut useita tietokirjoja Itä-Euroopasta ja saanut journalistipalkinnon ohella muitakin huomionosoituksia. Hän kirjoittaa myös Suomen Kuvalehden kolumnistina Venäjän ja Ukrainan tapahtumista. Tietokirjailijakolumnisteihin Suomen Kuvalehdessä lukeutuu myös suomen kielien tutkija Lari Kotilainen. Lisäksi lehden bloggaaja Tiina Raevaara kirjoittaa myös kolumneja.

Lehdessä julkaistut laajat tietokirjallisuusartikkelit käsittelevät eri aihepiirejä. Yhden artikkelin kohdehenkilö on juuri journalistipalkinnon saanut Aittokoski (SK 44/2014). Aittokoskea luonnehditaan jutussa toimittajaksi, joka ei pelkää suuria aiheita. Aittokosken tuoreimman tietokirjan *Narrien laiva – Matka pieleen menneessä maailmassa* kirjoittamisen lähtökohtana oli jutun mukaan Aittokosken Bangladeshissa halpojen vaatteiden alkuperän jäljillä herännyt voimakas kokemus ihmisten eriarvoisuudesta.

Aittokosken haastattelussa muistellaan myös 1990-luvun alun yhteiskuntateiden pääsykoekirjoja: tiedotusopin *Uutisoppikirja* ja *Johdatus sosiologiaan* olivat teoreettisuudessaan Aittokoskelle käsittelemättömiä, mutta *Johdatus poliittiseen historiaan* sen sijaan oli elämys. Historianfilosofiaan Aittokoski uppoutui Aristoteleen, Marxin ja Spenglerin avulla. Ohjenuorakseen hän on omaksunut asenteen ”ainakin joskus pitää uskaltaa tehdä toisella tavalla, panna itsensä likoon. Voi mennä pieleen, mutta se ei ole niin vakavaa. Paljon vakavampaa on, jos ei edes yritä.”

Tietokirjallisuuden aseman vaikeuduttua tämä asenne sopinee yhä useammalle kirjoittajalle ohjenuoraksi.

Tiedettä käsittelevässä artikkelissa nojaututaan fyysikko Stephen Hawkingin teokseen *Kaiken käsikirja – Lyhyt teoria lähes*

kaikesta (SK 44/2014). Aiheen valintaa varmaankin vaikutti Hawkingin elämästä hiljattain Suomessakin esitetty elokuva *Kaiken teoria*. Tosin Stephen Hawking on ilman muuta tieteen ja myös tieteen yleistajuistamisen superjulkkis. Hänen aiempi teoksen *Ajan lyhyt historia* (*A Brief History Of Time*) vuodelta 1988 nousi nopeasti kansainväliseksi bestselleriksi ja se käännettiin yli neljällekymmenelle kielelle.

Suomen Kuvalehden kolmas laaja reportaasi tarkastelujaksolla käsitteli suomalaista varhaista valokuvaajaa I. K. Inhaa ja hänen teostensa matkaa arkistoihin ja museoihin (SK 48/2014). Reportaasi on peräti yhdentoista sivun mittainen ja sisältää Inhan hienoja valokuvia, kaupunkinäkymiä ja kuvia Vienan Karjalasta, Kainuusta ja Pohjois-Savosta.

Risto Lindstedtin maalaileva teksti kartoittaa Inhan toimintaa, kytköksiä aikakauden aatteisiin ja kirjallisuuteen. Lähteinä mainitaan kolme teosta: Jukka Kukkosen, Tuomo-Juhani Vuorenmaan ja Jorma Hintikan toimittama *Valokuvan taide*, Tuomo-Juhani Vuorenmaan toimittama *I. K. Inha – Unelma maisemasta* ja Aamu Nyströmin *I. K. Inha – Valokuvaaja, kirjailija, kulttuurin löytöretkeilijä*. Tekstissä mainitaan myös Inhan oma kuvateos *Finland i bilder – Suomi kuvissa*, Kati Lintosen väitöskirja ja vuoden 1896 Suomen matkailijayhdistyksen vuosikirja, jossa Inha antaa ohjeita matkailijoille.

Taloudesta on puhuttu kaikkialla mediassa viime vuosina valtavasti ja jatkuvasti. Talous ei kuitenkaan noussut Suomen Kuvalehden isojen artikkelien aiheeksi tutkimusajankohtana. Todennäköisesti se on vain sattumaa. Pieneen Uutisviikko-otsikon alle poimittuun uutiseenkin saatiin kuitenkin mahtumaan kolme tuoretta talousaiheista kirjaa. Sixten Korkmanin *Euro – Valuutta ilman*

valtiota nostetaan ”Eurokirjallisuuden viime aikojen perusteokseksi”. Uutuuksista poimitaan Vesa Kanniaisen toimittama ja Ajatuspaja Liberan julkaisema teos *Euron tulevaisuus – Suomen vaihtoehdot* sekä Juha Jokelan, Markku Kotilaisen, Teija Tiilikaisen ja Vesa Vihriälän kirjoittama ja Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen julkaisema raportti *Kuinka tiivis liitto?* (SK 40/2014).

Täydennän Suomen Kuvalehden tarkastelua vielä ottamalla mukaan joulukuun alun numeron, johon on koottu lehden näkemys mukaan kirjavuoden kiinnostavimmat kirjat (SK 49/2014).

Tietokirjallisuuden osalta koosteessa esitellään kaksikymmentä kirjaa. Niistä tasan puolet on elämäkertoja tai päiväkirjoja. Kaikista esitetään muutaman virkkeen mittainen miniarvio tai esitely. Muusta mediajulkisuudesta tutut, jo aiemmin käsitellyt poliitikojen muistelmat ovat kaikki tässäkin koosteessa mukana. Myös taiteilijaelämäkerrat Minna Canthista, Olavi Paavolaisesta, Einojuhani Rautavaarasta ja Edith Södergranista saavat suosituksia.

Yhteiskunta ja politiikka ovat muiden esitelyjen tietokirjojen aiheita. Muista aiheista mainittakoon Outi Hakolan, Sari Kivistön ja Virpi Mäkisen *Kuoleman kulttuurit Suomessa* ja Aila Ruohon ja Vuokko Ilolan *Usko, toivo ja raskaus – Vanhoillislestadiolaista perhe-elämää*. Historia-teoksista nostetaan esiin Mirkka Lappalaisen *Pohjolan leijona – Kustaa II Adolf ja Suomi 1611–1632* ja Markku Jokisipilän *Punakone ja vaahteranlehti*.

Tietokirjääännöksiä ei kirjasuosittelun joukkoon ole otettu. On hienoa, että suomalaista tietokirjallisuutta tuodaan näin esiin, mutta kolikolla on myös toinen puoli: suurin osa esimerkiksi luonnontieteiden tietokirjoista on käännöksiä ja kun niitä ei nosteta vuoden merkittävimpien tietokirjojen listalle, nämä alat jäävät pimentoon.

Kaikkiaan voi todeta, että Suomen Kuvalehti on vuodesta toiseen tietokirjallisuuden vahva esiintuoja. Erityisesti se koskee historian ja politiikan alan tietokirjoja mutta myös taiteilijaelämäkertoja. Suomen Kuvalehdessä erityistä on, että lehti nostaa esille tietokirjailijoita kiinnostavina, aiheeseensa perusteellisesti uppoutuvina hahmoina, joiden elämäntarinoita tuodaan kiinnostavasti ja arvostavasti esiin.

LUITKO JO TÄMÄN? KOTILIEDEN LUKIJOIDEN KIRJA - ARVIOITA

Kotiliesi on perinteinen suomalainen naistenlehti, jolla on 318 000 lukijaa. Se mielletään melko konservatiiviseksi ja perhepiiriä korostavaksi lehdeksi. Lehdessä on henkilöhaastatteluja, kodin laittamiseen liittyviä juttuja, ruoka- ja käsityöohjeita. Juorupalstaa ja meikkijuttuja lehdessä ei ole. Sen sijaan lehdessä esiintyy paljon kulttuuriin, myös kirjallisuuteen, liittyviä aiheita. Arjen selviytymistarinat ovat myös vakioaineistoa.

Asiantuntijoina ja kommentaattoreina lehden palstoilla toimivat ennemmin Martat ja papit tai toisaalta viihdemaailman tähdet kuin poliitikot. Silti tietokirjallisuus pääsee hyvin esille myös Kotiliedessä. Kirjallisuus ylipäänsä näyttäytyy arvostettuna kulttuurin lajina lehdessä. Tarkastelujaksolla loka-marraskuussa Kotiliedessä mainittiin ainakin neljäkymmentäkuusi eri tietokirjailijaa ja teoksia vielä jonkin verran enemmän. Myös Kotiliedessä elämäkerrat nousivat aiheeksi ylitse muiden.

Kotiliedessä laajojen tietokirjallisuuteen liittyvien henkilökuvi-
vien aiheina lokakuussa olivat presidentin ystävä ja näyttelijä (Koti-
liesi 20/2014). Ensin mainittu on toimittaja ja tietokirjailija Maarit
Huovinen ja toisessa henkilöhaastattelussa näyttelijä Ritva Oksanen
punnitsee uraansa ja perhetaustaansa. Molemmissa jutuissa valote-
taan kohdehenkilön yksityisiä kokemuksia ja tunteita. Mitkä seikat
siis tekevät tietokirjailijan kiinnostavaksi Kotiliedessä? Jännittävä ja
koskettava elämäntarina, vaikeuksien voittaminen ja asema julkisuu-
dessa ainakin. Missään nimessä ei voida puhua höttöjournalismista,
kun tietokirjailijoita haastatellaan lehdessä. Pikainen silmäys monien
muiden maiden naistenlehtiin saa lähes kaikki suomalaiset naisten-
ja perhelehdet näyttämään erittäin asiapitoisilta, valistaviltakin.

Marraskuussa päätoimittaja Leeni Peltonen käsittelee elämä-
kertoja pääkirjoituksessakin (Kotiliesi 23/2014). Hän luonnehtii
hyvän elämäkerran rakennusaineksia korostamalla huolellista taust-
tatyötä, kohteen kiinnostavuutta ja tarinan imua. Tärkeää on myös
voida erottaa, mikä osuus tekstistä on kirjoittajan tulkintaa ja mikä
on faktaa. Peltonen pohtii myös elämäkerran kirjoittamista eettiseltä
kannalta. Kirjailija saattaa loukata kohdettaan tai muita asianosaisia.
Yksityiselämän suojaa liittyy lakeja ja hyviä tapoja, joita olisi syytä
noudattaa. Silti elämäkertoja kannattaa kirjoittaa, koska ihmisillä on
tarve kertoa ja lukea kiinnostavia tarinoita, Peltonen pohtii.

Pääkirjoitukseen on nostettu elämäkertoja eri elämänalueilta
ja ne luetellaan kohdehenkilöidensä eikä tekijöidensä kautta. Mai-
nituiksi tulevat Huovisen *Tyttö ja nauhuri*, Pirjo Hounin ja Maria
Romantschukin *Ei, rouva presidentti*, molemmat Olavi Paavolais-
ta käsittelevät elämäkerrat ja ravintoloitsija Ragni Rissasen, Kirsi
Kunnaksen, Aatos Erkon ja Teemu Selänteen henkilökuvat tai

elämäkerrat. Aiheiden näkökulmasta pääkirjoitus nostaa siis esiin kirjallisuutta, kurkistuksia politiikan julkisivun taakse, yrittäjäelämää, median maailmaa ja urheilua.

Kotilieden lukijoilla on oma kirjapalsta, Himolukija. Samassa marraskuun alun numerossa julkaistiin Himolukija-teeman alla kuusi Kotilieden lukijoiden arviota elämäkerroista. Lisää lukijoiden kirja-arvioita on lehden verkkosivuilla. Ratkaisu on kiinnostava. Sen voi ilman muuta nähdä aikakauslehden pyrkimyksenä säilyä kiinnostava sosiaalisen median aikakaudella. Lehti pyrkii vähintäänkin antamaan vaikutelman lukijoiden tasavertaisuudesta lehden toimituksen kanssa erilaisten ilmiöiden ja kulttuurituotteiden kokijoina ja havainnoitsijoina.

Selailukulttuuriin sopivat lyhyet arviot löytyvät verkkosivuilta ja paperilehden tilaajallekin ne sopivat, kun painettuun lehteen poimitussa lukijoiden arviokoosteessa on toimituksellinen ote: punaisena lankana on taiteilijuus ja jutun visuaalinen ilme on kutsuva. Erityistä juuri tässä koosteessa on, etteivät kaikki esiteltävät teokset ole saman vuoden kirjoja.

Kaikki eivät kuitenkaan suhtaudu myönteisesti lukijoiden arvioiden julkaisemiseen: ilmiön voi nähdä ammattilaisten kirjoittaman kritiikin väheksymisenä. Jutun kylkiäisenä kysytään kahdelta äskettäin elämäkerran julkaisseelta kirjailijalta Johanna Vesikalliolta ja Antti Heikkiseltä heidän vaikuttavimmista elämäkertojen lukukokemuksistaan. Vesikallio valitsi Tuula-Liina Variksen kirjan *Kilpikonna ja olkimarsalkka*, John Simonin *Koneen ruhtinaan* ja Henry Marshin teoksen *Do No Harm – Stories Of Life, Death And Brain Surgery*, joka on brittiläisen aivokirurgin elämäkerta. Antti Heikkinen listasi Kalle Päätalon Iijoki-sarjan, Esa Pakarisen ja Maarit

Niiniluodon *Hanuri ja hattu* sekä Esko Salmisen ja Raila Kinnusen kirjan *Toinen näytös*.

Marraskuun lopun Kotiliedessä (25/2014) suositellaan syksyn uutuuskirjoja otsikolla ”Luitko jo tämän?” Jutussa esitellään lyhyesti kaksikymmentäyhdeksän kirjaa, joista kymmenen on tietokirjoja. Kaikki esitellyt tietokirjat ovat jollain tavalla elämäkerrallisia. Mukaan mahtuu kaksi teatterilaisen elämäkertaa – Liisa Talvitien *Asko Sarkola – Naurun takana* ja Outi Poppin *Näyttelijätär Ritva Oksanen –*, Pirjo Hounin ja Maria Romantschukin *Ei, rouva presidentti*, Ruotsissa vaikuttavan tunnetun juontajan ja toimittajan Mark Levengoodin muistelmat *Miljoona ruusua*, Antti Heikkisen *Risainen elämä – Juice Leskinen 1950–2006* ja Umayya Abu-Hannan kokemuksia Suomesta kolmenkymmenen vuoden ajalta punnitseva *Alienin silmin*.

Esiin nostettiin myös Tove Janssonin sukulaisten valokuviiin perustuva *Muumimaailma ja todellisuus – Tove Janssonin elämä kuvina*, Kristiina Hanhirovan *Rakkautta, rukouksia ja rauhoittavia*, joka kertoo elämästä sairauden kanssa, Eunsun Kimin *Pohjois-Korea – Yhdeksän vuoden pakomatka helvetistä* sekä ulkomaantoimittaja Rauli Virtasen *Reissukirja – Matkalla kaikissa maailman maissa*.

Kainalojutussa (Kotiliesi 25/2014) kysytään meteorologi Seija Paasoselta, Espoon piispa Tapio Luomalta, Marttaliiton toiminnanjohtaja Marianne Heikkilältä ja elokuvaohjaaja Katja Gauriloffilla, mitkä heidän hiljattain lukemistaan kirjoista ovat tehneet vaikutuksen. Paasonen poimii pelkästään tietokirjoja: Riitta Konttisen 1900-luvun taitteen naistaiteilijoita käsittelevän *Taiteilijatoveruutta – Helene Schjerfbeck, Ada Thilén, Helena Westermarck ja Maria Wiik*, Eveliina Talvitien naisten kokemuksia politiikasta käsittelevän

Keitäs tyttö kahvia – Naisia politiikan portailla ja Claude Monet'n puutarhaa Ranskan Givernyssä esittelevän valokuvateoksen. Luomankin tärkeistä kirjoista kaksi kolmesta on tietokirjoja: Tarmo Kunnaksen *Fasismien lumous* ja Rowan Williamsin uskonnollista kielenkäyttöä koskeva teos. Tämä juttu tuo esiin muitakin kuin saman syksyn kirjoja.

Aitiopaikka-palsta oli lokakuun alussa nimenomaan tietokirjallisuuden aitiopaikka. Anna Kortelaiselta kysytään hänen kirjasuosikkejaan (Kotiliesi 19/2014). Kortelaisen viidestä suosittelemasta kirjasta kolme on tietokirjoja: Kristiina Rankin toimittama *Pariisi – Kirjailijan kaupunki*, Aino Kallaksen *Elämäni päiväkirjat I–II* ja Oliver Sacksin *Musikofilia – Tarinoita musiikista ja aivoista*. Kortelaisesta itsestään kerrotaan, että häneltä on juuri ilmestynyt taiteilija Antti Niemisen elämäkerta *Kivipiirtäjä*. Seuraavalla viikolla samalle palstalle nostetaan Ari Mennanderin *Teemu* (Kotiliesi 20/2014).

Yhtä kiinnostavaa kuin katsoa, mistä tietokirjallisuusaiheista Kotiliesi kirjoittaa, on pohtia, mitkä aiheet eivät pääse käsittelyyn. Poliitikkojen elämäkerrat, jotka saivat päivälehdissä ja Suomen Kuvalehdessä runsaasti huomiota, eivät pääse edes pienen esittelyn kohteiksi. Valtakunnan politiikka ei luonnollisestikaan kuulu Kotilieden aihepiiriin, ja niinpä poliitikoista kertovista kirjoista vain Kekkonen pääsee lehden käsittelyyn Huovisen kirjan kautta. Tätä ei pidä kuitenkaan tulkita niin, ettei Kotiliesi ottaisi käsittelyyn mitään yhteiskunnallisia epäkohtia tai heikossa asemassa olevia ryhmiä.

Verrattuna niihin ulkomaisiin naistenlehtiin, joihin olen tutustunut, suomalaiset naistenlehdet, erityisesti Kotiliesi näyttäytyvät todellisina lukemiskulttuurin kantajina. Kirjoja esitellään paljon,

kirjailijoita ja elämäkertateosten kohdehenkilöitä haastatellaan ja lukeminen esitetään houkuttelevana toimintana.

Silmäys vuoden 2015 Kotilieden numeroihin vahvistaa tätä käsitystä. Juttuaihe parhaista kesäkirjoista nostetaan lehden kanteenkin (Kotiliesi 13/2015) ja jutussa esitellään kaksikymmentäviisi lukemisen arvoista kaunokirjaa ja kuusi tietokirjaa: Ilari Aalton ja Jenni Helkalan *Matkaopas keskiajan Suomeen*, Jenni Kirveen *Aino Sibelius – Ihmeellinen olento*, Lasse J. Laineen *Suomen linnut – Tunnistusopas*, Anna Perhon *Pientä säättää*, Satu Rämön *Islantilainen voittaa* sekä Kirsi Vainio-Korhosen ja Anu Lahtisen *Lemmen ilot ja sydämen salat*.

NAISET, POLITIIKKA JA TALOUS ANNASSA

Anna on Kotilieden ohella eräänlainen naistenlehtien klassikko, joka on ilmestynyt jo yli viisikymmentä vuotta. Annalla on 225 000 lukijaa ja Kotilieden tavoin sekin on selvästi suunnattu aikuisille naisille, mutta Annan keskimääräinen lukijakunta lienee kuitenkin nuorempi ja kaupunkilaisempi kuin Kotiliedellä. Kotilieteen verrattuna Annassa on paljon kauneusjuttuja ja juorupalstakin. Lehden blogit näyttäisivät olevan suunnattu nuoremmille naisille kuin valtaosa painetun lehden sisällöstä.

”Kauneushömpän” lisäksi lehdessä on aina muutama asiallinen haastattelu ja reportaasikin, jossa tartutaan johonkin naisia koskettavaan yhteiskunnalliseen ongelmaan tai muulla tavoin ajankohtaiseen aiheeseen.

Loka–marraskuun numeroissa tietokirjailijat esiintyivät suhteellisen usein. Merkittävä ero Annan ja Kotilieden välillä juuri tietokirjailijoiden ja -kirjallisuuden osalta näyttäisi olevan siinä, että Kotiliesi keskittyy enemmän suomalaisiin tekijöihin, kun taas Annassa esiintyy myös muuta maailmaa koskettavia aiheita. Pariin kuukauteen mahtui kaksi esimerkkiä tästä. Marraskuussa julkaistiin pitkä ote Yhdysvaltojen entisen ulkoministerin ja nykyisen presidenttiehdokkaan Hillary Rodham Clintonin muistelmista tämän ulkoministerikaudelta (Anna 48/2014). Clintonin yli seitsemänsataasivuinen teos *Tahdon voimalla* oli juuri ilmestynyt suomeksi.

Toinen maailmanpolitiikkaan liittyvä tietokirjallisuusaihe käsitteli nuoren naisen pakotarinaa Pohjois-Koreasta. Eunsun Kimin muissakin lehdissä esiin noussut kirja *Pohjois-Korea – Yhdeksän vuoden pakomatka helvetistä* kertoo Kimin äidin tekemästä pakomat-kasta (Anna 47/2014).

Kolmas kiinnostava tietokirjallisuusaihe liittyi naisten suhtautumiseen sijoitustoimintaan. Lehdessä haastatellaan Talouselämän ja Faktan uutispäälikkö Ninni Myllyjoaa tämän Emilia Kullaksen kanssa kirjoittaman kirjan *Nainen ja rikastumisen taito* tiimoilta (Anna 48/2014). Myllyoja kertoo kirjoittaneensa kirjan, koska haluaa rohkaista naisia uskomaan omiin kykyihinsä raha-asioissa. Hänen mielestään pienipalkkaisellakin on mahdollisuus vaurastua tekemällä joka kuukausi pieniä sijoituksia. Jutun visuaalinen ilme kirjoittajan palestiinalaishuiveineen viestittää myös, että sijoittaminen voi olla myös tavallisten ihmisten eikä vain harvojen rikkaiden bisnesihmisten toimintaa.

Kolmelta kaunokirjailijalta, Jari ja Kati Tervolta sekä Sofi Oksaselta kysytään heidän haastattelujensa yhteydessä heidän

kirjasuosituksiaan Annassa lokakuussa. Kaikkien parin kirjan suosituksiin mahtui tietokirjallisuutta mukaan. Mainituiksi tulivat Leena Kirstinän *Kirsi Kunnas – Sateessa ja tuulessa*, Teemu Keskisarjan *Tolvajärven jälkeen – Suurtaistelun ihmisten historia*, Paavo Lipposen muistelmien toinen osa ja Mihail Hodorkovskin *Uusia muistelmia kuolleesta talosta*.

Useimpien aikakauslehtien tavoin, Annan kirja-arviot eivät ole varsinaisia kritiikkejä, vaan lyhyitä, muutaman virkkeen pituisia esittelyjä. Tällaisen pika-arvion saa Pirjo Hounin ja Maria Roman-tschukin *Ei, rouva presidentti*. Annan mukaan ”kahden vahvan naisen tarina on sujuvasti kulkeva, napakka ja lähes koukuttava aikalaiskuvaus” (Anna 40/2014).

Erilaiset erikoisruokavalio-ohjeet ovat naistenlehtien vakio-aineistoa. Ruokavalioita ja niitä edustavia haastatellaan mielusti lehdissä. Lokakuussa käsiteltiin ”voimaruokaa” ja lähteenä käytettiin tietokirjaa. Marraskuussa FODMAP-dieettiä käsittelevässä artikkelissa oli tavallista asiantuntevampi ote. Siinä pyritään pääsemään eroon suolisto- ja vatsavaivoista fermentoivia hiilihydraatteja välttämällä. Lähteenä mainitaan kirjat *FODMAP – Vatsavaivat kuriin ruokavaliolla* ja lääkäri Alejandro Jungerin *Puhdas suolisto – Eliminoi sairautesi syyt ja uudista terveytesi mullistavalla menetelmällä* (Anna 46/2014).

Rakkauden evoluutio -kirjan tekijää Osmo Tammissaloa haastatellaan kumppanin valinnassa painavista seikoista evolutiivisten selitysten näkökulmasta (Anna 46/2014).

Kahden kuukauden ajanjaksolla Annassa useiden eri alojen tietokirjallisuus oli suhteellisen usein esillä, vaikkakin vain muutama kerran ison jutun aiheena. Aiheina ravitseminen ja ehkä vähän

yllättäen maailmanpolitiikka korealaisen nuoren naisen ja Yhdysvaltojen entisen ulkoministerin kautta saivat näyttävimmän palstatilan. Suomalainen joogaopettaja Inderjit Kaur Khalsan elämäntarina nostetaan tekijän jooga-kirjan myötä esille, mutta itse teos jää vähemmälle huomiolle.

Kasvatus, psykologia ja teologia eivät esiintyneet edes lyhyinä mainintoina tarkastelujaksolla, mutta eivät myöskään käsityöoppaat. Annaa ja Kotiliettä yhdisti tietokirjallisuuden arvostus ja taustatietojen ja juttuaiheiden hakeminen äskettäin ilmestyneistä tietokirjoista. Käsitellyt aihepiirit olivat kuitenkin varsin erilaiset, joten sikäli ei ole syytä niputtaa kaikkia naistenlehtiä yhteen.

VOIMAANTUMINEN TEEMANA KODIN KUVALEHDESSÄ

Kodin Kuvalehti on Suomen suurin naistenlehti. Sillä on yli 400 000 lukijaa ja noin 140 000 tilaajaa. Tarkastelujakson aikana lehdessä mainittiin nimeltä neljätoista tietokirjailijaa, tosin kahden kirjailijan kohdalla heidät esiteltiin kaunokirjailijoina. Tietokirjailijoiden nimet esiintyivät useimmin lyhyissä kirjaesittelyissä. Tietokirjailijan persoona ja arvomaailma tulivat esille muutamissa laajoissa haastatteluissa. Kahden kuukauden tarkastelujakson aikana lehdessä ilmestyi kaksi henkilöhaastattelua ja kolmas perhesuhteita käsittelevä haastattelu, joiden motiivina näytti olevan tekijältä suhteellisen hiltaintain ilmestynyt kirja.

Toinen näistä haastateltavista oli Sari Järn, joka on julkaissut kirjan *Voiko painoa hallita*. Peräti seitsemän sivun haastattelussa Järn

kertoo yksityiskohtaisesti traagisesta perhetaustastaan ja omista addiktioistaan (Kodin Kuvalehti 19/2014). Kirjasta haastattelussa ei kerrota mitään, se mainitaan vain kuvatekstissä, jossa on kirjailijan lyhyt esittely. Lihavuudesta eroon pääseminen välittyy tekstistä hyvin, mutta kirjan olemassaolo saattaa jäädä suurimmalta osalta lukijoista huomaamatta.

Toinen kirjailija, jota haastatellaan, on kirjailija ja psykoterapeutti Katriina Järvinen, joka on julkaissut teoksen *Kaikella kunnioituksella*. Järvinen välittää haastattelussaan (Kodin Kuvalehti 19/2014) kirjan ydinajatuksen, joka on, että vanhempien pitää ansaita kunnioituksensa niin kuin kaikkien muidenkin ja että kiitollisuuden vaatiminen on syylästämistä. Anteeksi ei tarvitse antaa.

Kolmas, tietokirjailijahaastatteluksikin tulkittavissa oleva haastattelu on tietokirjailija ja kriisiterapeutti Sirkka Santapukin ja hänen poikansa, muusikko Sipe Santapukin yhteishaastattelu (Kodin Kuvalehti 23/2014). Sirkka Santapukki on kirjoittanut useita teoksia, joista uusin on *Vapausvoima – Oivalla vastuun ilo*. Kuvitukseen on otettu *Vapausvoima*-kirjan alle Ari Vängren kirja *Apulanta – Kaikki yhdestä pahasta*, mutta kirjasta ei kerrota jutussa mitään.

Lehden palstalla ”Lause, joka kosketti” nostetaan esiin Saku Tuomisen *Luova järkevyys* -kirjaan pohjaava lause ”Luovuudessa on järkeä” (Kodin Kuvalehti 21/2014). Kirjan ideana on kertoa, miten asiat voi tehdä toisin ja paremmin.

Tuominen esitellään tietokirjailijaksi ja luovaksi johtajaksi. Kun Tuomiselta kysytään, miten hän raivaa aikaa kirjoittamiselle, hän vastaa tavalla, joka saattaa kuulostaa monista tietokirjailijoista hyvinkin tutulta: ”Kirjoitan pari kuukautta huolellisesti ja intohimoisesti joka päivä. Järjestely vaatii kompromisseja. Jos haluaa

keskittyä johonkin, jollekin on sanottava ei. Herään kuudelta ja kirjoitan puoleen päivään. Enempään en pysty.”

Tuomiselta pyydetään myös lukuvinkki. Hän valitsee Henkka Hyppösen *Pelon hinnan*, joka on Tuomisen mukaan ”huolellisesti kirjoitettu kirja tärkeästä aiheesta. Pelko vaikuttaa meihin enemmän kuin huomaamme.”

Syksyn 2014 tarkastelujaksolta kokonaisvaikutelmaksi jää, ettei tietokirjallisuuden asema Kodin Kuvalehdessä ei olisi ainakaan vahvistunut viime aikoina, mieluumminkin sitä käsittelevät aiheet ovat yksipuolistuneet. Naisten voimaantuminen ja ongelmien selättäminen eri kanteilta katsottuna on aihepiiri, josta ammennetaan laajojen kirjoitusten aineksia. Lukemista yleisesti ottaen kuitenkin pidetään sympatisoiden esillä.

Seurasin lehteä vielä satunnaisesti vuoden 2015 puolella, jolloin kirja- ja kirjailija-aiheiden valikoima näytti selvästi laajentuneen. Helmikuussa 2015 Kodin Kuvalehden päätoimittaja nostaa esiin lukurauhan päivän (Kodin Kuvalehti 4/2015). Kesäkirjaksi juontaja ja yritysvalmentaja Henkka Hyppönen valitsee David Snowdenin *Cognitive Edge – Making Sense Of Complexity*. ”Snowden kirjoittaa johtamisesta, tiedonhallinnasta ja strategisesta ajattelusta. Kirja on ennakkotilauksessa. Paras olla hyvä, kun oli niin kallis”, Hyppönen kommentoi.

Maaliskuussa Risto Isomäestä on peräti kuuden sivun henkilökuva (Kodin Kuvalehti 7/2015). Isomäki on kirjoittanut kaunokirjoja – niin sanottuja ekotrillereitä – ja tietokirjoja. Isomäen pitkäaikainen toiminta ilmastonlämpenemisen vähentämiseksi tuodaan esiin lyhyesti ja vähän huumorillakin esiin kertomalla lukijoille, että kirjailija on puhunut tasan tunnin siitä, miten ilmastonmuutosta

vastaan pitäisi taistella. Sinänsä tarina on notkeasti ja kiinnostavasti kerrottu ja kirjailijan kasvu ”kokopäiväpelastajaksi” on kiinnostava. Lopuksi annetaan tilaa sille, mitä ihmiset voisivat tehdä ilmastonmuutoksen torjumiseksi, kuten lopettamaan lihansyönti.

Kesällä 2015 lehden verkkosivuilla ylläpidettiin kuutta blogia. Yksi niistä on kaupallinen eli sitä julkaistaan yhteistyössä yksityisen lääkäriaseman kanssa. Yksi on ”fiktioblogi”, jossa vaihtuvat pitäjät julkaisevat novellejaan. Muillakaan blogeilla ei juuri näytä olevan tekemistä tietokirjallisuuden kanssa, mutta mukana on kuitenkin Kirjosieppo-blogi, jossa toimituspäällikkö Mari Paalosalo-Jussinmäki pyrkii yhdistämään kirjat ja ihmiset. Mukavasti jutustele- vassa blogissa ehdotetaan kirjoja vaikkapa pääsiäiseksi tai kesäksi, ja kysytään ehdotuksia myös muilta kirjanystäviltä. Tietokirjoja näyttäisi mahtuvan mukaan varsin vähän.

Kodin Kuvalehden verkkosivut ilman muuta täydentävät lehden kirjallisuudelle antamaa palstatilaa. Fiktio ja toisaalta yleinen kirjamyönteisyys ovat verkkosivuilla pääosassa. Hakumahdollisuus lisää kirjojen löydettävyyttä blogimerkinnoista.

TALOUSELÄMÄN KIRJA - ARVIOT

Kerran viikossa ilmestyvässä Talouselämässä julkaistaan jokaisessa numerossa kolme yhden palstan kirja-arviota. Käytännöllisesti katsoen kaikki kirja-arviot käsittelevät tietokirjoja. Tyypillisiä aiheita ovat yrityshistoriat, johtaminen, työhyvinvointi, työelämätaidot, teknologiset innovaatiot ja taloustieteelliset analyysit. Tärkeä on

kuitenkin havainto, että muitakin aiheita käsitellään, esimerkiksi kansainvälistä politiikkaa. 184 000 lukijaa tavoittavan Talouselämän kustantaja on Talentum, joka julkaisee yhtätoista muutakin ammattilehteä talouden, markkinoinnin, sijoitustoiminnan ja tekniikan alalta. Talentum on myös tietokirjakustantaja.

Tarkastelin lähemmin Talouselämän kirja-arvioita toukokuussa 2015. Toukokuun alussa (Talouselämä 17/2015) arvioitiin Mikko Paunion kirjaa *Vihreä valhe*, jossa hän väittää vihreiden aatteiden olevan sukua natsien ja antroposofien suosimalle mystiikalle. Samassa numerossa arvioidaan johtamisen ja strategian professori Harry Kraemerin arvojohtamisen opas *Becoming The Best*. Kolmantena kirjana arvioidaan Iris Pasternackin kirja *Tautitehdas – Miten yli diagnostiikka tekee meistä sairaita?* Teos nousi syksyllä 2015 Kanava-tietokirjapalkintoehdokkaaksi.

Toukokuun toisella viikolla lehdessä arvioitiin kolme keskenään erityyppistä kirjaa (Talouselämä 18/2015). Ensimmäinen oli Markku Kivisen ja Leena Vähäkylän toimittama teos *Venäjän palatseissa ja kaduilla*. Kirjan kirjoittajiin kuuluu lähes kolmekymmentä Venäjä-tutkijaa. Teoksessa paneudutaan Venäjän talouteen, politiikkaan, hyvinvointiin, kulttuuriin ja ulkopoliittikkaan. Arviossa todetaan, että Venäjän nykytilanteesta on kirjoitettu melkein yhtä paljon kuin ilmastonmuutoksesta. Venäjästä on myös yhtä vaikea saada otetta ja kokonaiskuvaa.

Toinen arvioitu kirja oli poikkeuksellisesti lastentietokirja: Elina Lappalaisen kirjoittama ja Christel Rönnsin kuvittama teos *Nakki lautasella – Mistä ruoka tulee?* Syksyllä 20015 Finlandia Junior-ehdokkaaksi nousseen teoksen arviointiin Talouselämässä on varmasti osittain vaikuttanut se, että Lappalainen on itse Talouselämän

toimittaja, mutta myös mielenkiintoinen aihe: teos käsittelee tuotantoeläinten kohtelua lapsille soveltuvalla tavalla. Kolmas samassa numerossa arvioitu teos oli Taina Parviaisen (*Vihastuttava mainoskieli*), joka käsittelee suomalaisen mainoskielen omintakeisuutta.

Toukokuun puolivälin lehdessä (Talouselämä 19/2015) arvioitiin kasvuyritysten hallitustyöskentelyä käsittelevä yhdysvaltalainen opas, johtajuuden vuorovaikutuskäytäntöjä käsittelevä Tampereen yliopiston tutkimus ja kieltolakia Suomessa käsittelevä historian alan teos. Toukokuun lopun lehdissä (Talouselämä 20 ja 21/2015) arvioitiin yrityshistoriaa, yritysten kehittämistä, mediakasvatusta, tuottamista, geopolitiikkaa ja valotutkimusta käsittelevät tietokirjat.

Talouselämän kirja-arvioissa on erityistä se, että arvion yläpuolelle on kirjattu tiivistäen, mikä kirjassa on hyvää ja mikä mahdollisesti huonoa. Monista kirjoista luonnehditaan vain, mikä siinä on hyvää. Ehkäpä tässä on nähtävissä viime vuosina tapahtunut kirjallisuuskritiikin muutos lehdissä pähkinänkuoressa: jotta kirja-arvioita yleensä kannattaa julkaista, niiden on oltava lyhyitä ja tehokkaita. Kiireisenkin lukijan on saatava joutuisasti selville, mitä uutuuskirjoja omalta alalta on ilmestynyt, mitä ne käsittelevät ja kannattaako niitä lukea.

Moni kirjallisuuden ja kritiikin ammattilainen huokaa tässä kohtaa syvään ja miettii ammattimaisen kritiikin kohtaloa, mutta tälläkin – kenties väistämättömällä – kehityskululla on puolensa. Näidenkin kritiikkien kirjoittajat ovat ammattilaisia ja toiset ammattilaiset ovat luultavasti osallistuneet lehdessä arvioitavien kirjojen valintaan. Lyhyt kritiikki vaatii ammattitaitoa, jotta kirjan olennainen sisältö, näkökulma ja sen liittyminen laajempaan

kontekstiin saadaan esitetyksi tiiviissä tilassa. Asian ydin piilee tässä: kolmesta yhden palstan kirja-arviosta tulee luettua todennäköisemmin vähintään yksi verrattuna siihen, että lehdessä ilmestyisi yksi koko sivun kirja-arvio.

Toinen nykyiselle tietokirjakritiikille yhteinen piirre on kriittikkien löytyminen jälkikäteen verkosta. Talouselämänkin sivuilta löytyy hakusanalla 'kirjat' 1 963 kirja-arviota ja muuta kirja-aiheista juttua. Todennäköistä on, että kirjallisuuskritiikin sijainti painetun lehden lisäksi verkossa pidentää yksittäisen tietokirjan elinkaarta, kun jossain yhteydessä esiin tulleesta kirjasta löytyy esimerkiksi Googlen avulla vaivattomasti lisää tietoja.

Kolmas piirre, jonka havaitsin kirja-arvioista tarkastelujaksojen aikana, oli englanninkielisten kirjojen arviointi. Talouselämäsäkin arvioiduista kirjoista osa on englanninkielisiä eikä niitä ole ainakaan toistaiseksi käännetty suomeksi. Lieneekö tästä tulossa myös jonkinlainen trendi kirja-arvioissa?

NEWTONIN KANA JA MUITA TIEDE - LEHDEN KIRJALLISUUSAIHEITA

Tiede-lehti on Tieteen tiedotus ry:n julkaisema tiedettä yleistajuistava lehti. Sanoman kustantama lehti tavoittaa 290 000 lukija ja tekee nykyään yhteistyötä Helsingin Sanomien kanssa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että osa kirja-arvioista julkaistaan molemmissa lehdistä. Tiede-lehti selvästikin pyrkii samanaikaisesti viihdyttävyyteen ja asiallisuuteen. Toisin sanoen lehden kuvitus on erittäin runsasta ja

värikästä, ja kirjoituksissa pyritään houkuttelevuuteen ja ymmärrettävyyteen tinkimättä tutkimukseen perustuvasta tietopohjasta.

Jutuissa viitataan useasti eri yliopistojen tutkijoihin. Myös tieteenhistoriallisia viittauksia esiintyy varsin paljon. Lehden kohderyhmään kuuluvat eivät todennäköisesti työskentele tutkimuksen piirissä, mutta heillä on kiinnostusta sivistää itseään. Kohderyhmiä luultavasti ovat myös koululaiset, jotka tarvitsevat aineistoa esitelmiiin ja opettajat, jotka voivat elävöittää opetustaan lehden tarjoamien virikkeiden avulla.

Mitä edellä kuvailemani ote käytännössä tarkoittaa? Otan esimerkiksi lokakuun numeron (Tiede 10/2014). Mika Remeksen historia-aiheinen artikkeli käsittelee Suomesta satojen vuosien aikana orjiksi ryöstettyjä ihmisiä. Jutun otsikko ”Kainuun Kaunosta tuli kallis orja” virittää lukijan odotukset tarinallisuuteen. Artikkelin koukuksi alkuun onkin rakennettu tarina kuvitteellisen, 1400-luvun Kainuussa eläneen, Kauno Untamonpojan ja hänen perheensä kohdalosta. Kaunon perheestä osa tapettiin ja novgorodilaiset ryöstäjät veivät loput orjamarkkinoille Moskovaan ja Kazaniin. Kuvitteellinen tarina on uskottava artikkelissa haastatellun Itä-Suomen yliopiston historian professori Jukka Korpelan mukaan. Korpela on julkaissut teoksen *Idän orjakauppa keskiajalla*. Tosin teosta ei mainita jutussa, vaikka se on arvatenkin antanut idean koko artikkelille.

Tarina sisältää paljon tietoa orjuuden motiiveista, orjakau-pasta, orjien töistä ja valtapolitiikasta, joka ensin tuotti orjuuden ja sitten lähes lopetti sen. Artikkelissa kerrotaan kuningasvallan lisääntymisestä, mikä synnytti tarpeen veroja maksavista alamaisista, joita ei taas voinut mielivaltaisesti kaupata. Näin orjuus tarinan mukaan väheni. Remes liittää Suomesta orjiksi myytyjen ihmisten kohtalot

globaaliin kontekstiin ja tuo tarinan myös nykypäivään. Kaunon perheenjäsenten mahdollisiin kohtaloihinkin palataan. Korpela kertoo tutkimuksistaan Venäjällä, Kaukasiassa ja Lähi-idässä.

Samassa lehdessä haastatellaan tamperelaista miestutkija Arto Jokista miesten ja poikien ongelmista ja siitä, miten miehetkin ovat alkaneet puhua tunteistaan. Jokinen on toimittanut teoksen *Mieskysymys – Miesliike, -työ, -tutkimus ja tasa-arvopolitiikka*, mutta tätäkään teosta ei mainita jutussa. Kuvat tutkijasta ovat leikittelevät miehiin liitetyillä stereotypioilla.

Tiede-lehden kysymys-palstalla kysytään mistä tulee sanonta ”hippulat vinkuen”. Vastaaajana on suomen kielen professori Kaisa Häkkinen Turun yliopistosta. Häkkinen on kirjoittanut useita tietokirjoja, muiden muassa *Suomen etymologisen sanakirjan*.

Lehden kirjat-palstalla Tuula Koukku arvioi Lauri Järvilehdon kirjan *Monenkirjavia kuvitelmia*, jossa filosofi Järvilehto pohdii, mikä oikeastaan on totta ja mikä kuvitelmaa. Koukku innostuu kirjasta ja arvioi, että ”se on tehty perustellen mutta lennokkaasti.” Arvion kylkiäisenä on kolme lyhyttä kirja-arviota, jotka käsittelevät eri aikoina tapahtuneita virheitä ja niiden seurauksia, terveysjournalismia ja maailmankaikkeutta (Tiede 10/2014).

Tietokirjallisuuden paikka Tiede-lehdessä on toisaalta vahva, mutta toisaalta aihetta käsitteleviä tietokirjoja ei aina mainita nimeltä. Sitä voi pitää puutteena, koska monet lehden lukijat saattaisivat hyvin kirjoitetun artikkelin perusteella innostua lukemaan aiheesta lisää, jos tieto kirjasta olisi helposti saatavilla. Tietokirjailijaan suhtaudutaan lehdessä arvostettuna asiantuntijana ja henkilöhaastattelun yhteydessä persoonana, joka laittaa itsensä likoon jonkin asian vuoksi. Kuvajournalismilla tätä viestiä vahvistetaan.

Tutustuin Tiede-lehden kirja-arvioihin kuuden kuukauden ajalta, heinäkuusta joulukuuhun 2014. Arviot on koottu lehden verkkosivuille ja niitä voi sieltä lukea kuka tahansa. Edellä mainitut muutaman kappaleen mittaiset arviot ovat näissä mukana. Puolen vuoden aikana Tiede-lehdessä ilmestyi kaksikymmentäkolme kirja-arviota, eli noin neljä arviota yhtä lehteä kohti.

Aiheet oli huolella valittu niin, että niistä muodostuu vaihteleva, monien tutkimusalojen kiinnostavuutta esiin tuova kokonaisuus. Ainoastaan kosmologiasta lehdessä oli useita arvioita, tarkastelujaksolla yhteensä kolme. Tämä vastaa myös pitkäaikaista kokemustani Tiede-lehden seuraajana. Toisaalta Tiede-lehti ei kuitenkaan julkaise pelkästään luonnontieteisiin, lääketieteeseen ja teknologiaan liittyvien kirjojen arvioita science-käsitteen mukaisesti, vaan mukana on politiikan tutkimusta, filosofiaa, kulttuurintutkimusta historiaa ja taloustiedettä. Tarkastelujaksolla arvioitavana oli teoksia, kuten Massimiliano Bucchin *Newtonin kana*, Thomas Pikettyn *Le Capital au XXIe siècle*, Petteri Järvisen *NSA – Näin meitä seurataan* tai Suomen kaupunkikasvio.

Tiede-lehden verkkosivuilla ylläpidettiin toukokuussa 2015 kahdeksaa blogia, joista puolet oli toimituksen jäsenten ylläpitämiä ja puolet tutkijoiden ja lehteä avustavien tiedetoimittajien blogeja. Keväällä 2015 tutkijoiden ja vierailevien toimittajien blogeja pitivät ekologian ja evoluutiobiologian tohtorikoulutettava Tuomas Aivelo, tiedetoimittaja ja tietokirjailija Jani Kaaro, teoreettisen fysiikan tutkija Teppo Mattson ja neurologi Kiti Müller. Joulukuussa 2015 blogeja ilmestyi kymmenen ja uusia kirjoittajia olivat teoreettinen fyysikko Syksy Räsänen ja tiedetoimittaja Marko Hamilo. Blogit ovat kirja-arvioiden tavoin kenen tahansa luettavissa.

Myös blogeissa voidaan viitata ja kertoa tietokirjoista. Hyvänä esimerkkinä tästä on Tiede-lehden päätoimittajan Jukka Ruukin blogi, jossa hän kirjoittaa suomalaisten arvoja käsittelevästä tutkimuksesta. Ruukki kehottaa asiasta kiinnostuneita lukemaan lisää Klaus Helkaman teoksesta *Suomalaisten arvot – Meille oikeasti on tärkeää?*

Suomessa ilmestyy myös muita, suurelle yleisölle suunnattuja tiedettä ja asiantuntijatietoa yleistajuistavia lehtiä, joita kaikkia ei ollut mahdollista käydä tarkemmin läpi. Mainittakoon kuitenkin sellaiset lehdet kuin Hyvä Terveys, Suomen Luonto, Kuluttaja ja Taloustaito. Hyvä Terveys on mainio esimerkki vankan tiede- ja asiantuntijapohjan perustalle rakennetusta lehdestä, jossa on tavoitettu lukijaystävällisyys ja värikkyys. Taloustaito on Veronmaksajien keskusliiton lehti ja sen levikki on lähes 250 000. Näissäkin lehdissä esitellään niiden aihepiiriin liittyviä tietokirjoja ja joskus niiden tekijöitäkin.

YLIOPISTO - JA TIETEESSÄ TAPAHTUU - LEHDEN SEKÄ AGRICOLAN KIRJA - ARVIOT

Yliopisto on Helsingin yliopiston julkaisema lehti, joka ilmestyy kymmenen kertaa vuodessa. Sen lukijamäärä on vajaat 50 000. Siinä kerrotaan yliopiston piirissä tehtävästä tutkimuksesta ja haastatellaan tieteentekijöitä. Monet lehdessä haastatellut tutkijat ovat myös tietokirjailijoita, mutta näissä yhteyksissä ei välttämättä mainita heidän kirjoistaan mitään elleivät haastateltavat ole juuri kirjoihin liittyviä huomionosoituksia.

Lehdessä julkaistaan myös tietokirja-arvioita. Tarkastelin lehden tietokirja-arvioita loka–marraskuussa 2014. Kirja-arvioita ilmestyi tuona ajanjaksona kuusitoista, eli vähän yli viisi arviota lehden numeroa kohti.

Kuten Tiede-lehdessä, arvioiden aihepiirit vaihtelivat – selvästikin lehdessä pyritään jonkinlaiseen tasapuolisuuteen eri alojen esittelyssä. Tieteenhistoria ja tiedejulkisuus näyttäisivät olevan lehden julkaisijan intresseissä erityisesti. Tiede-lehden tavoin myös Yliopisto-lehdessä ilmestyy yksi laaja arvio kussakin numerossa. Tarkastelujaksolla nämä olivat Naomi Kleinin *This Changes Everything – Capitalism vs. The Climate*, Tuukka Perhoniemen *Mitan muunnelmät* ja Tellervo Krogeruksen *Sanottu, tehty – Matti Kuusen elämä 1914–1998*.

Muut kirja-arviot Yliopisto-lehdessä ovat lyhyitä, yhden palstan tai puolentoista palstan mittaisia. Ne toimivat hyvin silloin, kun haluaa pysyä selvillä, mistä aiheista on viime aikoina ilmestynyt kirjoja. Syvälle luotaavia tämän pituiset arviot harvoin ovat, mutta tällaiset jutut palvelevat toisaalta tietokirjallisuuden näkyvyyttä selailukulttuurissa. Lehdessä ei esitellä pelkästään Helsingin yliopiston – vuonna 2014 vielä Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan – omistaman kustantamon Gaudeamuksen julkaisuja, vaan yhtä lailla esimerkiksi tamperelaisen Vastapainon julkaisuja.

Suomen historiaverkon ylläpitämä Agricola-verkkosivusto on varsinainen historia-tietouden runsaudensarvi. Sivustolta löytyy oma kirja-arvioiden osasto, ajankohtaista-palsta ja keskustelu-osio. Kirja-arvioita sivustolla on myös muista aiheista kuin historiasta, kuten esimerkiksi politiikasta, muiden yhteiskuntatieteiden tutkimuksesta, kulttuurintutkimuksesta ja elämäkerroista. Kaikesta

teknologisesta kehityksestä huolimatta tieto uusista kirja-arvioista leviää tehokkaasti sähköpostilistojen avulla.

Touko–kesäkuussa 2015 sivustolla ilmestyi kuudentoista kirjan arviot. Mukaan mahtui historian alan teosten lisäksi aikalaisdiagnostinen esseekirja velkasuhteista, televisiota ja viestintäpolitiikkaa, Higgsin hiukkasta, jalkapallon Suomen miesten maajoukkueen historiaa ja Suomen tähtitieteen historiaa käsittelevä teos.

Vuosittain Agricolassa ilmestyy 150–170 arviota, kertoi sivuston päätoimittaja Tapio Onnela. Kaikkiaan vuodesta 1997 lähtien arvioita on ilmestynyt pitkälle yli 2 000. Vuonna 2014 sivustolla ilmestyi 164 arviota. Sivuston seuraajien sivukäynnit ovat kasvaneet viimeksi kuluneiden viiden vuoden aikana kolmellakymmenellä tuhannella. Vuonna 2014 sivukäyntejä oli noin 112 000.

Tieteellisten seurain valtuuskunnan julkaisema Tieteessä tapahtuu -lehti kokoaan yhteen eri tieteen alojen tutkimusta. Lehdessä julkaistaan yleistajuisia tiedeartikkeleita ajankohtaisista asioista ja myös keskustelua tieteestä ja tiedepolitiikasta. Lehti ilmestyy vuosittain kuusi kertaa vuodessa sekä painettuna että verkossa. Maksuton vuodesta 1983 saakka ilmestynyt lehti tavoittaa parhaimmillaan noin 7 500 lukijaa.

Jokaisessa Tieteessä tapahtuu -lehdessä on tyypillisesti kymmenkunta tietokirja-arviota. Arvioitavat kirjat painottuvat tiedekirjoihin, mutta on joukossa myös yleisiä tietokirjoja. Huomattavin ero muihin aikakauslehtiin on arvioiden pituus. Tieteessä tapahtuu -kirja-arviot voivat olla jopa kolmen sivun mittaisia. Suurin osa arvioista on yli sivun mittaisia.

DIGITALISAATIO JA TIETOKIRJALLISUUDEN ASEMA

Tietokirjallisuuden asemasta ja tulevaisuudesta on keskusteltu viime aikoina varsin vilkkaasti. Suomenkielisen tietokirjallisuuden julkaisemisen ja myynnin tulevaisuus on puhuttanut laajasti. Myös tietokirjallisuuden julkinen tuki ja sen kohdentaminen on aiheuttanut keskustelua. Keskustelua on käyty myös tietokirjallisuuden lukemisesta kouluissa. Edelleen, tietokirjallisuuden ensimmäinen professori on saanut paljon huomiota.

Tarkastelen seuraavaksi mediakeskustelua digitalisaatiosta ja tietokirjallisuuden asemasta. Rajaan tarkastelun pääasiassa vuoteen 2014, mutta mukana on aineistoa myös alkuvuodesta 2015. Keskeisin keskustelufoorumi oli Helsingin Sanomat, mutta käytän myös muita lähteitä.

DIGITALISAATIO JA TIIETOKIRJALLISUUS OPETUSSUUNNITELMISSA

Syksyllä 2016 käyttöön otettavat uudet koulujen opetussuunnitelmat ovat herättäneet runsaasti keskustelua digitalisaation vaikutuksesta oppimateriaaleihin. Digitalisaatio otetaan vakavasti myös hallitustasolla: toukokuun lopussa 2015 julkistetussa hallitusohjelmassa asetetaan koulutuksen ja osaamisen kärkihankkeista ensimmäiseksi oppimisympäristöjen modernisoiminen, digitalisaatio ja uuden pedagogiikan hyödyntäminen näissä hankkeissa.

Äidinkielen ja kirjallisuuden opettaja ja kirjailija Tommi Kinnunen kommentoi Turun Sanomien kolumnissaan (TS 19.6.2015) hallituksen aikeita koulumaailmasta käsin osuvasti:

Ratkaisuksi kaikkeen tarjotaan koulun uudistamista digitalisaation avulla. Vaikka oppimistuloksista ei tietääkseni ole kunnan tutkimusnäyttöä, tietotekniikan avulla aiotaan kehittää kriittistä ajattelua, kokonaisuuksien ymmärtämistä ja yhteisöllisyyttä. [– –] Oma ongelmansa on digitalisaatioon liittyvä viihteellistyminen. Usein digisovellukset tarjoavat pelillisyyttä ja hauskaa pintaoppimista ilman sen suurempaa pedagogista sisältöä. Koulutyön painopiste ei saa olla mukavassa puuhastelussa, vaan pitkäjänteisyyden harjoittelussa. Olisi tärkeää oppia, että kaikki ei ole aina kivaa, vaan joskus pitää nähdä vaivaa eikä joka aina hoidu muutamalla klikkauksella.

Kauppalehti lähestyi aihetta tuotteiden näkökulmasta haastatteleamalla oppikirjakustantamo Sanoma Pron toimitusjohtajaa Kirsi

Harra-Vauhkosta, joka osallistui esi-, perus- ja lisäopetusta koskevien opetussuunnitelmien periaatteita linjanneen ohjausryhmän työskentelyyn (KL 25.2.2015). Harra-Vauhkonen kertoo, että oppilaiden aktivointi oli yksi ohjausryhmän kantavista tavoitteista ja että digitaalisuus voi olla aktivoinnissa apuna.

Harra-Vauhkonen mukaan oppilaita innostaa esimerkiksi jo se, että voi välillä tehdä jotain harjoituksia tabletilla. Se tuo vaihtelua ja kun siihen vielä lisää pelillisiä elementtejä, se tuo uutta potkua oppimiseen. Kaikkiaan Harra-Vauhkonen näkee digitalisaation ja sen mahdollistaman ”pelillisyyden” hyvin erilailta kuin Kinnunen.

Syksyllä 2014 Avoimet oppimateriaalit ry:n puheenjohtajan Vesa Linja-aho esitti Image-lehden haastattelussa oppimateriaalien tuotannon uudelleen järjestelyä. Linja-ahon mukaan digitaalisilla oppimateriaaleilla voitaisiin säästää kuntien menoissa huomattavia summia. Lisäsäästöä saataisiin, jos osa materiaaleista olisi vapaasti saatavilla (Image 9.10.2014).

Helsingin Sanomien mielipideosastolla virisi keväällä 2015 vilkas keskustelu koulujen oppimateriaalien tulevaisuudesta. Sen aloittivat opetus- ja kulttuuriministeriön projektipäällikkö Jarkko Moilanen ja opettaja Mari Heimala. Moilanen on digitaalisia oppimateriaaleja ja opetuksen tukena toimivia sovelluksia opettajille ja oppilaille tarjoavan pilvipalvelu EduCloudin projektipäällikkö, joka ehdotti kirjoituksessaan opettajien talkootyötä pilvipalveluihin sijoitettavien oppimateriaalien tuottamisessa. Heimala puolestaan toi esiin opettajien verkkomateriaalien puutteen (HS 2.4.2015).

Taloudellisen tiedotustoimiston Auri Kohola otti osaa keskusteluun muistuttamalla, että verkossa on suuri määrä ilmaista

materiaalia (HS 2.4.2014). Hän mainitsi Opetushallituksen Hyvät käytännöt -portaalin – jossa on materiaaleja esiopetuksesta toiselle asteelle – sekä opetus- ja kulttuuriministeriössä kehitteillä olevan kaikille avoimen Slide share -pilvipalvelun. Lisäksi Kohola mainosti Taloudellisen tiedotustoimiston koulun ja työelämän yhteistyötä edistävän Opetin.fi-sivuston ja kehotti opettajia omaksumaan verkossa jakamisen kulttuurin.

Oppikirjailijat ja opettajankouluttajat Helena Ruuska ja Timo Tossavainen vastasivat keskusteluun ja muistuttivat kirjoituksessaan (HS 4.4.2015), että yhdeksän kymmenestä opettajasta pitää oppikirjaa tärkeimpänä työvälineenään. Kirjoittajat eivät arvioi pilvipalvelujen mahdollisuuksia opettajien itsensä laatimien oppimateriaalien jakamisessa yhtä optimistisesti. He muistuttavat, että opettajat on koulutettu oppimateriaalien käyttäjiksi, ei niiden laatijoiksi ja että laadukkaiden sähköisten oppimateriaalien laatiminen on vielä vaikeampaa kuin painettujen oppikirjojen tekeminen. Siihen tarvitaan oppiaineen tiedetaustan osaamisen lisäksi pedagogista taitoa, visuaalista osaamista ja hyvää suomen kielen taitoa eikä pelkkää talkoo-henkeä, jolla tavoitellaan säästöjä, kirjoittajat toteavat. Kirjoittajista Ruuska on Suomen tietokirjailijat ry:n varapuheenjohtaja ja Tossavainen hallituksen jäsen.

Myös Opetusalan Ammattijärjestö OAJ:n lakimies penäsi omassa kirjoituksessaan oppilaiden oikeutta laadukkaisiin oppimateriaaleihin. Hän myös muistutti siitä, että opettajille pitää maksaa oppimateriaalien valmistamisesta ja jakamisesta (HS 9.4.2015).

Suomen tietokirjailijat ry:n puheenjohtaja Markku Löytönen vahvistaa kirjoituksellaan Ruuskan ja Tossavaisen viestiä. Oppilaiden ja opettajien täytyy voida luottaa verkon oppimateriaaleihin.

Löytönenkin korostaa, että laadukkaat materiaalit synny viikonlopun talkootyönä. (HS 28.4.2015.)

Kauppalehti jatkaa aiheesta myöhemmin keväällä ja otsikoi: ”Uusi opetussuunnitelma nostaa e-kirjaa” (KL 25.4.2015). Lehti kirjoittaa, että sen lisäksi, että uudet opetussuunnitelmat korostavat digitalisaation merkitystä, sitä lisäävät myös useat Tekesin ja Opetushallituksen hankkeet. Sähköiset oppikirjat nähdään monipuolisina: asiasisältöjä voidaan havainnollistaa esimerkiksi videoilla ja animaatioilla. Tämä vaatii tosin, että oppilailla on tarvittavat laitteet ja opettajalla tarvittavia taitoja. Toistaiseksi peruskouluissa on vähemmän kuin kolme tietokonetta kymmentä oppilasta kohti kaiken tyyppiset laitteet yhteenlaskettuina.

Helsingin Sanomat tuo keskusteluun lukiolaisten oman näkemyksen. Lehdessä haastatellaan lukiolaista, jonka mielestä painetusta kirjasta opiskelu on helpompaa (HS 9.6.2015). Toisaalta jo helmikuussa 2015 Suomen Kuvalehti otsikoi: ”Tabletti on uusi aapinen” ja kertoo, kuinka innokkaasti esikoululaiset opettelevat numeroita ja äidinkielen tietovisoja tableteilla (SK 7/2015). Myös koululaisten tiedonhankintataitojen kerrotaan lisääntyneen. Tässä artikkelissa varoituksen sanan lausuu psykologian professori Liisa Keltikangas-Järvinen, joka muistuttaa oppimisen kuuluvan olennaisesti sosiaalista vuorovaikutusta, johon kuuluvat aina ilmeet, eleet ja katsekontakti – ja näitäkin on syytä harjoitella jatkuvasti.

Kaikkiaan tietokirjallisuuden asema koulujen opetuksessa on puhuttanut kuluneena vuonna enemmän kuin koskaan. Ensimmäistä kertaa koulujen opetussuunnitelmaan on kirjattu tietokirjallisuus tasavertaisena kirjallisuuden lajina kaunokirjallisuuden rinnalla. Keväällä 2015 lukioiden silloin vielä julkaisematon

opetussuunnitelma nousee esiin tietokirjallisuuden osalta, kun Helsingin yliopiston tietokirjallisuuden professori Pirjo Hiidenmaa kiinnittää Helsingin Sanomien mielipidekirjoituksessaan huomiota siihen (HS 5.5.2015). Hiidenmaa korostaa, että niissä kouluissa, joissa tietokirjallisuutta on luettu, on saatu kannustavia tuloksia lukutaidon parantamisesta.

Seuraavan päivän Helsingin Sanomissa tietokirjailija ja kulttuuritoimittaja Suvi Ahola nosti asian esille laajemmasta näkökulmasta kysymällä unohtaako lukio lukemisen (HS 6.5.2015). Aholan mukaan monet äidinkielenopettajat kantavat huolta siitä, että lukion tulevan opetussuunnitelman myötä lukion voi käydä lukematta kokonaan ainuttakaan kauno- tai tietokirjaa. Helana Ruuska kommentoi kirjoituksessa opetussuunnitelmaa kriittisesti: ”laaja tekstikäsitys, johon opetussuunnitelma pohjautuu, asettaa kaunokirjalliset tekstit muiden tekstien joukkoon, jolloin kuvien katselu tai videoiden tekeminen on yhtä tärkeää kuin kirjallisuuden lukeminen.”

Ahola painottaa lukutaidon merkitystä vielä erillisessä kommentti-kirjoituksessaan samaisessa lehdessä toteamalla, että

hyvä, tulkitseva lukutaito – johon ei päästä muuten kuin kirjoja lukemalla – auttaa matemaattisessa päättelyssä ja ongelmanratkaisussa. Siitä on siis hyötyä sekä teknologiateollisuudessa että yksilöiden henkilökohtaisessa elämässä. Myös empatiaa, jota maailmassa tarvitaan koko ajan enemmän, oppii kirjoista. Paljon enemmän kuin monista verkon mediateksteistä.

Aholan kirjoitus poimi parikymmentä lukijakommenttia lehden verkkosivuilla. Suurimmassa osassa harmiteltiin kirjallisuuden liian

vähäistä arvostusta ja kirjallisuudelle kaavailtua aiempaa vähäisempää asemaa opetuksessa. Osa kommentaattoreista tulkitse englannin kielen vahvistuneen aseman Suomessa poliittisen oikeiston syyksi. Artikkelin ilmestyminen kohta eduskuntavaalien ja vasemmiston tappion jälkeen saattoi vaikuttaa tällaisiin arvioihin.

Seuraavalla viikolla Helsingin Sanomat nostaa opetussuunnitelmakeskustelun pohjalta lukemisen ja monipuolisen lukutaidon tärkeyden pääkirjoituksen aiheeksi (HS 13.5.2015). Hyvänä uutisena kerrotaan, että joka päivä noin kolmannes suomalaisista tarttuu kirjaan ja että lukutaito on Suomessa maailman huipputasoa. Pääkirjoituksessa kannetaan kuitenkin huolta nuorten lukutaidon rapautumisesta. Erityisen huolen aiheena on poikien lukuhaluun väheneminen.

Kirjoituksessa viitataan tekeillä oleviin koulujen opetussuunnitelmiin ja koulun ulkopuolisen yhteiskunnan paineeseen niitä kohtaan. Pääkirjoituksessa kritisoidaan käsitystä siitä, että yhteiskunnan digitalisoituminen vähentäisi tarvetta hahmottaa laajoja kokonaisuuksia tekstien avulla ja että lyhytjännitteisyys olisi muuttanut lähes tavoiteltavaksi asiaksi.

Asenne näkyy niin perheiden arjessa kuin ylätason kilpailukykypuheessakin. Huomio kiinnittyy välineellisiin taitoihin ja tekniikkaan, vaikka perustana pitäisi olla ihmisen kyky itsensä kehittämiseen, vaativaan ajatteluun ja hyvään itsensä ilmaisemiseen. Jos sille ei löydy tukea perheestä ja muusta yhteiskunnasta, kouluopetukseen ei pysty paikkaamaan syntyvää aukkoa.

Opetushallituksen päätös lukion opetussuunnitelman perusteista annettiin 27. lokakuuta 2015. Uusi opetussuunnitelma otetaan

käyttöön 1. elokuuta 2016 alkaen, ja siinä mainitaan peruskoulujen opetussuunnitelmien tavoin tietokirjallisuus tasavertaisena kirjallisuuden lajina kaunokirjallisuuden kanssa.

MERKITTÄVÄT SUOMALAISET TIETOKIRJAT KAUTTA AIKO- JEN – ENTÄ TULEVAISUUS?

Turun yliopiston englantilaisen filologian professori Joel Kuortti ja Suomen tietokirjailijat ry:n toiminnanjohtaja Jukka-Pekka Pietiäinen kirjoittivat yhdessä teoksen *ABCkiriasta Mustaan orkideaan – 100 merkittävää suomalaista tietokirjaa* (Kuortti & Pietiäinen 2014). Tekijät halusivat omien sanojensa mukaan tuoda suhteellisuutta jatkuvaan puheeseen tietokirjallisuuden kriisistä kokoamalla katsauksen tietokirjallisuuden lähes viidensadan vuoden historiasta.

Tekijät nostavat kirjassaan esiin sekä suomen- että ruotsinkielisiä teoksia. Kirjan pohjalta laadittiin myös näyttely, joka on kiertänyt ympäri Suomea kirjastoissa ja kirjamessuilla jo toista vuotta. Kirja ja näyttely ovat herättäneet paljon mielenkiintoa ja Pietiäistä on haastateltu aiheesta monissa maakuntalehdissä. Tekijät eivät näe valitsemiaan merkittäviä tietokirjoja suinkaan lopullisena totuutena, vaan kirjan elämä jatkuu prosessina, jossa kirjojen ystävät voivat ehdottaa uusia kirjoja näyttelyissä esille otettaviksi.

Heinäkuussa 2014 Turun Sanomat kirjoitti, että kirjallisuus käy lävitse neljättä suurta vallankumousta tiedon digitalisaation myötä (TS 21.7.2014). Kolme edellistä vallankumousta ovat koodeksimuotoon siirtyminen, kirjapainotekniikan kehittyminen

ja teollistumisen kiihdyttämä massakulttuuriin siirtyminen. Digitalisaation vaikutukset näkyvät esimerkiksi siinä, että kun vielä 2000-luvun alussa tietokirjallisuuden tuotanto erityisesti oppikirjojen myynti kasvoi, kääntyi tietokirjallisuuden myynti vuoden 2006 jälkeen laskuun. Jotkut kirjallisuudenlajit ovat suorastaan kadonneet markkinoilta, kuten tietosanakirjat ja monet hakuteokset. Tätä taustaa vasten Pietiäisen ja Kuortin teos muistuttaa tietokirjallisuuden arvosta eri aikoina, myös nykymaailmassa.

Tietokirjallisuuden myynnin lasku useana vuonna peräkkäin herätti luonnollisesti huolta alan toimijoissa. Aiheesta käytiin keskustelua Helsingin Sanomissa erityisesti keväällä 2014. Keskustelunvirittäjänä kenties toimi Helsingin Sanomien tammikuussa aloittama juttusarja, jossa tarkasteltiin taiteen tulevaisuutta.

Kirjan tulevaisuudesta kysyttiin neljältä asiantuntijalta (HS 14.1.2014): kotimaisen kaunokirjallisuuden kustannuspäälliköltä Anna-Riikka Carlsonilta WSOY:stä, kirjailija Tommi Melenderiltä, Readberry.fi-sähkökirjapalvelun perustajalta Mikko Aarnelta sekä runoilija ja ntamo-kustantamon perustajalta Leevi Lehdolta.

Melender totesi haastattelussa, ettei kirjallinen sivistys ole samanlainen arvon ja statuksen lähde kuin aikaisemmin. Hänen mukaansa nykyään koulutetut ihmiset erottautuvat pikemminkin terveillä elämäntavoilla ja hyvällä ruoka- ja sisustusmaulla kuin lukeneisuudella.

Haastatelluista osa uskoi julkaisukynnyksen katoavan. Mikko Aarne arvelee, että tulevaisuudessa kirjailijat julkaisevat tekstinsä verkossa ja agentit poimivat parhaat kustantamoille. Hänen mielestään esimerkiksi yhteisölliset julkaisualustat, kuten Wattpad toimivat esimerkkinä siitä, minkälaisia muotoja lukeminen saa tulevaisuudessa.

Melenderkin uskoo, että verkkomaailma tuottaa aivan uusia kirjallisia ilmiöitä, jotka toimivat täysin irti perinteisestä kuviosta: kustantamon, median ja kirjakaupan tiiviistä yhteydestä. Carlson arvelee, että tulevaisuudessa ammatti- ja tietokirjallisuus julkaistaisiin vain digitaalisessa muodossa ja painetun kirjan myynti keskittyisi kaunokirjallisuuteen ja lahjaksi ostettaviin teoksiin. Tässä lausunnossa on tosin sisäinen ristiriita: tietokirjoja, kuten muistelmia, luontokirjoja, matkakirjoja, ruokakirjoja, ostetaan paljon lahjaksi.

Vilkkaan tietokirjallisuuskustelun avaajana toimi tietokirjakustantaja ja suomentaja Kimmo Pietiläinen, joka kantaa huolta korkealaatuisen suomeksi ilmestyvän tietokirjallisuuden tulevaisuudesta (HS 14.4.2014). Pietiläinen viittaa niin Gaudeamuksen kuin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran heikentyneestä myynnistä johtuviin julkaisupolitiikan muutoksiin. Pietiläinen kritisoi kustantamoita yleisöä kosiskelevasta suunnasta ja kirjoittaa ironisoiden, etteivät ”modernit tietokirjat käy kaupaksi yhtä nopeasti kuin esimerkiksi iskelmälaulajan enkelikokemukset tai nyrkkeilevän naisen vuosikirja”.

Pietiläinen kantaa ensisijaisesti huolta käännetyin tietokirjallisuuden tulevaisuudesta ja ehdottaa, että valtio tukisi tietokirjallisuuden suomentamista kymmenkertaistamalla nykyisen 70 000 euron tukisumman.

Tietokirjailija Harri Kalha jakaa kirjoituksessaan Pietiläisen huolen. ”[M]yyvyyden illuusiota metsästettäessä unohtuu, mistä hyvässä tietokirjassa on kyse: persoonallisesta kirjoitus- tai lähestymistavasta kiinnostavaan aiheeseen”, Kalha korostaa ja muistuttaa, että Suomesta puuttuvat rakenteet suomalaisen tietokirjallisuuden kääntämiseen ja vientiin. Myös tietokirjojen kustantaja Markku Sarimaa

vaatii kirjoituksessaan valtiolta lisää tukea tietokirjallisuuden suomentamiseen eli tieteeseen perustuvan tuoreen ajattelun tuomiseen Suomeen (HS 28.4.2015).

Tiedekirjailija ja tutkija Annamari Vänskä puolestaan kantaa huolta suomen kielen näivettymisestä eri tutkimusaloilla, kun tehtävien täytöissä arvostetaan kansainvälistä julkaisemista huomattavasti enemmän kuin kirjoittamista suomen kielellä (HS 25.4.2014). Hän viittaa eduskunnan puhemies Eero Heinäluoman ja kirjailija Laila Hirvisaaren vieraskynäkirjoitukseen (HS 23.4.2014), jossa puolustetaan kirjailijoiden työrauhaa ja oikeutta kirjoittaa omalla äidinkielellä. Vänskä esittää, että tutkijankin pitäisi saada kirjoittaa äidinkielellään ja tekstien kääntämistä englanniksi pitäisi tukea.

Heinäluoman ja Hirvisaaren muistuttavat kirjoituksessaan, että niukkoinakin aikoina pitää huolehtia siitä, että Suomen kirjallinen kulttuuri säilyy elinvoimaisena. Tämä tarkoittaa lukemisharrastuksen ylläpitämisen ja tukemisen, kirjastoista ja tekijöiden toimintaedellytyksistä huolehtimisen.

Myös tietokirjailija ja tieteenhistorian dosentti Osmo Pekonen kritisoi armottomasti kustantajia sivistyksen puutteesta ja ehdottaa, että kustantamoihin palkattaisiin intellektuelleja, jotka ymmärtäisivät myös vaativampien kirjojen sisältöä (HS 23.4.2014).

Vaikka keskustelu kävi kuumana kirjallisuuden digitalisatiosta ja kirjallisuuden tulevaisuudesta, vähemmälle jäi tulevaisuuden hahmotteleminen sosiaalisen median näkökulmasta. Keskusteluun ei esimerkiksi noussut blogien ja Twitterin mahdollisuus tietokirjojen kiinnostavaksi tekemiseen.

Tällä hetkellä muualla maailmassa, esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Britanniassa, asia kuin asia voi Twitterin avulla nousta

salamannopeasti puheenaiheeksi. Tarkemmin ottaen viihde- ja urheiluaiheet ovat kyllä Twitterissä kaikkein suosituimpia, mutta asia-aiheillakin on helposti kymmeniä tuhansia seuraajia. Toinen asia, jota ei keskustelussa käsitelty, oli huomion kiinnittäminen aihepiireihin, joista tarvittaisiin lisää tietokirjoja. Aika vähän esiintyi myös moitteita joidenkin aihepiirien yliedustuksesta tietokirjemarkkinoilla.

T I E T O K I R J A I L I J A T E S I I N T Y J I N Ä T I L A I S U U K S I S S A

Tietokirjailijoita pyydetään puhujiksi monenlaisiin tilaisuuksiin. Ne muodostavat merkittävän osan tietokirjallisuuden sekä tietokirjailijoiden näkyvyyttä. Ne myös vahvistavat tietokirjailijan ammatin ja koko tietokirjallisuuden merkityksen arvostusta. Seuraavassa esittelen erilaisia tilaisuuksia, joissa tietokirjailijat ovat vuoden mittaan esillä. Luetteloni ei ole tyhjentävä – esille ottamieni tilaisuuksien lisäksi järjestetään vaikka kuinka paljon kiinnostavia tilaisuuksia, joilla tietokirjailijat ovat esillä puhujina tai keskustelijoina. Luento- ja esitelmätilaisuuksia järjestävät esimerkiksi yliopistot, kirjastot, yhdistykset, tieteelliset seurat, yritykset, julkisyhteisö sekä eri alojen messut ja muut tapahtumat. Samoin kirjainäyttelyitä, joissa tietokirjallisuudella on näkyvä paikka, järjestetään paljon enemmän kuin tässä on mahdollista tuoda esiin

KIRJAMESSTUT, TIETOKIRJA.FI JA SUOMIAREENA

Kirjamessut ovat kirjamyynnin ja kirjojen näkyvyyden keskeisimpiä tapahtumia. Kirjamessuja järjestetään vuosittain Helsingissä ja Turussa. Vuonna 2015 kirjamessut järjestettiin myös Jyväskylässä, Oulussa, Raahessa ja Vaasassa. Messuista suurin on Helsingin Kirjamessut, joka keräsi lokakuun lopulla 2015 80 000 kävijää. Toiseksi suurin oli Turun Kirjamessut lähes 21 000 kävijällä. Kaikkien kirjamessujen yhteydessä järjestetään kuitenkin muitakin messutapahtumia, kuten ruoka- ja viinimessuja, joiden kävijät lasketaan myös mukaan kokonaiskävijämäärään.

Kirjamessujen näytteilleasettajia on kustantamoiden ohella monen tyyppisiä. Antikvariaatit, kirjailijajärjestöt, museot, teki-
jänoikeusjärjestöt ja monet muut tahot pystyttävät messuille usein omat osastonsa. Vuonna 2015 Helsingin Kirjamessujen viidellätoista lavalla oli yli 1 100 esiintyjää: kirjailijoita, tutkijoita, taiteilijoita ja vaikuttajia. Media noteeraa kirjamessut yleensä varsin laajasti. Muillakin messuilla on usein kirjoja myytävä ja kirjailijoita tavattavissa.

TIETOKIRJA.FI on joka toinen vuosi Helsingissä järjestettävä tietokirjallisuustapahtuma. Vuonna 2015 kaikille avoin ja ilmainen tapahtuma tavoitti noin 1 700 kävijää. Varsinkin keskustelut sananvapaudesta, Venäjästä ja Ukrainasta sekä kaupunkiarkkitehtuurista keräsivät salit täyteen. Tapahtuman ydinjärjestäjätahot ovat Suomen tietokirjailijat ry, Suomen Kustannusyhdistys, Tietokirjallisuuden edistämiskeskus, Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta ja Tieteellisten seurain valtuuskunta.

Lisäksi TIETOKIRJA.FI-nimen alla järjestetään pienempiä tilaisuuksia osana muita kirjallisuustapahtumia eri puolilla Suomea. Esimerkiksi Sastamalan Vanhan kirjallisuuden päivillä 2015 Elämäni tietokirjat -sarjassa haastateltiin kansanedustaja Pekka Haavistoa ja koomikko, bibliofiili Stan Saanilaa.

Suomen tietokirjailijat ry:n toiminnanjohtaja Jukka-Pekka Pietiäinen luonnehti TIETOKIRJA.FI-tapahtumia Itä-Suomen ylioppilaslehti Uljaksen haastattelussa (Karjalainen 2014) ammatti-identiteetin näkökulmasta:

Mielestäni TIETOKIRJA.FI-tapahtumat ovat tuoneet eri alojen tietokirjailijoita ja tietokirjojen ystäviä uudella tavalla yhteen. Tämä on vahvistanut tietokirjailijoiden identiteettiä ja edistänyt verkostoitumista. Itse esitysten lisäksi myös käytävä- ja kahvila-keskustelut ovat tärkeitä. On ollut mahtavaa järjestää tällaisia tilaisuuksia, joissa on hyvä tunnelma ja paljon kuulijoita.

Porin SuomiAreenan pääjärjestäjinä toimivat MTV ja Porin kaupunki. Yksittäisiä keskustelutilaisuuksia on lisäksi järjestämässä suuri joukko toimijoita, kuten lehtiyhtiöitä, poliittisia puolueita ja järjestöjä. Se on keskustelutilaisuuksien ja tapahtumien sarja, joka ajoittuu pääosin ennen Pori Jazz -festivaalia ja jatkuu osittain sen aikanakin.

SuomiAreena on median ja poliitikkojen kohtaamispaikka, jossa aiheiden kirjo on laaja. Mukana on joka vuosi myös useita tietokirjailijoita ja Suomen tietokirjailijat ry:n edustajia, mutta tietokirjailijoiden kannalta tapahtuman luonne on erilainen kuin pelkästään kirjoihin keskittyvissä tapahtumissa.

SuomiAreenan innoittajana on toiminut ruotsalainen – vuosittain kesäkuussa Gotlannin Visbyssä järjestettävä – Almedalsveckan, jonne kokoontuu suuri määrä poliitikkoja, median ja kansalaisjärjestöjen edustajia keskustelemaan julkisuudessa ajankohtaisista aiheista. Almedalsveckanin aikana tapahtumia on joka puolella Visbytä aivan kuten myös Porissa SuomiAreenan aikaan.

Kesällä 2015 SuomiAreenassa järjestettiin 150 tapahtumaa. Peräti 800 puhujaa käsittänyt ohjelma piti sisällään keskustelua muun muassa hallituksen sosiaali- ja terveysalan uudistuksesta, koulutuksesta, digitaalisista oppimateriaaleista, kulttuurista, turvallisuuspolitiikasta, EU:sta ja urheilusta.

Tapahtumat keräsivät kaikkiaan yli 58 000 kävijää, kun edellisenä vuonna kävijöitä oli noin 30 000. SuomiAreena on yksi foorumi tietokirjailijoillekin saada näkyvyyttä teoksilleen, varsinkin, jos ne liittyvät yhteiskunnassa muutenkin ajankohtaisiin aiheisiin. Samoin se tarjoaa mahdollisuuksia tuoda esiin lukemisen ja kirjallisuuden merkitystä.

KIRJAILIJAESIINTYMISET KIRJASTOISSA, YLIOPISTOISSA JA MUUALLA

Yleisissä kirjastoissa eri puolilla Suomea järjestetään paljon tietokirjailijavierailuja. Otan esimerkiksi Tapiolan kirjaston Espoosta. Vuonna 2014 kirjastossa vierailivat tietokirjailijat Pekka Visuri, Tuula Karjalainen ja Leena Jäppilä. Samana vuonna kirjastossa järjestettiin myös ministerivierailujen sarja, jossa pääministeriä myöten

ministerit saivat puhua itse valitsemastaan aiheesta. Keväällä 2015 kirjastossa vierailleita tietokirjailijoita olivat Iiro Viinanen, Hannu Rautkallio, Arto Luukkanen ja Mikko Huhtamies. Erikoiskirjastonhoitaja Ritva Himanen kertoo, että tietokirjailijat tulevat usein harkittavien listalle siitä yksinkertaisesta syystä, että Suomessa julkaistaan kiinnostavia ja tasokkaita tietokirjoja.

Kaikkien kirjastojen ja koulujen kirjailijavierailuiden selvittäminen olisi hyvin haasteellista, mutta kaikkiaan voi todeta, että kirjailijaesiintymisten ja kirjallisuuskustelujen runsaus kirjastoissa, erilaisissa kirjallisuustapahtumissa ja kouluissa eri puolilla Suomea antaa vaikutelman maasta, jossa kirjailijoita arvostetaan ja kirjojen aiheista innostutaan.

Ihmiset osallistuvat tilaisuuksiin mielellään ja ne osaltaan ylläpitävät lukemiskulttuuria ja kirjallisuuden arvostusta. Näissä tilaisuuksissa on iso potentiaali myös tietokirjailijoille. Yksittäiset tietokirjailijat ovatkin kiertäneet ympäri Suomea kertomassa kirjoistaan. Historia, Venäjä, politiikka ja elämäkerrat näyttäisivät olevan erityisen toivottuja aihepiirejä.

Kirjastot järjestävät myös kirjanäyttelyitä. Ne voivat olla pieniä, ajankohtaiseen teemaan liittyviä näyttelyitä yleisisissä kirjastoissa tai yliopiston kirjaston tai Kansalliskirjaston isojakin kokonaisuuksista jostakin temasta. Yksittäiseen teokseenkin voi liittyä näyttelyiden sarja.

Yliopistot, tieteelliset seurat ja yhdistykset, kansalaisopistot ja monet muut tahot järjestävät yleisölle avoimia luentotilaisuuksia eri puolilla Suomea. Näitä tilaisuuksia järjestetään hyvin paljon ja monesti esiintyjät ovat paitsi tieteentekijöitä, myös tietokirjailijoita.

Yksi tunnetuimmista esitelmäsarjoista ovat Studia Generalia -luennot, joita eri yliopistot järjestävät. Helsingin yliopiston Avoin yliopiston järjestämien Studia Generalia -luentosarjojen aiheita ovat olleet parina viime vuonna aistit, muuttuva ilmasto, oppiminen, Eurooppa ja muuttuvat maailmankuvat. Sarjan luennoitsijoiksi ja tilaisuuksien puheenjohtajiksi päädytään usein pyytämään henkilöitä, jotka tiedetään sujuviksi oman alansa yleistajuistajiksi. Niinpä ei ole yllättävää että useat heistä ovat myös tietokirjailijoita, kuten Henry Bacon, Kari Enqvist, Ilkka Hanski, Simo Knuuttila, Kirsti Lonka, Hannu Salmi, Anna Rotkirch, Pilvi Torsti ja monet muut.

Suomen tietokirjailijat ry järjestää Helsingissä tietokirjailijailtoja useimmiten Linnunlaulun kirjailijatalo Villa Kivessä, mutta välillä myös kirjastoissa. Viime aikojen kirjailijavieraita ovat olleet muiden muassa Tapio Tamminen, joka on kertonut Ruotsin kansankodin ideologisista juurista, Sami Sillanpää, jonka aiheena olivat toisinajattelijat Kiinassa sekä Kristiina Koivunen, joka kertoi Turkin poliittisista pyrkimyksistä. Tietokirjailijaillat ovat yhdistyksen aluetoimintaa, mutta myös kaikelle yleisölle avoimia tilaisuuksia. Yhdistyksen kolmetoista aluevastaavaa järjestävät lisäksi tapahtumia ympäri Suomen. Esimerkiksi Porissa toukokuussa 2015 Pertti Rajala puhui Satakunnasta tietokirjallisuudessa ja tiedonjulkistamisen valtionpalkinnon saanut valokuvaaja Markku Saiha luontokuvauksesta.

Tärkeä kirjailijatilaisuuksien mahdollistaja on myös Lukukeskus, jonka tehtävä on edistää luovaa lukemista. Painopiste toiminnassa on lapsissa ja nuorissa. Lukukeskus ylläpitää kirjailijavierailutietokantaa, josta muun muassa koulut ja kirjastot voivat tilata kirjailijoita esiintyjiksi. Lukukeskuksen tietokannassa on yli 400

kirjailijan tiedot. Tietokirjailijoita joukossa on 151. Lukukeskus järjestää lisäksi kerran vuodessa Lukuviikon, lukemiseen kannustavan tapahtumaviikon.

Vuoden 2015 Lukuviikkoon osallistui yli 100 000 vierailijaa. Tapahtumia järjestettiin ympäri Suomen neljälläkymmenellä eri paikkakunnalla. Viikon aikana järjestettiin yli sata kirjoihin ja lukemiseen liittyvää tapahtumaa. Lukuviikkoon osallistui Lukukeskuksen tietojen mukaan yhdeksänkymmentä kirjastoa ja viisikymmentä koulua. Lukuviikon tapahtumissa esiintyi kaksikymmentäviisi kirjailijaa, ja jopa 1 500 lasta ehti viikon aikana tavata kirjailijan kirjailijavierailun yhteydessä.

Myös Tietokirjallisuuden edistämiskeskus rahoitti elokuussa 2015 osana Kirjan vuoden tietokirjaviikkoa kahdenkymmenen lasten- ja nuortentietokirjailijan vierailut kirjastoissa eri puolilla Suomea. Sama mahdollisuus toteutetaan uudelleen vuonna 2016.

Kirjallisuuspiirien tilaisuuksista voi todeta, että suurin osa niistä on luonteeltaan yksityisiä. Niissä joukko ihmisiä kokoontuu yleensä vuorotellen jonkun piiriläisen kotiin keskustelemaan yhdessä valitusta kirjasta. Jotkut kirjallisuuspiirit ovat puolijulkisia, esimerkiksi kustannusyhtiön tiloissa kokoontuu kirjallisuuspiiri, johon kirjailijat ja jotkut muut alalla toimivat kokoontuvat keskustelemaan kirjoista. Kirjamessuilla kokoontui kirjallisuuspiiriläisiä ja kirjabloggaajia.

Kirjabloggaajilla on tärkeä tehtävä erilaisten kirjallisuustilaisuuksien jälkikaiun tuottaja. He kirjoittavat kuulemistaan esityksistä kirjamessuilla ja kertovat saamistaan lukuideoista. Näitä blogimerkintöjä taas saatetaan tviitata eteenpäin tai jakaa muutenkin sosiaalisessa mediassa.

”Tämä kirja muutti elämäni” oli Helsingin seudun kirjastojen HelMetin ja kirjabloggaajien yhteistyössä huhtikuussa 2013 järjestämä kampanja. Kirjabloggaajilla on ollut muita muitakin tempauksia, kuten kansainvälinen lukumaraton Read-a-Thon, jossa on tarkoitus lukea mahdollisimman paljon yhden vuorokauden aikana. Haaste on tarkoitettu mieluummin hauskaksi kokemukseksi kuin totiseksi taisteluksi eniten lukemisesta (ks. Jalkanen & Pudas 2013, 142–143).

TIEDON JANON JA MUITA KIRJALLISUUSTAPAHTUMIA

Tiedon jano on vuonna 2104 käynnistetty ohjelmallinen tietokirjakiertue. Sen tavoitteena on nostaa esiin ajankohtaisia yhteiskunnallisia aiheita, vahvistaa oppivaa yhteiskuntaa, ihmisten kykyä vastata yhteiskunnallisen muutoksen asettamiin haasteisiin ja hahmottaa monimutkaisia kokonaisuuksia. Tavoitteisiin pyritään lisäämällä tietokirjallisuuden näkyvyyttä ja lisäämällä erityisesti nuorten mahdollisuuksia osallistua aktiivisesti sisältöjen tuotantoon koulutusten ja työpajojen muodossa. Taustalla on huoli lukemisen hiipumisesta nuorison keskuudessa.

Ensimmäisten kahden vuoden aikana Tiedon janon tapahtumat olivat korostetusti paikallisia: niitä järjestettiin pääkaupunkiseudun ulkopuolella, kaupungeissa, joissa ei esimerkiksi järjestetty kirjamessuja tai joissa asiaohjelmille oli selvä tilaus. Niihin kutsuttiin alueen tietokirjailijoita ja muita toimijoita. Tapahtumia toteutettiin yhteistyössä kaupungin, kaupunginkirjaston, paikallislehtien

ja -radion kanssa. Tavoitteena oli, että tapahtumat saisivat aikaan pitkäkestoista yhteistyötä myös tapahtumien ulkopuolella ja vahvistaisivat näin tietokirjallisuuden asemaa ja merkitystä ja tiedon popularisointia laajemminkin.

Omien tapahtumien lisäksi Tiedon jano tuotti ohjelmaa muihin kulttuuri- ja yhteiskunnallisiin tapahtumiin, jotta ajankohtaiset tietokirjat ja niiden taustalla olevat tutkimus näkyisivät myös tapahtumissa, joiden pääsisältönä ei ole toimia tieto- tai tiedetapahtumina.

Kolmantena toimintavuotenaan Tiedon janon profiili muuttui tapahtumista verkkotiedotukseen, kun se lanseerasi uuden tietokirjaportaalin, jonka tarkoituksena on esitellä kuukausittain kaikki Suomessa julkaistut yleiset tietokirjat.

Tiedon jano on kotimaisten tietokirjakustantajien yhteistyöhanke, jonka pääjärjestäjiä ovat Into Kustannus ja Rosebud Books. Tiedon tuotannon aktivoimisen yhteistyökumppaneina toimivat Tieteen kieli -hanke ja Suomen tietokirjailijat ry. Rahoituksen hanke saa Koneen Säätiöltä.

Eri puolilla Suomea järjestetään muutoinkin lukuisia kirjallisuustapahtumia, useat niistä pidetään vuosittain. Näissä tilaisuuksissa esiintyy myös tietokirjailijoita – joskus vain yksittäisiä tietokirjailijoita, joskus tietokirjallisuus taas näyttäytyy vahvemmin. Poimin näytteeksi muutaman tapahtuman eri puolilta Suomea. Luettelon ei ole tarkoitus olla tyhjentävä, vaan mieluummin näyte kirjallisuustapahtumista, joissa tietokirjailijatkin esiintyvät tai tietokirjoista keskustellaan.

Vanhan kirjallisuuden päivät järjestetään joka kesä Sastamalassa. Kesän 2015 teemana oli intohimo. Joensuun kirjallisuustapahtuman

teemana vuonna 2015 oli raha kirjallisuudessa ja muissa taiteissa. Kirjallisuustapahtuma on avoin ja keskusteleva yleisötilaisuus, jossa esiintyy eri alojen tutkijoita ja kirjailijoita.

Volter Kilpi Kustavissa -kirjallisuusviikon ohjelmaan tietokirjallisuus nousi vuonna 2013. Tapahtuman ohjelmassa perjantaista on tullut tietokirjapäivä, jonka teemana kesällä 2015 oli lasten- ja nuortentietokirjallisuus. Kirjahyrrä on uusi lastenkirjallisuusfestivaali Naantalissa. Toukokuussa 2015 ensimmäistä kertaa järjestettävä Kirjahyrrä tarjosi ohjelmaa kolmen päivän aikana niin lapsille kuin aikuisillekin. Esiintyjiä on yli kuusikymmentä ja tapahtumia lähes kahdeksankymmentä. Myös Kirjahyrrässä lasten- ja nuorten-tietokirjat nousivat esiin.

Kirjallisuusfestivaali Runokuu järjestettiin elokuussa 2015 Helsingissä jo yhdeksäntoista kertaa. Festivaalin teemana oli matka. Elämyksellinen ja monitaiteinen Runokuu on Helsingin juhla-viikkojen yhteistyöfestivaali. Runokuun ohjelma levittäytyy ympäri Helsinkiä: kirjastoihin, kaduille, lavoil, puistoihin, kahviloihin, liikennevälineisiin ja museoihin. Se tarjoaa kävijöilleen vuosittain noin neljäkymmentä maksutonta kirjallisuustapahtumaa intiimeistä runoustuokioista asiantuntijaluentoihin ja suuriin poikkitaiteellisiin spekteaakeleihin.

TIETOKIRJA.FI-ohjelmana Runokuussa järjestettiin Tietokirjaraati Kansallisteatterin Lavaklubilla. Vuoden 2015 raadissa Tomi Astikainen, Reeta Paakkinen ja Rauli Virtanen lukivat otteita teoksistaan ja yrittivät voittaa puolelleen sekä tuomarit Virpi Hämeen-Anttilan, Mia Kankimäen ja Kimmo Kiljusen että yleisön.

Vuonna 2015 kotimaisten kirjallisuustapahtumien joukossa aloitti myös kansainvälisiltä kirjallisuusfestivaaleilta mallinsa

napannut kaunokirjallisuuteen keskittynyt Helsinki Lit. Savoy-teatterissa toukokuussa 2015 järjestetyssä tapahtumassa kotimaiset ja ulkomailta kutsutut kirjailijat keskustelivat erilaisista ajankohtaisista aiheista. Toisin kuin monissa muissa kirjallisuustapahtumissa ja kirjailijavierailuissa, haastattelut eivät keskittyneet vieraiden uusiin kirjoihin, vaan olivat laajempia ja huomattavasti pidempiä keskusteluita.

Vuonna 2015 on vietetty myös Kirjan vuotta. Teemavuoden ajatuksena oli lisätä lukemisharrastusta ja pitää kirjan asiaa esillä. Taustaryhmässä oli mukana kolmekymmentäkaksi toimijaa kirjailijajärjestöistä Yleen ja kirjastoista säätiöihin. Kirjan vuosi kokosi yhdelle verkkosivulle suomessa järjestettäviä kirjallisuustapahtumia, joita oli hämmästyttävän paljon.

T I E T O K I R J A L L I S U U S P A L K I N - T O J E N J A K O T I L A I S U U D E T

Laajasti tunnettujen tietokirjapalkintojen jakotilaisuudet ovat tietokirjallisuuden alalla merkittäviä mediatapahtumia. Erityisesti tämä koskee Tieto-Finlandia-palkinnon jakamista. Jo ehdokasasettelu on vuodesta toiseen merkittävä mediatapaus. Huomioarvoltaan Tieto-Finlandian kanssa kilpailevat lähinnä kirjamessut. Kirjallisuuspalkintojen jakotilaisuudet ja kirjamessut menevät tosin limittein: joka vuosi eri kaupunkien kirjamessuilla jaetaan useita kirjallisuuspalkintoja.

Vuoden 2014 Tieto-Finlandia-palkinto myönnettiin Mirkka Lappalaiselle teoksesta *Pohjolan leijona – Kustaa II Aadolf ja Suomi*

1611–1632. Kanava-tietokirjapalkinnon sai Kalle Kniivilä teoksestaan *Putinin väkeä – Venäjän hiljainen enemmistö*. Vuonna 2015 Tieto-Finlandian sai Tapio Tamminen teoksestaan *Kansankodin pimeämpi puoli*. Kanava-palkinto puolestaan myönnettiin Markku Kuismalle teoksesta *Venäjä ja Suomen talous 1700–2015*.

Suomen tietokirjailijat ry:n Warelius-palkinnon saivat vuonna 2014 oppikirjailija Eila Hämäläinen ja tietokirjailija Tapio Markkanen. Vuonna 2015 Warelius-palkinnot saivat filosofi Ilkka Niiniluoto ja oppikirjailija Markku Töllinen. Tiedonjulkistamisen elämäntyöpalkinnon vuonna 2014 saivat psykiatrian erikoislääkäri Matti O. Huttunen ja lasten- ja nuortentietokirjailija Mauri Kunnas. Vuonna 2015 elämäntyöpalkinnot saivat kulttuurintutkija ja kirjailija Markku Nieminen ja kustantaja ja kääntäjä Kimmo Pietiläinen.

Suomen tietokirjailijat ry:n Tietokirjailijapalkinnot 2014 saivat Pirjo Lyytikäinen, Olli Löytty, Matti Myrsky, Rea Peltola ja Jouko Rikkinen. Vuonna 2015 Tietokirjailijapalkinnon saivat Kai Häggman, Tellervo Krogerus, Riitta Nikula, Panu Rajala ja Juha Vakkuri. Toisen kerran myönnetyn Tietokirjallisuuden edistämispalkinnon sai kustantaja Jaana Airaksinen. Suomen Kirjailijaliiton Kirjailija kiittää -palkinto 2014 jaettiin Erkki Tuomiojalle Helsingin kirjamesseilla. Vuoden 2015 Kirjailija kiittää -palkinnon sai Marja-Leena Mäkelä.

Lauri Jäntin säätiön kunniapalkinnon sai tietokirjailija, emerituspiispa Eero Huovinen. Saman säätiön tietokirjapalkinnon sai vuonna 2014 puolestaan taidehistorioitsija Tuula Karjalainen teoksestaan *Tove Jansson – Tee työtä ja rakasta*. Vuonna 2015 Lauri Jäntin tietokirjapalkinnon sai historioitsija Liisa Suvikumpu teoksestaan *Suomalaiset kylpylät – Kotimaisen kylpyläkulttuurin historiaa*.

Vuoden tiedekirja -palkinto myönnettiin vuonna 2014 akateemikko Anna-Leena Siikalalle teoksesta *Itämerensuomalaisten mytologia*.

Palkintoja jaetaan paljon ja jokaisella niistä on suuri merkitys tekijöille arvostuksen osoituksina, vaikka yksittäiset palkinnot saivat vain vähän huomiota valtamediassa (vrt. Linko 2001; 2004). Toisaalta eri alojen harrastajille tai ammattilaisille tieto niistä saattaa levitä tehokkaastikin sähköpostilistojen, blogien ja erilaisten verkkosivujen kuten kustantajien sivujen kautta.

Vuonna 2015 jaettiin myös seuraavat palkinnot tietokirjallisuuden eri aloilla: Vuoden urheilukirja -palkinnon sai Jari Ekberg teoksesta *Kuin taivasta koskettaisi – Jalkapallon MM-kisojen historia*, Vuoden luontokirjaksi valittiin Jarmo Niemisen *Aarresaaret – Helsingin saariston uskomaton luonto* ja Vuoden matkakirja -palkinnon sai Virpi Hämeen-Anttila teoksellaan *Minun Intiani – Matkoja värin, tuoksujen ja vastakohtien maassa*. Palkintoja jaetaan kuitenkin paljon enemmän kuin tässä on mahdollista luetella.

T I E T E E N P Ä I V Ä T , T E K N I I K A N P Ä I V Ä T J A T E D - E S I T Y K S E T

Tieteen päivät on eri tieteenalojen esittäytyminen suurelle yleisölle. Pääosin luennoista koostuvissa tilaisuuksissa tutkijat kertovat laajalaisesti tieteestä ja tutkimuksesta sekä tieteen mahdollisuuksista. Tieteen päivät järjestetään Helsingissä viisipäiväisinä joka toinen vuosi tammikuussa. Iso osa esiintyjistä on myös tietokirjailijoita. Vuonna 2015 kävijöitä oli noin 15 000. Seuraavat Tieteen päivät

järjestetään Helsingissä tammikuussa 2017. Sitä ennen Tieteen päivien 2015 ohjelmaa on tarjolla Jyväskylässä, Turussa, Joensuussa, Kuopiossa, Oulussa ja Rovaniemellä.

Viime vuosina Tieteen päivät on pyrkinyt monien maailmalla pidettävien tiedefestivaalien esikuvan mukaisesti levittäytymään sinne, missä ihmiset liikkuvat ja toisaalta osaa esitelmistä voi seurata myös verkossa. Tilaisuuksia, jotka eivät vaadi pitkää keskittymistä yhteen aiheeseen, on pidetty ainakin Helsingissä Kampin kauppakeskuksessa. Tieteen päivien teemasta ilmestyy aina myös sitä käsittelevä tietokirja.

Tekniikan akatemia TAF järjestää yhdessä useiden yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kanssa Tekniikan päivät. Mukana on useita tutkija-tietokirjailijoita, mutta vähemmän kuin Tieteen päivillä johtuen alan julkaisukäytännöistä. Tapahtumia on Espoossa, Helsingissä, Tampereella, Turussa ja Oulussa, eri kaupungeissa eri ajankohtina.

Suomen jokaisessa yliopistossa järjestetään erilaisia tiedepäiviä, tieteen viikkoja ja muita vastaavia tiedetapahtumia, joissa tiede esittäytyy suurelle yleisölle ja alumneille. Suomen Akatemia ja useat muut tahot järjestävät usein näissä myös ohjelmaa. Osa tieteenaloista on sellaisia, että niiltä julkaistaan vain harvoin yleistajuisia tietokirjoja, mutta kun katselee eri tilaisuuksien ohjelmia, kovin usein mukana on myös tietokirjailijoita. Taitava yleistajuistaja on usein kysytty henkilö puhumaan omasta alastaan.

Muualta maailmasta maininnan arvoinen tapahtumasarja on TED, joka tulee sanoista *technology*, *entertainment* ja *design*. TED on myös maailman toiseksi suosituin teknologiaan ja tieteeseen keskittyvä verkkosivusto. Sen taustalla on voittoa tavoittelematon,

poliittisesti sitoutumaton yhdistys. Tunnetuin osa TED-tapahtumia ovat huippusuositut TED-talks-puheenvuorot, noin kahdeksantoista minuutin pituiset puheet, jotka ladataan YouTubeen ja TEDin verkkosivuille kenen tahansa katsottaviksi ja kuunneltaviksi. TED-talkit ovat huolella viimeisteltäviä ja harjoiteltuja ja samalla viihdyttäviäkin esiintymisiä, joiden pitäjät ovat tyypillisimmin maailman Yhdysvaltojen maineikkaiden yliopistojen professoreita. Useat TED-puheista käsittelevät puhujien kirjoittamia kirjoja.

T I E D E K U L M A J A M U I T A K I R J A - J A T I E D E K A H V I L O I T A

Helsingin yliopiston Tiedekulmien tavoitteena on toimia tieteen ja kaupunkilaisten kohtaamispaikkana. Ne sijaitsevat katutasossa ja sisältävät myös kahvilan ja myymälän. Tiedekulmissa esitellään yliopistossa tehtävää tutkimusta mahdollisimman kansantajuisesti ja monitieteisesti järjestämällä muun muassa tietoisuutta, paneelikeskusteluja, työpajoja ja näyttelyitä. Esiintyjinä on usein tietokirjailijoita, jotka ovat samalla Helsingin yliopistossa työskenteleviä tutkijoita ja opettajia.

Esimerkiksi maaliskuussa 2015 Tiedekulmissa oli aiheena uusi maailmankuva, jota käsiteltiin avaruuden, ajan ja historian näkökulmista. Aihetta käsiteltiin myös kouluopetuksen kautta. Huh-tikuussa mediasta ja maailmankuvasta keskustelivat useat tietokirjojakin julkaisseet mediatutkijat. Myös maailmankuvien Helsinki ja niihin liittyen uudet kaupunginosat Jätkäsaari ja Kalasatama olivat

keskustelun aiheena. Toukokuussa aiheina olivat vihapuhe, ilmastomuutos, ”digitaalisten ihmistieteiden aamu” ja vaalijulkisuus.

Tiedekulmassa järjestetään myös kirjanjulkistamistilaisuuksia. Esimerkiksi toukokuussa 2015 järjestettiin Markku Kivisen ja Leena Vähäkylän toimittaman *Venäjän palatseissa ja kaduilla* -kirjan ja viikkoa myöhemmin Risto Isomäen kirjan *Miten Salpausselät syntyivät* julkistamistilaisuus. Monet Tiedekulmien tilaisuudet ladataan myös YouTubeen.

Turussa Brinkkalan talon sisäpihalla on toiminut jo kolmekymmentä vuotta Turun Kirjakahvila, jossa järjestetään paljon kirjallisuustapahtumia. Esimerkiksi Kirja irti! on yksipäiväinen kirjallisuusfestivaali, joka on järjestetty kirjakahvilassa jo viiden vuoden ajan. Toukokuussa 2015 aiheena oli kirjan tulevaisuus. Kahvilassa järjestetään myös muun muassa kirjallisuusterapiailloja ja valokuvanäyttelyitä. Kahvilan yhteydessä on kirjakauppa.

Helsingin yliopiston Kaisa-kirjastossa toimivassa Gaudeamus Kirja&kahvissa järjestetään usein kirjanjulkistustilaisuuksia ja muita tietokirjallisuuteen liittyviä keskustelutilaisuuksia. Samaan aikaan kahvila ja sen yhteydessä oleva Rosebud Booksin kirjakauppa on auki muille asiakkaille, joten kynnys jäädä kuuntelemaan keskustelua vähäksi aikaa on matala.

Suomen Akatemia järjestää eri puolilla Suomea tiedekahviloita. Tiedekahvilassa tutkija kertoo työstään ja tutkimustuloksistaan rennossa ympäristössä kansantajuisesti. Akatemia houkuttelee tiedonjanoisia ihmisiä tiedemaailman ulkopuolelta mukaan näin: ”Tiedekahvilaan ovat kaikki tervetulleita. Aiempia taustatietoja ei tarvita. Kahvilasessioissa on aina mukana tilaisuuden vetäjä, joka jututtaa tutkijaa ja auttaa yleisöä osallistumaan keskusteluun.”

Tiedekahviloita järjestetään yleensä yliopistojen ja yliopistokeskusten tiedetapahtumien yhteydessä mutta myös muissa yleisötapahtumissa. Vakiintuneita tapahtumaympäristöjä ovat Helsingin Art Goes Kapakka -festivaali ja Kuhmon Ihminen ja Kosmos -tapahtuma. Näissä tilaisuuksissa esiintyy usein tutkijataustaisia tietokirjailijoita.

RADION JA TELEVISION KESKUSTELUOHJELMAT

Tietokirjallisuuden huomioarvon kannalta laadukkaat radio- ja televisio-ohjelmat ovat merkittävä näkyvyyden muoto. Yle on ilmoittanut aikovansa uudistaa ja laajentaa syksystä 2016 alkaen kulttuurijournalisminsa tarjontaa (HS 20.3.2015). Perustettava uusi yksikkö tekee sisältöä televisioon, radioon ja verkkoon. Aiheita ja teemoja luvataan nostaa entistä näkyvämmiin esille. Ylessä on tutkittu kulttuurista kiinnostuneiden suomalaisten tarpeita sekä ajan ja median käyttöä. Tarjontaa uudistetaan tämän tutkimustiedon pohjalta. Osa tietokirjallisuuden näkyvyydestä sijoittuu juuri kulttuurijournalismin piiriin.

Nykyisinkin joka päivä useita tietokirjailijoita esiintyy radio- ja televisio-ohjelmissa eri tavoin. Uutisissa ja ajankohtaisohjelmissa tietokirjailijat esiintyvät asiantuntijoina, uusien kirjojen tekijöinä, palkinnonsaajina, haastateltavina. Erityisesti Ylen puheohjelmat Yle Radio 1 ja Yle Puhe -kanavilla edustavat paneutuvaa, hidasta mediaa, jossa usein toimittaja on lukenut tietokirjailijan teoksen ja hyvillä kysymyksillään tai keskustelutaidollaan saa tietokirjailijan

kertomaan innostuneesti teoksestaan, ja kirjaan liittyvästä aihepiiristä. Tämä tarjoaa samalla kuulijoille paljon tietoa.

Radion tiedeohjelmista Tiedeykkönen lähetetään kahdesti viikossa: tiistain ohjelmassa käsitellään ajankohtaisia tieteen ilmiöitä ja perjantain lähetyksessä keskitytään luonnontieteisiin ja lääketieteeseen. Radio Suomen Akateemisessa vartissa eri alojen tutkijat pitävät viidentoista minuutin puheenvuoroja. Tiedetiistai on myös Radio Suomen ohjelma ja siinä kuulijat voivat esittää kysymyksiä tieteestä. Ylen tiedeaiheiden kirjo on laaja ja aiheiden käsittely on asiantuntevaa ja analyttistä. Tosin lapsille ja nuorille tiedeaiheista tarjontaa näyttäisi olevan vähänlaisesti (Väntönen 2015).

Kulttuuria ja kulttuuriaiheista ilmestyneitä kirjoja käsittelee radiossa etenkin Kultakuume-ohjelma. Yleisemminkin monet radiossa haastateltavista tietokirjailijoista ovat tausta-ammatiltaan tutkijoita. Historia ja Venäjä-tutkimus, luonto-aiheet ja kosmologia ovat ainakin paljon esillä. Television ajankohtaisohjelmien lisäksi Prisma-tiedeohjelma tuo esiin eri alojen tutkijoita, joista osa on myös tietokirjailijoita. Tietokirjallisuus ja sen tekijöiden näkyvyys radiossa ja televisiossa ansaitsisi oman tutkimuksensa.

T I E T O K I R J A L L I S U U D E N M A H D O L L I S U U D E T S E L A I L U K U L T T U U R I S S A

Sanomalehdissä tietokirjallisuusaiheet ovat edelleen vakioaineistoa. Silti tietokirjallisuuden näkyvyydessä eri mediakanavissa on tapahtunut paljon muutoksia.

Kirjan ja tietokirjan asemasta ja tulevaisuudesta puhutaan enemmän kuin ehkä koskaan ennen. Yleensä oppikirjoista ei puhuta sanomalehdissä mitään, mutta keväällä 2015 niistä virisi erityisen paljon keskustelua. Kustannettujen oppimateriaalien lisäksi puhuttiin digitaalisista ja niin sanotuista avoimista oppimateriaaleista. Tämä on konkreettinen esimerkki siitä, miten digitalisaatio muuttaa tietokirjallisuuden alaa ja tuottaa myös keskustelua uusista aiheista.

Helsingin Sanomissa tietokirjallisuuteen liittyvien juttujen lukumäärä ei ole viidessä vuodessa kovin paljon muuttunut. Sen

sijaan kirja-arvioiden osuus kaikista tietokirjajutuista on vähentynyt Helsingin Sanomissa suuresti kolmestäkymmenestä seitsemästä prosentista vain kahteenkymmeneen yhteen.

Myös Aamulehdessä suunta on sama: arvioiden osuus vähentyi viidessä vuodessa viidestäkymmenestä kahdesta prosentista kolmeen kymmeneen viiteen. Helsingin Sanomien osalta arvioiden vähentyminen tarkoitti kuudentoista ja Aamulehden osalta seitsemäntoista prosenttiyksikön laskua.

Tarkastelin syksyllä 2014 tietokirjallisuuden näkyvyyttä myös Keskisuomalaisessa, mutta sen osalta ei ole vertailulukua viiden vuoden takaiseen tilanteeseen, sillä lehti ei ollut silloin aineistona. Kiinnostava on joka tapauksessa havainto siitä, että vuonna 2014 loka–marraskuussa arvioiden osuus kaikista Keskisuomalaisen tietokirjallisuuteen liittyvistä jutuista oli tismalleen sama kuin Helsingin Sanomissa.

Monet muut juttutyyppit, etenkin uutiset, kolumnit ja tekijöiden haastattelut saavat aiempaa enemmän palstatilaa, kirja-arviot vastaavasti vähemmän. Syksyllä 2014 kirja-arvioissa korostuivat politiikkojen muistelmät ja elämäkerrat sekä Venäjä-aiheet. Kirjallisuusarvioiden on tutkimuksissa (Hellman & Jaakkola 2009; Jaakkola 2010) sanottu korostavan uutisjournalistista käsittelytapaa. Ainakin käsiteltyjen kirjojen aihevalintojen perusteella voisi sanoa, että valinnat osin tapahtuvat uutiskärki edellä. Toisaalta sen voidaan myös ajatella palvelevan lukijaa, joka on kiinnostunut ajankohtaisista ilmiöistä.

Paikallisuuden ja globaalisuuden välisellä akselilla sanomalehdet asemoituvat eri tavoilla. Helsingin Sanomissa mainituista tietokirjoista viidesosa oli kirjoitettu muilla kuin kotimaisilla kielillä,

kun taas Aamulehdessä vain yksi ja Keski-suomalaisessakin vain viisi prosenttia kohdistui tällaisiin kirjoihin.

Tietokirjailijoiden näkyvyyden kannalta on kiinnostavaa, kuinka useasti tietokirjailijoita mainitaan nimeltä sanomalehdissä. Helsingin Sanomissa mainittiin tutkimusjaksolla 220 tietokirjailijaa nimeltä (ks. taulukko 2). Aamulehdessä mainittiin 166 tietokirjailijaa nimeltä ja Keski-suomalaisessa 147. Ero eri lehtien tietokirjailijamainintojen välillä ei ole suuri, jos ottaa huomioon lehtien koon ja käytettävissä olevat toimittajaresurssit eri lehdissä.

Kokonaisuudessaan mainittujen kirjailijoiden määrä on nähdäkseni suuri ja voikin todeta, että tietokirjailijoilla on edelleen vahva asema sanomalehtijulkisuudessa. He esiintyvät lehdissä kirjailijoina, edustamansa alan asiantuntijoina sekä haastateltavina että kirjoittajina ja kolumnisteina.

Jos tietokirjailijoiden asiantuntijarooli ja sanomalehtien suosikkiaiheet edustavat pysyvyyttä tietokirjailijoiden ja tietokirjallisuuden näkyvyydessä, on verkon puolella nähtävissä erilaisia murroksia. Lehtien verkkosivuilla ylläpidetään lukuisia blogeja ja lehdillä on lisäksi omat nettitelevisionsa verkkosivuillaan. Näin kirjaesittelykin voi muuttua hybridiksi tuotteeksi, jossa tekstin lisäksi on myös liikkuvaa kuten, kuten vaikkapa Vrouw Maria -laivaa koskevan jutun yhteydessä. Tietokirja-arvioiden löytyminen lehden verkkosivuilta on merkittävä muutos viiden vuoden takaiseen verrattuna – jo jokin aikaa sitten ilmestyneeseen arvioon on helppo palata myöhemminkin.

Tietokirja-arvioiden jakautuminen eri aihepiireihin Helsingin Sanomissa noudattaa osin aiemmasta tutkimuksestani tuttuja linjoja: elämäkerrat ja historia ovat useimmin esiintyvät tietokirja-arvioiden aiheet. Kun historiaa ja sotahistoriaan luokitetut kirjat

lasketaan yhteen, päästään suunnilleen samaan määrään elämäkertoja koskevien arvioiden kanssa. Merkittävä muutos on tapahtunut siinä, että talous ja Venäjä aiheina nousivat joka puolella mediassa esiin, myös tietokirjojen kautta. Sen sijaan luonnontieteitä ja teknologiaa käsittelevien kirjojen arvioita ilmestyi Helsingin Sanomissa selvästi vähemmän kuin viisi vuotta aiemmin. Vaikka Tiede-sivut ilmestyvät nykyään lähes joka päivä, tietokirja-arvioiden määrä näillä sivuilla on suorastaan romahtanut.

Poliitikkojen elämäkerrat ja päiväkirjat saivat laajaa näkyvyyttä, erityisesti pitkäaikaisen ulkoministerin Erkki Tuomiojan, entisen pääministeri Paavo Lipposen ja 1990-luvun laman aikana valtiovarainministerinä toimineen Iiro Viinasen kirjat huomioitiin näyttävästi. Muista yhteiskunnallisista aiheista Laura Kolben teos *Yläluokka – Olemisen sietämätön vaikeus* arvioitiin Helsingin Sanomissa lähes sivun kokoisessa jutussa. Silloin kun tietokirjailijaa haastatellaan, hän näyttäytyy lehdessä asiantuntijana ja kiinnostavana persoonana oli hän sitten tausta-ammatiltaan lääkäri tai sosiologi.

Aamulehdessä poliitikkojen elämäkerrat olivat Helsingin Sanomien tavoin näkyvällä paikalla, mutta tamperelaisille tärkeiden hahmojen Kirsi Kunnaksen ja Juice Leskisen elämäkerrat saivat myös paneutuvat arviot. Aamulehdessä ilmestyi muita lehtiä enemmän tietokirjoja ja -kirjailijoita käsitteleviä laajoja artikkeleita. Kaikkiaan Aamulehden tietokirjallisuus- ja tietokirjailija-aiheiden kirjo oli laaja naisten sijoitusoppaasta arkkitehtuuriin, filosofiaan ja retkeilyyn. Kulttuuriaiheet yleensäkin olivat keskeisiä tietokirjallisuuden näkyvyydessä Aamulehdessä.

Keskisuomalaisella oli vahvasti oma, paikallisuutta korostava linjansa tietokirjallisuusaiheiden suhteen. Esimerkiksi Maarit

Huovisen suhdetta presidentti Kekkoseen käsittelevää kirjaa käsiteltiin Kekkonen Keski-Suomeen suuntautuneiden kalastusmatkojen kautta.

Aikakauslehtien merkitys tietokirjallisuuden esiintuojina on erittäin suuri. Suomen Kuvalehti on aiemminkin tuonut näyttävästi esiin eri alojen tietokirjailijoita ja tietokirjallisuutta erityisesti historian ja politiikantutkimuksen aloilta, mutta myös muilta aloilta. Suomen Kuvalehdessä suuri muutos on tapahtunut verkkolehdestä, jota päivitetään joka päivä. Verkkosivuilla ilmestyy suuri määrä blogeja ja ne, kuten myös artikkelit, ovat maksumuurin takana. Myös Kotilieden verkkosivujen tarjonta ja merkitys kirjallisuuden näkyvyyden kannalta on lisääntynyt. Vuoropuhelua lukijoiden kanssa haluttu lisätä ja Kotiliedessä se merkitsee kirjallisuuden kohdalla sitä, että lukijoiden kirjoittamia kirjaesittelyjä julkaistaan lehden verkkosivuilla. Kotiliesi selvästi arvostaa kirjallisuutta, tietokirjailijoita mainitaan lehdessä usein ja elämäkerrat nostetaan lehden pääkirjoitukseenkin.

Anna-lehdessäkin ilmestyy tietokirjallisuuteen liittyviä juttuja, mutta vähemmän kuin Kotiliedessä. Lehden linja on kaupunkilaisempi ja kansainvälisempi: mukaan mahtuu maailmanpolitiikkaa ja ihmisoikeuksiakin, kunhan näitä aiheita katsotaan naisen näkökulmasta.

Talouselämä julkaisee säännöllisesti kirja-arvioita talouden ja yritysmaailmaan aloilta, mutta myös esimerkiksi politiikkaa ja media-analyysyjä mahtuu mukaan. Kiireiselle lukijalle arvioihin liittyy arvioiden yläreunaan nostetut plussat ja miinukset. Kaikki Talouselämän arviot ovat luettavissa vapaasti lehden verkkosivuilla.

Tieteen yleistajuistamiseen keskittyvä Tiede-lehti julkaisee yleensä neljä kirja-arviota jokaisessa numerossaan. Tietokirjailijaan

suhtaudutaan lehden artikkeleissa arvostavasti ja hänen elämänpiiriäänkin tuodaan esille. Yliopisto-lehdessä ilmestyy paljon lyhyitä kirja-arvioita. Aiheet ovat monipuolisia, erityistä painoa annetaan tieteenhistorian ja tiedejulkisuuden käsittelylle. Tieteessä tapahtuu -lehdessä kirja-arviot ovat huomattavasti pidempiä kuin muissa tarkastelluissa lehdissä.

LUKIJAT SOSIAALISINA KURAATTOREINA VERKOSSA – ENTÄ KIRJAILIJAT?

Tietokirjallisuuden ja tietokirjailijoiden näkyvyys verkossa on kasvanut huomasti useasta syystä. Osansa on myös sillä, että lähes kaikki perinteinenkin media on nykyisin verkossa. Myös sosiaalisen median merkitys tietokirjallisuuden näkyvyydessä lisääntyy edelleen. Elämmekin Manuel Castellsin (2009) luonnehtimassa verkostoyhteiskunnassa. Tämä merkitsee suurinta muutosta tietokirjallisuuden ja -kirjailijoiden näkyvyydessä viimeksi kuluneiden viiden-kymmenen vuoden aikana.

Sosiaaliseen mediaan voi tuottaa kuka tahansa tietoa. Kuitenkin mediatutkijat ovat huomauttaneet, että vain osa verkon käyttäjistä loppujen lopuksi tuottaa sinne itse sisältöjä (Matikainen & Villi 2013). Yleisön tai käyttäjien rooli nykytilanteessa on enemmänkin valikoijan ja jakelijan, mutta myös kommentoijan rooli. Tätä toimintaa nimitetään sosiaalisesti kuratoinniksi. Nykyisessä verkkoympäristössä yleisö pystyykin sosiaalisen median työkalujen avulla helposti kertomaan seuraajilleen kiinnostavina pitämistään mediasisällöistä.

Sisällön jakaminen on ollut alusta asti merkittävä osa sosiaalisen median toimintaa, mutta jakamiseen liittyvien työkalujen yleistyminen on tehnyt sen selvästi helpommaksi (Villi 2011, 48–55). Tanja Aitamurto (2014) havaitsi väitöskirjassaan, että lukijoiden osallistuminen journalistiseen prosessiin näyttäisi myös lisäävän journalismin uskottavuutta lukijoiden silmissä.

Maaailmanlaajuisesti suurin sosiaalisen median palvelu on ollut tähän mennessä Facebook. Maailman laajimmalla mikroblogipalvelulla Twitterillä on tietokirjan näkyvyyden kannalta potentiaalia kohota Facebookia merkittävämmäksi, mutta toistaiseksi se on ollut Suomessa suosittu vain viestinnän ammattilaisten keskuudessa. Vaikka Twitterin 140 merkkiin rajatut viestit ovat jossain mielessä tietokirjallisuuden perusidealle vastakkaisia, voivat tviitit toimia tiivistelminä kirjan otsikon ja takakansiesittelyn tapaan. Olennaista Twitterissä on varsinkin mahdollisuus linkkien, esimerkiksi kirjarvioiden, liittämiseen tviitteihin.

Tietokirjallisuuden näkyvyyden muutoksia hahmotettaessa kirjablogien ilmestyminen on uusia piirteitä tuonut ja nopeasti suosiota lisännyt ilmiö. Kirjablogit ovat yleensä yksityisten ihmisten ylläpitämiä ja niissä tuorein merkintä näkyy aina ensimmäisenä. Kotimaisia kirjallisuusblogeja on yli 6 000, jos mukaan otetaan kaikki blogit, joissa yksikin avainsana viittaa kirjallisuuteen, kirjastoihin tai kirjoittamiseen. Lisäksi miltei jokaisella sanomalehdellä ja aikakauslehdellä on nykyään verkkosivuillaan useitakin blogeja. Niihin kirjoittavat joko lehden omat toimittajat tai avustajat, jotka voivat olla myös kirjailijoita.

Lukuisia muitakin sosiaalisen median muotoja on olemassa. Uusia syntyy jatkuvasti ja vanhojakin poistuu. Olennaista tiedon,

tässä tapauksessa tietokirjallisuutta koskevan tiedon, leviämisen kannalta on sosiaalisen median muotojen verkottuminen ja sisällön jakaminen edelleen. Näin sosiaalisen media merkitys verkkoon talentuvan tiedon määrässä ja leviämisessä on valtava ja samalla sen arviointi täsmällisesti olisi erittäin haasteellista. Nuoret seuraavat maailman tapahtumia pääosin verkossa, jonne myös uutisia tuottavat monet muutkin tahot kuin suuret mediatalot. Verkossa journalismi muuttuukin raaka-aineeksi, jota käytetään kierrätetään ja muokataan (Seppänen & Väliaverron 2012, 211).

Tietokirjailijoiden oma suhde sosiaaliseen mediaan vaihtelee suuresti. Erityisesti raporttia varten haastatteleman Suomalaisen tietokirjailijat ry:n luottamushenkilöt pitivät verkossa näkymistä tärkeänä, mutta vaikeana lajina, kun pitäisi pystyä toimimaan eri foorumeilla, esimerkiksi perustamaan verkkosivu tai blogi kirjaa varten. Samanaikaisesti monet ovat tietoisia siitä, että sosiaalisen median muodot muuttuvat jatkuvasti, ja kirjojakin pitäisi ehtiä kirjoittaa.

Laajemminkin tietokirjailijoiden suhde sosiaaliseen mediaan on usein vähintään ambivalentti. Se on erittäin ymmärrettävää ajankäytön haasteiden näkökulmasta, mutta myös siksi, että kirjan kirjoittaminen vaatii sen kaltaista uppoutumista, jota sosiaalisen median nopeus ja pirstaleisuus voivat rikkoa.

Osa menestyneistä tietokirjailijoista suhtautui kuitenkin sosiaaliseen mediaan ja verkkojulkisuuteen avoimesti. Verkkojulkisuutahan on esimerkiksi sekin, että Yle Radio 1:n tekemä tietokirjailijan haastattelu on kuunneltavissa jälkikäteen verkossa ja jaettavissa sosiaalisessa mediassa.

SELAILUKULTTUURIN HYBRIDIT TUOTTEET VAI KIRJA JA KOHTAAMISET?

Minkälaisia seurauksia tiedon digitalisaatiolla ja selailukulttuurilla on tietokirjallisuudelle ja sen lukijoille? Edellisen kirjani *Asiantuntija vai julkis* (2010) ilmestymisen jälkeen isoin muutos on ollut se, että haemme koko ajan kasvavan osan haluamastamme tiedosta verkosta. Käytämme verkkoa koko ajan, selailemme pitkin päivää mitä moninaisimpia lähteitä, tekstejä ja kuvia ja välitämme itsekin niitä eteenpäin. Toimimme sosiaalisina kuraattoreina verkossa. Arkemme on medioitunut: ihmiset paitsi kuluttavat mediasisältöjä, he myös kommunikoivat mediavälitteisesti ja hankkivat jatkuvasti uusia mediateknologian laitteita.

Se mitä teemme verkossa, vaikuttaa myös siihen, mitä media nostaa puheenaiheiksi. Kirjoilla on tässä prosessissa paikkansa, mutta ”kirja” tarkoittaa nykyään monenlaisia tuotteita, painettuja kirjoja, verkkojulkaisuja ja jopa hybridejä tuotteita.

Kirjat muuttuvat joskus todelliseksi hybridituotteiksi, jos ne toimivat alustoina laajemmille tuoteperheille ja ansaintalogiikoille. Tommi Inkinen ja Markku Löytönen (2014, 9) mainitsevat tällaisesta ilmiöstä esimerkkeinä J. K. Rowlingin Harry Potter -kirjasarjan ja J. R. R. Tolkienin teokset, joiden ympärille on rakennettu lukemattomia oheistuotteita. Tulevaisuudessa menestysteosten sekä jopa kirjailijan itsensä tuotteistaminen nousee entistään yleisemmäksi tavoitteeksi, Inkinen ja Löytönen arvioivat. Eri puolilla maailmaa perustetaan uusia yrityksiä, joiden ideana on tuottaa lisäsisältöä kirjoihin. Tällaisissa hankkeissa painetusta kirjasta jätetään henkiin sen

idea ja ydin ja tuodaan se kuluttajille houkuttelevammassa muodossa osana sosiaalisen median ja oheislaitteiden teknologista verkostoa (Streitfeld 2013; Vartiainen 2014a). Suurinta osaa tietokirjailijoista tämä kehityskulku ei koske, vaikka siitä on hyvä olla tietoinen.

Tietokirjailija Markku Heikkilä (2012) kirjoitti Kalevassa tietokirjan muuttumisesta hybrideiksi tuotteiksi näin:

Al Gore on tullut muuttaneeksi sen, mitä sana ”kirja” tarkoittaa.

Sähkökirjoja, e-kirjoja – mikä niiden vakiintunut nimi sitten suomeksi onkaan – on ollut saatavilla jo jonkun aikaa. Suomessa niiden osuus on vielä aivan marginaalinen. Amerikassa läpimurto on parhaillaan menossa. Peruslähtökohtana on ollut tunkea perinteinen kirja sähköiseen lukulaitteeseen ja yrittää tehdä lukukokemuksesta mahdollisimman toimiva. Siinä kehitetään koko ajan, ja kuvallinen aineisto on aina vain monipuolisempaa.

Nyt on menty yhden kynnyksen yli. Olen nähnyt muuttaman havaintoesityksen Al Goren uudesta sähkökirjasta nimeltään *Our Choice (Meidän valintamme)*, joka on toistaiseksi olemassa vain Applen laitteissa toimivana. Näky on tyrmäävä. Ei sisällön, vaan toteutuksen vuoksi.

Push Pop Press -niminen firma – jonka Facebook osti saman tien – keitti muuten melko tavanomaisesta ympäristöteoksesta kokoon sähköisen tuotteen, jossa teksti, kuvat, äänet, videot, grafiikka ja kaikkalainen vuorovaikutteisuus ovat joka paikassa läsnä. Kuvat eivät ole vain kuvia eikä grafiikka vain grafiikkaa, vaan ne tekevät jotakin. Kun puhallat laitteesi kulmaan, tuulimyllyjen roottorit alkavat pyöriä.

Tämä on suunta, joka on vääjäämättä kirjan tulevaisuus. Ilmeisintä se on tietokirjojen kohdalla, ja juuri siinä Al Gore tuli

asettaneeksi uuden standardin. Jatkossa nähdään yhä enemmän eri elementtien yhdistelmää, jota kai kuitenkin vielä kirjaksi kutsutaan, ellei sähkökirja eriydy aivan omaksi muodokseen. Myös kaunokirjallisuuden puolella voi nähdä edessään uusia formaatteja, joissa kirjallisuus ja video- ja elokuvataide kohtaavat toisiaan.

Heikkiläkin silti toivoo painetulle kirjalle, kirjastoille ja kirjakaupoille kestäväää tulevaisuutta ja on niiden suhteen optimistinenkin, jos vain murrosvaiheen yli päästään: ”Niin voi käydä, jos sähkökirjoista tulee uusi markkina ja kulttuurituote entisten ohteen eikä niiden tilalle. Mutta on vaikea välttää tutinaa siitä, että silläkin alalla on luvassa melkoinen murros.” Tilanteen kehittymiseen vaikuttaa osaltaan kuitenkin se, että Al Goren kirjan tapaan rikastettujen sisältöjen tekeminen esimerkiksi Suomen kaltaiselle pienellä kielialueella on suhteessa kallista pienten levikkien takia. Tämä vähintäänkin hidastaa Heikkilän kuvailemaa tulevaisuutta.

Laajemmin katsottuna sähköiset materiaalit, kuten blogit ja monet muut verkkomateriaalit saattavat myös lisätä lasten, nuorten ja nuorten aikuisten kiinnostusta tietokirjallisuutta kohtaan. Monilla verkkoalustoilla toimiminen vain lisää näiden ryhmien lukemista. Joyce Kasman Valenza ja Wendy Stephens (2012, 75–78) havaitsivat Yhdysvalloissa tekemässään tutkimuksessa, että verkkosivut, kuten blogit, lukulaitteet, sähkökirjat ja eri laitteiden käyttö lisäsivät teini-ikäisten luku-harrastusta. Tässä suhteessa suomalaislapset ja nuoret käyttäytyvät todennäköisesti hyvinkin samalla tavalla. Nämä nuoret ovat kohta aikuisia ja he tuovat lukutottumuksensa aikuisuuteen mukanaan. Tietenkin ne muokkautuvat uusien verkkoalustojen ja laitteiden myötä.

Tiedon lisääntyvä digitalisaatio on tosiseikka, jonka kanssa yhä useampien tietokirjailijoiden on vain tultava toimeen. Digitaalinen media on multimediaalista: kuva, ääni ja tekstit kulkevat samassa paketissa. Se on myös monikanavaista, eli sama ”tuote” tai kirja voidaan ottaa esille eri päätelaitteissa (Karvonen 2014, 30).

Tietokirjallisuuden näkyvyyden paikat sijaitsevat nähdäkseni jo nyt ja varsinkin tulevaisuudessa ennen kaikkea verkossa ja sosiaalisen median verkostoissa. Sen lisäksi tietokirjailijat ja tietokirjat näkyvät ja kuuluvat ja saavat julkisuutta edelleen lehdissä – tosin yhä enemmän verkkolehden puolella –, televisiossa ja radiossa.

Osa näkyvyydestä koostuu jatkossa lisääntyvästi monenlaisista kirjailijaesiintymisistä ja lukijoiden kohtaamisista kasvotusten. Näitä tilaisuuksia järjestetään kirjavuoden mittaan eri puolilla Suomea kirjamessuilta SuomiAreenaan ja pienen osallistujajoukon kirjakahvilaesityksiin. Ihmiset haluavat osallistua, kommentoida, keskustella, tavata kirjailijoita ja välittää kokemuksia eteenpäin näistä kohtaamisista eivätkä vain olla viestinnän kohteina. Lukijat haluavat kommunikoida.

Arjen realismia edustaa Suomen tietokirjailijat ry:n toiminnanjohtajana Jukka-Pekka Pietiäisen (2014, 39) toteamus siitä, että tietokirjailijoista yhä harvempi löytää nykyisin kirjalleen kaupallisen kustantajan. Silloin ”tuotteistamisesta” tai julkisuuden lisäämisestä sosiaalisessa mediassa vastaa kirjailija tai hänen taustayhteisönsä itse ja siksi sosiaalisen median alustojen tuntemus ja käyttökokemus voi olla hyvinkin hyödyllistä ostavan yleisön tavoittamiseksi.

Sosiaalinen media voi kuitenkin tuntua julmaltakin. Lari Kotilainen tiivistää Suomen Kuvalehden kolumnissaan (SK 41/2014) sosiaalisen median pelisääntöjä: ”Suosio on nettimaailmassa valttia.

Verkkolehti hakee klikkauksia, bloggaaja toivoo lukijoita, Facebookiin kirjautunut haalii ystäviä, ja Twitteriin kirjoittava toivoo kommentteja ja uudelleentviittauksia. Kaikkien tavoitteena on suosio. Verkossa kaikkea on paljon. Jos ei ole suosittu, ei ole olemassa. Epäsuosittua uhkaa sivuun jääminen.”

Pekka Sauri (2015) muistuttaa, että kunkin yhteisön maailma rakentuu julkisessa keskustelussa esitetyn parhaiten perustellun näkemyksen varassa. Kysymys onkin siitä, millä tavoin näkemykset eri tiedonaloilla pääsevät esille. Vastaus tähän ei ole mitenkään yksiselitteinen.

Ei ole ihme, jos tällaiset kuvaukset ärsyttävät tai huolestuttavat niitä, jotka eivät ole aktiivisia sosiaalisessa mediassa. Kysymyshän ei ole vain kirjan näkyvyydestä, vaan myös itsensä näkyväksi tekemisestä. Myös koko selailukulttuuri ilmiönä pika-arviointineen voi tuntua kirjoihin uppoutujista vieraalta. Toisaalta kaikkien ei tarvitsekaan innostua sosiaalisesta mediasta. Kirjoista saa edelleen tietoa muutakin kautta ja niin kauan kuin kivijalkakirjakauppoja on pysyssä, löytää uutta luettavaa kävelemällä sisään kauppaan.

Tietokirjallisuus on hyvin laaja ala, sen lajit, julkaisukanavat ja lukijat vaihtelevat suuresti, jolloin ei ole mielekasta puhua sen näkyvyydestä tai tulevaisuudesta yhtenä entiteettinä. Jos kirjoittaa suurelle yleisölle avautuvia historian alan teoksia, elämäkertoja, puutarha- tai lintukirjoja, jotka ilmestyvät suurten kustantajien kautta painettuina kirjoina, voi ainakin periaatteessa luottaa siihen, että kustantaja hoitaa markkinoinnin. Tällöin kirjailijan ei tarvitse ryhtyä erityisiin toimiin näkyvyyden lisäämiseksi, muuten kuin antamalla haastatteluja, kun niitä kysytään tai vierailemalla esitelmöitsijänä, kun pyydetään.

Jos kirjailijan taustalla ei ole menestyvää kustantajaa tai muuta instituutiota, jonka markkinoi teosta aktiivisesti, sosiaalisen median tarjoamat vaihtoehdot kirjan näkyvyyden lisäämiseksi ovat sittenkin varteenotettavia. Tavallisin tilanne on kuitenkin sellainen, että tietokirjailijan aktiivisuudella todella on merkitystä kirjan näkyvyyden kannalta.

K I R J A L L I S U U S

- Ahola, Suvi (2015) Kriitikot valittavat aina – ja joskus ihan syystä. Lauantaiessee. *Helsingin Sanomat* 26.9.2015. Luettavissa osoitteessa <http://www.hs.fi/kulttuuri/a1443153055644> [katsottu 22.2.2016].
- Aitamurto, Tanja (2014) *Collective Intelligence In Open Journalism – Power, Knowledge And Value*. Tampereen yliopisto: Viestinnän, median ja teatterin yksikkö.
- Auxier, Olivia (2013) Book review: Joseph Michael Reagle, Jr., Good Faith Collaboration – The Culture Of Wikipedia. *International Journal Of Communication* 7, 2656–2658.
- Buttry, Steve (2012) 10 Ways Twitter Is Valuable To Journalists. Blogikirjoitus. Luettavissa osoitteessa <http://stevebuttry.wordpress.com/2012/08/27/10-ways-twitter-is-valuable-to-journalists> [katsottu 16.9.2015].
- Castells, Manuel (2009) *Communication Power*. Oxford University Press.
- van Dijck, José (2013) *The Culture of Connectivity – A Critical History Of Social Media*. Oxford University Press.
- Edward, Tony (2015) YouTube Ranking Factors: Getting Ranked In The Second Largest Search Engine. *Search Engine Land* 24.7.2015. Luettavissa osoitteessa <http://searchengineland.com/youtube-ranking-factors-getting-ranked-second-largest-search-engine-225533> [katsottu 10.2.2016].

- Featherstone, Mike (2007) *Consumer Culture And Postmodernism*.
Lontoo: Sage.
- Hallitusohjelma (2015) Ratkaisujen Suomi – Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma. Valtioneuvoston julkaisuja 10. Luettavissa osoitteessa <http://valtioneuvosto.fi/sipilan-hallitus/hallitusohjelma> [katsottu 8.2.2016].
- Heikkilä, Markku (2012) Hyvästi kirjajhyly. *Kaleva* 18.4.2012. Luettavissa osoitteessa <http://www.kaleva.fi/mielipide/kolumnit/hyvasti-kirjahyly/574308> [katsottu 22.2.2016].
- Heinimäki, Jaakko (2014) Tietokirjailija ja työympäristön muutos. Teoksessa Tommi Inkinen, Markku Löytönen & Anne Rutanen (toim.) *Kirja muuttuvassa tietoympäristössä*. Helsinki: Suomen tietokirjailijat ry, 55–59.
- Hellman, Heikki & Maarit Jaakkola (2009) Kulttuuritoimitus uutisopissa – Kulttuurijournalismin muutos Helsingin Sanomissa 1978–2008. *Media & viestintä* 32 (4), 24–42.
- Herkman, Juha (2011) *Politiikka ja mediajulkisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Herkman, Juha & Eliisa Vainikka (2012) *Lukemisen tavat – Lukeminen sosiaalisen median aikakaudella*. Tampereen yliopisto. Luettavissa osoitteessa https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66381/Lukemi_tavat_2012.pdf?sequence=1 [katsottu 8.2.2016].
- Hiidenmaa, Pirjo (2015) Tietokirjallisuus, kirjaa suurempi elämä. *Tieteessä tapahtuu* 33 (1), 1–2.
- Inkinen, Tommi & Markku Löytönen (2014) Gutenbergista digiaikaan – Tiedon vallankumoukset. Teoksessa Tommi Inkinen, Markku Löytönen & Anne Rutanen (toim.) *Kirja muuttuvassa tietoympäristössä*. Helsinki: Suomen tietokirjailijat ry, 7–18.
- Jaakkola, Maarit (2010) Uutisia taiteesta – vaikka väkisin? Teoksessa Katariina Kyrölä (toim.) *Journalismikritiikin vuosikirja 2010. Media & Viestintä* 1/2010, 127–132.
- Jaakkola, Maarit (2015) *The Contested Autonomy Of Arts And Journalism – Change And Continuity In The Dual Professionalism Of Cultural Journalism*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis: 1566.
- Jalkanen, Katja & Hanna Pudas (2013) *Rivien välissä – Kirjablogikirja*. Helsinki: Avain.

- Järvi, Ulla (2015) Mediajulkisuus valitsee mieltietytensä.
Tieteessä tapahtuu 33 (3), 1–2.
- Kansalliskirjasto (2014) Suomessa kustannettu kirjallisuus 2014. Luettavissa osoitteessa http://www.kansalliskirjasto.fi/sites/default/files/atoms/files/Kirjat_2014.pdf [katsottu 12.1.2016].
- Karjalainen, Jenni (2014) Tahdotko tietokirjailijaksi. *Uljas* 3/2014. Luettavissa osoitteessa http://issuu.com/uljas_lehti/docs/uljas36 [katsottu 8.2.2016].
- Karvonen, Erkki (2014) Savitauluista sosiaaliseen mediaan – Viestinnän ja median yleinen kehityshistoria. Teoksessa Tommi Inkinen, Markku Löytönen & Anne Rutanen (toim.) *Kirja muuttuvassa tietoympäristössä*. Helsinki: Suomen tietokirjailijat ry, 19–34.
- Kasman Valenza, Joyce & Wendy Stephens (2012) Reading Remixed.
Educational Leadership 69 (6), 75–78.
- Kiilakoski, Tomi & Piia af Ursin (2014) Kirja muuttuvassa tietoyhteiskunnassa. Teoksessa Tommi Inkinen, Markku Löytönen & Anne Rutanen (toim.) *Kirja muuttuvassa tietoympäristössä*. Helsinki: Suomen tietokirjailijat ry, 89–102.
- Kirjakauppaliitto (2012) Laajan valikoiman kirjakauppojen lukumäärä Suomessa. Kaavio. Luettavissa osoitteessa <http://www.kirjakauppaliitto.fi/data/pdf/file-4f5f3ce25cd06.pdf> [katsottu 13.1.2016].
- Kirjakauppaliitto (2015) Kirjavuosi 2014 – Lasten- ja nuortenkirjojen myynti kääntyi kasvuun. Tiedote. Luettavissa osoitteessa <http://kirjakauppaliitto.fi/news/166> [katsottu 8.2.2016].
- Kuortti, Joel & Jukka-Pekka Pietiäinen (2014) *ABCkiriasta Mustaan orkideaan – 100 merkittävää suomalaista tietokirjaa*. Helsinki: Paasilinna.
- Kuusipalo, Jaana, Iris Ruoho & Erkki Railo (2014) *Twiittien politiikkaa – demokratia, edustus ja tasa-arvo politiikan uusissa verkkojulkisuuksissa*. Luettavissa osoitteessa http://www.uta.fi/cmt/tutkimus/comet/tutkimus/demokratia_edustus_tasa-arvo/index/TIIVISTELMA%CC%88%20Twiittien%20politiikkaa.pdf [katsottu 8.2.2016].
- Laaksonen, Salla-Maaria & Matti Nelimarkka (2015) #vaalit2015: alustavia analyysejä eduskuntavaalipöhinästä sosiaalisessa mediassa. Blogikirjoitus. Luettavissa osoitteessa <http://rajpinta.co/2015/04/19/alustavia-analyyseja-eduskuntavaalipohinasta-sosiaalisessa-mediassa> [katsottu 22.4.2015].

- Lappalainen, Linda (2014) *Tietokirjailijat sosiaalisessa mediassa – Jäsenkysely kotisivujen, sähköpostin ja sosiaalisen median hyödyntämisestä kirjojen esittelystä, markkinoinnista ja myynnistä*. Luettavissa osoitteessa <http://www.suomentietokirjailijat.fi/jasenyys/julkaisut/tutkimukset/jasenkyselyt> [katsottu 8.2.2016].
- Lehtonen, Mikko (2001) *PostScriptum – Kirja medioitumisen aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.
- Leino, Raili (2011) Yhdysvalloissa sähkökirja päihittää pehmeäkantiset. *Tekniikka ja talous* 1.2.2011.
- Liikkanen, Mirja (2015) Asiantuntijalausunto kirjoittajalle helmikuussa 2015.
- Linko, Maaria (2001) *Raadit ja ratkaisut – Tutkimus Tieto-Finlandia-palkinnosta 1989–2000*. Helsinki: Suomen Kirjasäätiö ja Suomen tietokirjailijat ry.
- Linko, Maaria (2004) Palkintoraadit portinvartijoina. Kirjallisuuspalkinto kirjallisen arvon rakentajana. *Sociologia* 41 (3), 211–222.
- Linko, Maaria (2006) Julkisuuden laatu – tietokirjapalkinnot. Teoksessa Pirjo Hiidenmaa, Raimo Jussila & Annika Nissinen (toim.) *Hyvä kirja*. Helsinki: Suomen tietokirjailijat ry, 211–218.
- Linko, Maaria (2010) *Asiantuntija vai julkkis? – Tietokirjallisuus ja tietokirjailijat mediassa*. Helsinki: Suomen tietokirjailijat ry.
- Linko, Maaria (2011) Julkaistaanko tietokirjallisuuskritiikkiä edelleen? *Kulttuuritutkimus* 28 (4), 66–74.
- Lyytikäinen, Susanna (2014) Twitter-tileistä jopa 44 prosenttia on mykkiä. *Markkinointi & mainonta* 15.4.2014.
- Majander, Antti (2015) Kirjan vuosi käynnistyi hupenevin luvuin. *Helsingin Sanomat* 28.1.2015. Luettavissa osoitteessa <http://www.hs.fi/kulttuuri/a1422334215910> [katsottu 22.2.2016].
- Matikainen, Janne & Mikko Villi (2013) Mobiilit mediasisällöt – Sisältöjen tuottaminen, jakelu ja kulutus sosiaalisessa mediassa. Helsingin yliopisto: Viestinnän tutkimuskeskus CRC, sosiaalitieteiden laitos. Luettavissa osoitteessa http://blogs.helsinki.fi/crc-centre/files/2013/12/Mobiilit_mediasisallot_web.pdf [katsottu 8.2.2016].
- Pietiäinen, Jukka-Pekka (2014) Kirja-alalla kuohuu. Teoksessa Tommi Inkinen, Markku Löytönen & Anne Rutanen (toim.) *Kirja muuttuvassa tietoympäristössä*. Helsinki: Suomen tietokirjailijat ry, 35–46.

- Pietiäinen, Jukka-Pekka (2016) *Värikäs tietokirjavuosi*. Teoksessa Ulla Paavilainen (toim.) *Mitä missä milloin*. Helsinki: Otava.
- Purcell, Kristen, Lee Rainie, Amy Mitchell, Tom Rosenstiel & Kenny Olmstead (2010) *Understanding The Participatory News Consumer – How Internet And Cell Phone Users Have Turned News Into A Social Experience*. Pew Internet & American Life Project. Luettavissa osoitteessa <http://www.pewinternet.org/Reports/2010/Online-News.aspx> [katsottu 6.7.2015].
- Pääkkönen, Hannu & Riitta Hanifi (2012) *Ajankäytön muutokset 2000-luvulla*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Pönkä, Harto (2014a) *Sosiaalisen median käsikirja*. Jyväskylä: Docendo.
- Pönkä, Harto (2014b) Suomalaiset Facebookissa. Blogikirjoitus. Luettavissa osoitteessa <https://harto.wordpress.com/2014/01/14/suomalaiset-facebookissa-2011-2014-kayttajamaarat-ja-kuvaajat> [katsottu 8.2.2016].
- Pöyhtäri, Reeta, Paula Haara & Pentti Raittila (2013) *Vihapuhe sananvapautta kaventamassa*. Tampere University Press.
- Rautiainen, Pirjo (2012) *Sähköinen julkaiseminen tietokirjailijan näkökulmasta*. Helsinki: Suomen tietokirjailijat ry. Luettavissa osoitteessa http://www.suomentietokirjailijat.fi/@Bin/189036/E-raportti_Rautiainen.pdf [katsottu 8.2.2016].
- Reagle, Jr., Joseph Michael (2010) *Good Faith Collaboration – The Culture Of Wikipedia*. Cambridge: The MIT Press.
- Reunanen, Esa & Auli Harju (2012) *Media iholla – Poliitiikan julkisuus kansanedustajien ja aktivistien kokemana*. Tampere University Press.
- Rosenbaum, Steven (2011) *Curation Nation – How To Win In A World Where Consumers Are Creators*. New York: McGraw-Hill.
- Sauri, Pekka (2015) *Julkishallinto ja sosiaalinen media*. Kunnallisanalan kehittämissäätiön Polemia-sarjan julkaisu nro 98. Helsinki: KAKS – kunnallisanalan kehittämissäätiö. Luettavissa osoitteessa http://www.kaks.fi/sites/default/files/Polemia_98_net.pdf [katsottu 8.2.2016].
- Seppänen, Janne (2005) *Visuaalinen kulttuuri – Teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkitsijalle*. Tampere: Vastapaino.
- Seppänen, Janne (2014) *Levoton kuva*. Tampere: Vastapaino.
- Seppänen, Janne & Esa Väliaverronen (2012) *Mediayhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.

- Seppänen, Lilja (2015) *Tubecon – Tubettajien kuka kukin on 2015*. Helsinki: Johnny Kniga.
- Streitfeld, David (2013) Out of Print, Maybe, but Not Out of Mind. *The New York Times* 1.12.2013.
- Suominen, Riitta (2015) Sosiaalisen median mausteita opetukseen. Luettavissa osoitteessa <http://www.yksityinenkielitoimisto.net/yk/sosmakumatka> [katsottu 13.8.2015].
- Tilastokeskus (2011) *Ajankäyttötutkimus 2009, Kulttuuri- ja liikuntaharrastukset 1981–2009*. Helsinki: Tilastokeskus. Luettavissa osoitteessa <http://www.stat.fi/til/akay/index.html> [katsottu 8.2.2016].
- Tilastokeskus (2014) *Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö*. Helsinki: Tilastokeskus. Luettavissa osoitteessa <http://tilastokeskus.fi/til/sutivi/index.html> [katsottu 8.2.2016].
- Thompson, John B. (2010) *Merchants Of Culture – The Publishing Business In The Twenty-First Century*. Lontoo: Polity.
- Tsimonis, Georgios & Sergios Dimitriadis (2014) Brand Strategies In Social Media. *Marketing Intelligence & Planning* 32 (3), 328–344.
- Larsen, Senja (2016) Twitter jää some-sodassa kuin nalli kalliolle. *Kauppalehti* 13.1.2016. Luettavissa osoitteessa <http://www.kauppalehti.fi/uutiset/twitter-jaa-some-sodassa-kuin-nalli-kalliolle/uEZvNDuE> [katsottu 14.1.2016].
- Uusitalo, Niina, Susanna Vehmas & Reijo Kupiainen (2011) *Naamatusien verkossa – Lasten ja nuorten mediaympäristön muutos, osa 2*. Tampereen yliopisto. Luettavissa osoitteessa <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8354-7> [katsottu 8.2.2016].
- Vainikka, Eliisa (2013) Toimittajien some on nyt Twitter ja Facebook. Teoksessa Eliisa Vainikka, Elina Noppari, Ari Heinonen & Jukka Huhtamäki *Twitteriä ja uutispäivittelyä – Toimittajana sosiaalisessa mediassa*. Tampereen yliopisto: Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus COMET. Luettavissa osoitteessa http://www.uta.fi/cmt/tutkimus/comet/julkaisut/twitteriä_ja_uutispäivittelyä%CC%88_ja_uutispäivittelyä%CC%88_low_2013.pdf [katsottu 8.2.2016].
- Vartiainen, Pekka (2014a) Kirja pala palalta. Blogikirjoitus. Luettavissa osoitteessa <http://pekkavartiainen.blogspot.fi/2014/01/kirja-pala-palalta.html> [katsottu 8.2.2016].

- Vartiainen, Pekka (2014b). Bloggarista tulee kirjailija. Blogikirjoitus. Luettavissa osoitteessa <http://pekkavartiainen.blogspot.fi/2014/11/bloggarista-tulee-kirjailija.html> [katsottu 8.2.2016].
- Villi, Mikko (2011) Sosiaalinen kuratointi verkossa – Mediasisältöjen sosiaalinen kulutus ja osallistava yleisöys. *Media ja viestintä* 34 (4), 48–65.
- Väntönen, Elina (2015) Tiedeohjelmat Yleisradiossa. Helsingin yliopiston Tietokirjallisuus ja tiedekasvatus julkisuudessa -kurssin julkaisematon lopputyö.

L I I T E 1 *Kirja-alan Twitter-toimijoita*
(laatinut Riitta Suominen)

K U S T A N T A M O T , K I R J A K A U P A T
J A T A P A H T U M A T

@AdlibrisFI	@Klaava
@ekirjamessut	@OtavanKirjat
@elisakirja	@pentinkulmanpvt
@Into_Publishing	@SKS_finlit
@JalavaKustannus	@skskirjat
@KirjamessutHKI	@TammiKirjat
@Kirjanvuosi	@Teoskustantamo
@Kirjapaja	@wsoykirjat

Y H D I S T Y K S I Ä J A
T O I M I E L I M I Ä

@Kopiosto	@Teosto
@Skr_fi	@Tietokirjailija
@Kuvasto	@tiedonjulk
@Sanasto	

KIRJA - ALAN AKTIIVEJA JA TOIMIHENKILÖITÄ

Maria Bregenhøj @bregenhøj
Ari Hakkarainen @arihak
Jaakko Heinimäki @jaheinim
Arttu Juselius @arttuj
Maaria Linko @MaariaLinko

Leena Majander @LeenaMajander
Valtteri Niiranen @niirava
Anne Salomaa @SalomaaAnne
Riitta Suominen @Kielipoliisi
@Rsuominen

KIRJA ILIJOITA

Tuija Aalto @tuija
Markus Ahonen
@MarkusAhonen
Anja Alasilta @AnjaAlasilta
Katja Bargum @Katja_Bargum
Heikki Aittokoski @HeikkiHS
Maija Haavisto @DiamonDie
Ari Hakkarainen @arihak
Vesa Heikkinen @tosentti
Jaakko Heinimäki @jaheinim
Tommy Hellsten @tommyHellsten
Pirjo Hiidenmaa @PHiidenmaa
Karo Hämäläinen
@KaroHamalainen
Vilja-Tuulia Huotarinen
@viljatuulia_h
Jari Järvelä @JarvelaJari
Petteri Järvinen @petterij
Pasi Jääskeläinen @paziij
Eija Kalliala @eijakalliala
Tommi Kinnunen
@Tommi_Kinnunen

Kalle Kniivilä @kallekn
Katriina Kortesoja @katriina
Maria Kuutti @MariaKuutti
Outi Lammi @outilammi
Elina Lappalainen
@ElinaLappalainen
Markus Leikola @markusleikola
Maaria Linko @MaariaLinko
Sofi Oksanen @SofiOksanen
Jouni Paakkinen @jopaakki
Harto Pönkä @hponka
Tiina Raevaara @raevaara
Pekka Sauri @pekkasauri
Anja Snellman @AnjaSnellman
Riitta Suominen @Kielipoliisi
@Rsuominen
Tarmo Toikkanen
@tarmotoikkanen @otokirja
Jarkko Tontti @jarkkotontti
Johanna Viitanen @Kaarne2
Janne Viljamaa @janneviljamaa

KIRJA - ALAN LEHTIÄ

@Kirjastolehti

@Parnasso

K I R J A S T O J A

@EdariFi	@KuopionKirjasto
@Entresselibrary	@LindstromTommi
@HelMet_kirjasto	@NatLibFi
@KallionKirjasto	@Pkirjasto
@kirjastokaista	@RoiKirjasto
@kirjastotfi	@trekirjasto
@kirjastotfikysy	@VantaanKirjasto

K I R J A V I N K K A U S T A

@kirjankansi	@Kirsinkirjanurk
@Kirjasampo	@Lukulamppu
@kirjavinkit	

L I I T E 2 *Kirjakauppojen myydyimmät tietokirjat vuonna 2014 (lähde: Suomen Kustannusyhdistys; ei sisällä pökkareita)*

Sija	Teos	Kustantaja	Myynti kpl
1.	Ari Mennander: <i>Teemu</i>	Otava	76 900
2.	Antti Heikkinen: <i>Risainen elämä – Juice Leskinen 1950–2006</i>	Siltala	40 600
3.	Kauko Röyhkä, Ville Haapasalo & Juha Metso: <i>Et muuten tätäkään usko – Ville Haapasalon 2000-luku Venäjällä</i>	Docendo	38 200
4.	<i>Guinness World Records 2015</i>	Sanoma Media	35 100
5.	<i>Viisikielinen laulukirja</i>	Perussanoma	33 800
6.	Kauko Röyhkä, Ville Haapasalo & Juha Metso: <i>Et kuitenkaan usko – Ville Haapasalon varhaisvuodet Venäjällä</i>	Docendo	30 100
7.	Juha Berglund & Antti Rinta-Huumo: <i>Viinistä viiniin 2015</i>	Otava	26 100
8.	Sini Visa: <i>Kinuskikissan helpot suosikit</i>	Tammi	25 500

9.	<i>Mitä missä milloin 2015</i>	Otava	25 000
10.	Mirkka Lappalainen: <i>Pohjolan leijona – Kustaa II Aadolf ja Suomi 1611–1632</i>	Siltala	21 500
11.	Hannah Miles: <i>Juustokakut – 60 suussasulavaa leivonnaista</i>	Gummerus	21 200
12.	<i>Herkullista satoa ruukuista</i>	Gummerus	19 900
13.	Lorna Byrne: <i>Taivaallinen rakkaus</i>	Otava	17 000
14.	Tuula Karjalainen: <i>Tove Jansson – Tee työtä ja rakasta</i>	Tammi	16 400
15.	Jennifer Worth: <i>Hakekaa kätilö</i>	Otava	16 300
16.	<i>Sääpäiväkirja 2015</i>	Otava	15 900
17.	Katri Helena: <i>Täivaan tie</i>	Otava	15 900
18.	Qais Akbar Omar: <i>Yhdeksän tornin linnake</i>	Otava	14 600
19.	Pirjo Hämäläinen: <i>Taiteen helmet</i>	Otava	14 200
20.	Tuomas Milonoff & Riku Rantala: <i>Madventuresin maailmanselitys</i>	Johnny Kniga	13 500

L I I T E 3 Pääkaupunkiseudun kirjastojen varatuimmat
tietokirjat kesäkuussa 2015 (lähde: www.helmet.fi)

Sija	Teos	Varauksia kpl
1.	Marie Kondo: <i>KonMari – Siivouksen elämänmullistava taika</i>	908
2.	Giulia Enders: <i>Suoliston salaisuus – Kaikki kehomme keskeisestä elimestä</i>	699
3.	Kimmo Oksanen: <i>Kasvonsa menettänyt mies</i>	683
4.	Elaine N. Aron: <i>Erityisberkkä ihminen</i>	499
5.	Björn Wahlroos: <i>Talouden kymmenen tuboisinta ajatusta</i> (myös e-kirjana)	448
6.	Mirkka Lappalainen: <i>Pohjolan leijona – Kustaa II Adolf ja Suomi 1611–1632</i>	424
7.	Emilia Kullas: <i>Nainen ja rikastumisen taito – Kirja sijoittamisesta, vaurastumisesta ja naiseudesta</i>	381
8.	Elaine N. Aron: <i>Erityisberkkä ihminen ja parisuhde</i>	366
9.	Perttu Häkkinen & Vesa Iitti: <i>Valonkantajat – Välähdyksiä suomalaisesta salatieteestä</i>	362
10.	Lasse Norres: <i>Kuunaama – Tarinoita tähdistä</i>	338 UUSI

11.	Rauli Virtanen: <i>Reissukirja – Matkalla kaikissa maailman maissa</i>	336
12.	Linus Jonkman: <i>Introvertit – Työpaikan hiljainen vallankumous</i>	324
13.	Markku Kuisma: <i>Suomen pahimmat bisnesmokat – Tarinoita huippujohtamisesta</i>	323
14.	Kirsi Etula: <i>Mekko tehdas aikuisille</i>	319 UUSI
15.	Alex Nieminen & Riitta Sukula: <i>Vege! – Tuoreita makuja kotikeittiöstä</i>	302 UUSI
16.	Osmo Soininvaara: <i>Jäähyväiset eduskunnalle</i>	296
16.	Antti Heikkinen: <i>Risainen elämä – Juice Leskinen 1950–2006</i>	296
18.	Anna Kortelainen: <i>Avojaloin – 20 tositarinaa Karjalan Kannakselta</i>	291 UUSI
19.	Frank Martela: <i>Valonöörit – Sisäisen motivaation käsikirja</i>	290 UUSI
20.	Kaija Juurikkala: <i>Sielu ei nuku</i>	287 UUSI